SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ K DĚJINÁM

KRÁL. HLAV. MĚSTA PRAHY.

Vydává

OBEC KRÁL. HLAV. MĚSTA PRAHY PRACÍ ARCHIVU MĚSTSKÉHO

za redakce

PROF. DRA. JAROMÍRA ČELAKOVSKÉHO,
ředitele archivu král. hlav. města Prahy v. v.

Sešit I.

V PRAZE 1907.
Nákladem důchodův obce král. hlav. města Prahy.
Tiskem Národní tiskárny a nakladatelství JUDra. Edvarda Jana Baštýře a spol. v Praze.

PŘEDMLUVA.

Často vyslovuje se přání, aby se pokračovalo v objasňování slávou ozářené minulosti hlavního města království Českého touže cestou, kterou se ubíral a s tak velkým úsilím a úspěchem sledoval zvěčnělý dějepisec Pražský Václav Vladivoj Tomek.

Ve dvanácti dílech svého proslaveného Dějepisu města Prahy dospěl, jak známo, ve vypravování událostí politických, pokud souvisely s Prahou, k roku 1608 a v líčení Pražského místopisu a zřízení městského přišel až do konce doby Jagellonské, sebrav si hojně materiálu i pro dobu následující, k jehož spracování ale více nedošlo. Rovněž tak s mravenčí pílí pracované jeho Základy místopisu Pražského nesahají dále, nežli do konce válek husitských a některé části hlavního díla jeho, zejména starší, vyžadují doplnění s použitím mnohých pramenův, jež v novějších časech na světlo vyšly a pozvolna v obecnou známost přicházejí.

Úkol, který nástupci v práci Tomkově zbývá, je ohromný a sílu jednotlivce daleko přesahující. I nezbývá na ten čas, nežli aby v této práci tak velezásluhně započaté aspoň tím způsobem bylo pokračováno, by jednotlivé části dějepisu Pražského novějšího i staršího monograficky byly spracovávány a tak cesta se razila k budoucímu budování a dokončení tohoto památného díla.

Archivu královského hlavního města Prahy připadnulo přirozeně v tomto podnikání hlavní účastenství. Vedle uveřejňování pramenů, o něž neocenitelných zásluh sobě byl získal hlavně zvěčnělý městský archivář prof. dr. Josef Emler, a jehož účastnil se též podepsaný redaktor; vedle pokračování ve vydávání Základů místopisu pražského, jež za životní úkol sobě vyvolil nynější archivář městský dr. Josef Teige a vedle sepisování novějších dějin obecní správy z let 1860—1880, jež řídí magistrátní adjunkt Vojtěch Kraus, byl to posud Almanach královského hlavního města Prahy, archivem městským vydávaný, v němž uveřejňovány jsou v letech 1898—1906 (v ročnicích I—IX) příspěvky k novějším i starším dějinám hlavního města. A sice vyšly tam články:

1. Starostové Pražští od r. 1848 až do r. 1897 (v díle I).
2. Čestní měšťané král. hlavního města Prahy (I, VII a IX).
3. Obecní starší král. hlav. města Prahy od r. 1848 až po naše dni a posmrtné vzpomínky zemřelým členům sboru obecních starších (II, VIII, a IX) od Vojtěcha Krausa.

4. Medaille a diplomy král. hlav. města Prahy (VII—IX).

5. Jednání o sloučení obcí předměstských s Prahou (I) od Václava Hrnčíře.

6. Zprávy o činnosti komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy (II) od Hugona Wunsche a (VII) od JUDr. Františka Hermana.

7. Městské museum Pražské, jeho vznik a dějiny (III) od Břetislava Jelínka.

8. Chudinství král. hlav. města Prahy (IV) od Josefa Vlka.

9. Česká dětská nemocnice císaře a krále Františka Josefa I. (V) od MUDr. Antonína Haasza.

10. Městská spořitelna Pražská (VI—VIII) od JUDr. Čeňka Kliera.

11. Obecní kronika Libeňská z l. 1896—1901 (VI) od Ladislava Hejtmánka.

12. Statistická data o král. hlav. městě Praze za r. 1904 (IX), jež podala městská statistická kancelář.

13. Obecní kronika (chronologické zápisky o věcech politických, obecních, spolkových, uměleckých a místních) z l. 1897—1906 (I—IX) od PhDr. Františka O. Vaňka.

14. O účasti měst Pražských při stavbě městských hradeb v XVII. a XVIII. stoletř (I) od dra. Josefa Teige.

15. Příspěvky k místopisu král. hlav. města Prahy I. Rynk Staroměstský (II) a II. Boršov (III a IV) od dra. Josefa Teige.

16. Měšťané Pražští I. Staré město r. 1324—1621 (IV—VIII) od dra. Josefa Teige a

17. Kostel sv. Martina Většího ve zdi na Starém městě Pražském (VIII) od dra. Josefa Teige.

Poněvadž pak uznalo se věci býti přiměřenějším, aby budoucně články tohoto druhu, zejména menší monografie dějepisné, v souborné stálé publikaci vycházely a tak pohromadě zůstávaly, usnesla se rada městská k návrhu archivu městského ve schůzi dne 14. února 1905. aby po vydání IX. ročníku Almanachu na r. 1906 spis ten byl rozdělen na dvě samostatné publikace, jednu, jež obsahujíc část schematickou i nadále pod názvem „Almanachu“ by vycházela, a druhou s obsahem historickým, jež ve volných lhůtách má se vydávati pod názvem: „Sborník příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy.“

Prvnímu sešitu, který se tímto vydává, bude následovati bohdá brzo druhý, do kterého budou pojaty články, které původně do prvního sešitu měly přijíti a pro urychlení tisku této publikace v druhém sešitu budou vydány.

V PRAZE, dne 1. února 1907.

JUDr. **Jaromír Čelakovský,**
ředitel archivu král. hlav. města Prahy v. v.

HRAD PRAŽSKÝ

a majetková práva k němu do r. 1526.

Píše prof. Dr. J. Čelakovský.

V novější době byla obrácena pozornost veřejnosti k otázce, komu vlastně náleží hrad Pražský, nádherné sídlo knížat a králů Českých, slavný památník velkých dějů hlavního města a celého království a zároveň po všem světě proslulý skvost stavitelského umění, velebený domácími i cizími pro nesrovnatelnou krásu a malebnost.

Bylť hrad Pražský druhdy považován za skupinu veřejných budov (publique Gebäude) a neměl až do novějších časů žádného vkladu knihovního. Teprve 13. listopadu 1866 bylo do desk zemských vloženo právo vlastnické k tomuto „cís. král. dvornímu hradu čp. 1 na Hradčanech v Praze" pro „c. k. dvorní aerár (k. k. Hofaerar)", a to hlavně na základě vysvědčení vydaného c. kr. místodržitelstvím v Praze ze dne 11. června 1866, když před tím nejednou v právních listinách z r. 1840—1865 mluvilo se o vlastnictví nejv. c. kr. dvorního zámeckého aeráru (des allerh. k. k. Hofburgaerars) k hradu a také na jméno toto mínilo se právo vlastnické k němu do desk zemských vložiti.

Naproti tomu v četných osvědčeních sborů samosprávných i veřejných schůzí z poslední doby, zejména pak v obšírném, mnohými pro novější dobu doklady opatřeném pojednání dra. Ladislava Machače: „Kdo jest vlastníkem královského hradu Pražského?"[1]), proneseny byly názory, že vklad deskový pro c. kr. dvorní aerár není správný, poněvadž hrad Pražský jest korunním neb zemským statkem, jehož vlastníkem jest „koruna království Českého" anebo „království koruny České" jakožto zvláštní „český státoprávní subjekt", jenž má povahu veřejné osoby právnické. J. V. císař jakožto král Český nalézá se prý vůči hradu v dvojím právním postavení, jednak jako „účastník v sub-

[1]) Pokroková Revue II., str. 42, 81, 150, 232, 310 a 451.

jektu vlastnického práva k hradu", jednak tak, že „hrad jest jenom v částečném osobním jeho užívání a že má království vedle krále právo užívati jej k svým obecným potřebám zemským". Při tom se dokládá, že „všecky disposiční projevy královy s hradem jako majetkem království vázány jsou svolením českého sněmu".[2])

---

[2]) Srov. tamže str. 235, 238, 310, 312, 315, 320, 333 a 340. V tomže smyslu sepsáno je memorandum ve příčině královského hradu Pražského ze dne 28. února 1906, jež deputace vyslaná veřejnou schůzí na Žofíně dne 15. ledna 1906 odbývanou odevzdala do rukou nejv. maršálka král. Českého J. J. knížete z Lobkovic a starosty král. hlavního města Prahy dra. Groše. Projevy tohoto druhu, třebas nebylo možno s obsahem jich ve všem souhlasiti, mohou se považovati za doklady netoliko živého historického a státoprávního vědomí, nýbrž i dobrého royalistického a tedy dynastického smýšlení, kterými každý upřímný Čech je naplněn při pohledu aneb vzpomínce na dávné sídlo panovníků Českých, na královský hrad Pražský.

Při tom pozoruhodno jest, že krakovský Wawel zapsán je v pozemkových knihách krakovských za nápisem: „Zamek królewski v Krakowie" na jméno vlastníka: „Skarb (= aerar) rzeczypospolitej Krakowskiej" (Pokr. Revue II. str. 242). A právo vlastnické k hradu Budínskému bylo vloženo r. 1873 do kněh veřejných na jméno „Uherské svaté koruny (Magyar Szent Korona)" a jak z kněh těch patrno, předsevzal právní jednání jménem koruny Uherské, když šlo na př. o přikoupení parcel od obce Peštské k hradu, předseda král. uherského ministerstva na základě nejv. zmocnění J. V. císaře jakožto krále Uherského. Dle mínění totiž uherských právníků (na př. Timona, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte v překladu dr. Schillera, 1904 str. 510 násl.) je prý základem a zvláštností uherské ústavy personifikace svaté koruny, které přísluší výsostná práva státní. Práva ta přecházejí na členy koruny, jimiž jsou král a národ (membra Sacrae regni Coronae). Proto nezcizitelné statky koruny Uherské zovou se prý „bona Sacrae Coronae". Proti těmto názorům vyslovil prof. Dr. Kadlec námitky v Riegrově Sborníku věd právních a státních V. (1905) str. 217, dovodiv v souhlasu s prof. Kalouskem, České státní právo (2. vyd.) str. 68, že v Uhrách jako v Čechách a Polsku názvem koruna byl označován stát neb říše a že tedy statky korunními neb stolními zvány jsou statky státní neb zemské, jež byly prý od země ustanoveny k výživě dvora královského a jež bez svolení sněmu nemohly býti zcizeny, na rozdíl od statků komorních, jež byly soukromým vlastnictvím králův a s nimiž králové mohli svobodně disponovati. Uvidíme ovšem, že přesného rozdílu mezi statky korunními a komorními se u nás v době předhabsburské nečinilo, a že v době této starší nejedny komorní statky stávaly se korunními a zase naopak s korunními statky nakládáno bylo časem jako s komorními.

Českým komorním statkem byla na př. polovice ostrova Střeleckého, jež byla v deskách zemských ve vložce č. 200 vlastnicky připsána „dočasnému králi Českému" (dem jeweiligen Könige von Böhmen) a kterou obec Pražská 10. května 1892 koupila od c. kr. finančního zemského ředitelství v Praze s výhradou ratifikace c. kr. ministerstva financí. Naproti tomu smlouvou ze dne 13. prosince 1884 koupila obec Pražská pro opatrovnu od c. kr. zámeckého hejtmanství v Praze deskový dům pážat čp. 69. (tak zv. něm. Edelknabenhaus) v Kanovnické ulici na Hradčanech se zahradou, jenž byl zapsán v deskách na jméno nejv. dvorního aeráru, s výhradou schválení c. kr. nejv. hofmistrov-

Podnět k těmto úvahám a námitkám zavdal aspoň částečně zvěčnělý dvorní rada prof. dr. Jiří Pražák, jenž pojednávaje ve svém proslulém díle práva ústavního o majetku zemském a o postavení vladařovu v ohledu majetkoprávním,[3]) činil pro dobu, ve které se ještě neutvořil rakouský stát ústřední, rozdíl mezi statky zemskými v užším smyslu slova, jež „se nacházely v bezprostřední správě stavův a pokud se týče oněch úřadníků zemských, k jichž výživě byly určeny" (jako na př. statky úřadu nejv. purkrabství) a mezi statky korunními neboli komorními, za jichž „subjekt vlastnického práva mohla též země jakožto celek politický a nikoliv vladař pro osobu svou býti považována, což se jevilo v tom, že ku každému zcizení a zavazení statků těchto zapotřebí bylo svolení sněmu zemského". I poznamenal dále, že „jmění komorní se převedlo postupem času na centrální stát Rakouský, který na se vzal uhražování nákladu na vydržování dvora vladaře společného"; avšak že „právní důvod tohoto závažného převodu, jenž se udál netoliko v příčině statků komorních, nýbrž i v příčině předmětů sloužících bezprostředně osobním potřebám panovníkovým (jako královského zámku na Hradčanech, král. obory „Hvězdy" v Liboci a král. obory v Bubenči) není s dostatek objasněn".[4]) Pražák tedy nečiní rozdílu mezi statky: korunními a komorními, maje je za jediný druh statků zemských, ale mezi nimi předce rozeznává ty statky, jež slouží k potřebám panovníka anebo lépe řečeno k účelům dvora jeho.

Nemáme ovšem za pochybno, že názvy koruna Česká a označení její statků za korunní jsou mnohem pozdějšího původu, nežli hrad Pražský[5]) a že pojem cís. král. dvorního aeráru jakožto

ského úřadu ve Vídni, když bylo Jeho cís. a král. Ap. Veličenstvo nejvyšším rozhodnutím ze dne 20. srpna 1884 dalo k tomu svolení. Zde tedy patrně šlo o odprodej části korunního statku. Srov. též moje „Povšechné české dějiny právní" (druhé vyd.) str. 107.

[3]) Rakouské právo ústavní II. (1901) str. 228 násl. a IV. (1903) str. 70 násl.

[4]) Srov. tamže II. str. 230 a IV. str. 71, kdež se opakuje, že »statky komorní dostaly se způsobem nevysvětleným, jak co do podstaty tak i co do užitků v držení státu ústředního«, kdežto „uherské statky korunní navráceny byly disposici státu uherského." A k tomu v dílu IV. na str. 71 poz. 3 dokládá Pražák: „Že se výtěžek statků komorních a všech dávek do té doby „inkamerovaných" převedl do rozpočtu státního, není ani tou měrou podivné jako skutečnost, kterak se mohly české statky komorní dokonce co do podstaty své ocitnouti v majetku státu ústředního."

[5]) Poprve užívá se, pokud nám známo, výrazu koruna království Českého v listě z roku 1329, v kterém král Jan zavazuje se „cives Gorliczenses, civitatem et proventus advocacie ibidem a corona (et mensa) regni nostri Bohemie nullo unquam tempore alienare, vendicione videlicet, obligacione, permutacione, infeudacione, donacione vel alio quovis modo" (Emler, Reg. III. str. 612). Od r. 1341 užívá se pak častěji tohoto výrazu na př. Reg. IV. str. 399 (pertinentie ad regnum Boemie seu coronam regni), 402, 413 a 538; též 682 a při „corona regni Bohemiae" myslilo se patrně na české důstojenství královské.

státního majetku účelům c. kr. dvora určeného[6]) je mnohem ještě zánovnější, neboť dle všeho vešel v užívání teprve v době císařovny Marie Terezie, následkem toho, že r. 1749 byla dvorská komora spojena s bývalými dvorskými kancelářemi českou a rakouskou ve Vídni v jediný centrální úřad zvaný directorium in publico-politicis et cameralibus a že vedle tohoto direktoria udržela se zvláštní dvorská komora pro finanční záležitosti Uher a dvora (aulicum), jíž připadla správa majetku dvorního.[7])

Z toho následuje, že při objasňování otázky, komu druhdy vlastnicky náležel a posud náleží hrad Pražský, nutno přihlédnouti k majetkovým poměrům k němu v době velmi dávné a když seznáme, že v starší době byl hrad majetkem knížat a králů Českých, musíme ovšem na jisto postaviti, zdali v tom ohledu nastala během času změna, vysvětliti, kdy a jakým

---

[6]) Výraz „aerarium“ je římského původu a znamenal za republiky státní pokladnu ve správě senátu, která v době císařské větším dílem splynula v jedno s pokladnou císařskou neboli fiskem a jejíž toliko část zůstala jakousi městskou pokladnou. Ve středověku a také v době novější obou výrazů aeráru a fisku užívá se promiscue, ač jich pojem velmi kolísá. Užívá se názvů těch zejména k označení **státu** jakožto právnické osoby veřejného práva, jenž je subjektem státního jmění a jenž ve správě tohoto jmění podléhá pravidlům civilního práva. Ulbrich definuje fiskus v Oester. Staatswörterbuch (2 vyd.) II. str. 13 „der Staat als Vermögenssubjekt zunächst in seinen privatrechtlichen Beziehungen“, dokládaje, že v Rakousku se fiskus označuje též slovem aerár, jenž má více orgánů neb pokladen (stationes fisci), avšak přes to tvoří jednotnou osobu právnickou. — Rozhodnutím nejv. soudního dvora ze dne 22. prosince 1875 (Sbírka Glaser-Unger-Walter XIII. č. 5954) přiznáno bylo finanční prokuratuře, že má zastupovati c. kr. dvorní aerár „als das für Hofhaltungszwecke bestimmte Staatsvermögen“, poněvadž jí náleží vésti pře v záležitostech, jež se týkají jmění státního aneb fondů jmění tomuto za rovné pokládaných. — Vynesením ministerstva vnitra ze dne 5. srpna 1902 č. 25643. (Verordnungsblatt str. 232) bylo dále nařízeno, že politické úřady ve výnosech mají užívati toliko výrazu aeráru, „da die Bezeichnung Aerar nur dem Staate als solchem in vermögensrechtlicher Beziehung zukommt, welcher nur als Einheit die Qualification einer juristischen Person besitzt, während die einzelnen staatlichen Verwaltungszweige eine solche Qualifikazion nicht besitzen und eine Theilung des einheitlichen Begriffes des Staates in vermögensrechtlicher Beziehung in verschiedene „Aerare“ nicht zulässig ist.“ V stejném smyslu vydalo c. kr. finanční ministerstvo výnos ze dne 23. srpna 1902 č. 58.863, v kterém nařídilo, aby nemovitý majetek státní byl do veřejných knih toliko na jméno c. kr. **aeráru** zapisován bez ohledu na to, ve správě kterého úřadu se nachází, přes to ale v čl. 8 povolilo z tohoto pravidla výjimku, že totiž „die Bezeichnung Hofaerar ist auch weiterhin anzuwenden“. Ve výnosech těchto ani ohledně c. kr. aeráru ani ohledně c. kr. dvorního aeráru neposkytuje se poučení, zda-li tu jde o jmění státu ústředního aneb předlitavského, avšak sotva lze pochybovati, že se myslí na jmění státu cislajtánského, neboť o něm jediné mohou ministerstva předlitavská dávati předpisy bez dohody s ministerstvem uherským, ačkoli označení c. kr. dvorní aerár by tomu nevadilo, aby se myslilo na jmění ústředního státu, neboť, jak známo, dle nejv. kabinetního listu ze dne 17. října 1889 má se pro vojsko a společná dvorská důstojenství a místa užívati označení „cís. a král.“ a c. kr. dvorní aerár není ani důstojenstvím ani místem neboli úřadem.

[7]) Srov. B. Rieger v Ottově Slovníku Naučném XXI. str. 179.

spůsobem pozměnily se právní názory, s nimiž právo vlastnické k hradu v starší i novější době souviselo. Jináče sotva lze ku správnému názoru o nynějším stavu vlastnického práva k této dávné stolici panovníků českých dojíti.

Při tom třeba zpředu podotknouti, že otázka vzniku a vývoje práva k majetku zeměpanskému a zemskému u nás, zejména k statkům korunním a komorním, nebyla posud projednávána v literatuře samostatně a podrobně na základě archivních pramenův a že následkem toho pojednání o vlastnickém právu k hradu Pražskému v době předhabsburské, jaké zde chceme podati následkem vyzvání k nám učiněného[8]), může toliko za příspěvek k dějinám důležité této otázky se považovati a že při něm musí se nutně přihlížeti také k otázce, komu patřily vůbec korunní neb komorní statky v Čechách v té které době.

Konečně z pojednání našeho bude patrno, že mluvíce o hradu Pražském, nesmíme mysliti na jednotný předmět práva vlastnického určitého subjektu právního, neboť velmi záhy v obvodu neb ohradě hradu Pražského, v dnešním to zámeckém okresu, přišla k platnosti soukromá práva vlastnická soukromých i právnických osob k různým pozemkům hradským a na nich vystavěným veřejným i soukromým budovám, chrámům, klášterům, palácům, dvorcům, věžím i domkům. Otázka práva vlastnického k hradu Pražskému týká se proto hlavně královského zámku a realit k němu příslušejících.

---

[8]) Zemský výbor totiž na základě sněmovního snesení ze dne 25. července 1905, aby byl právní stav českých komorních či korunních statků prozkoumán, a následkem usnesení mnohých okresních a obecních výborů, aby „zemský výbor vymohl pro království České držbu a knihovní zápis král. hradu Pražského, posud v deskách zemských pro dvorní aerár vloženého“, vyzval 19. ledna 1906 autora tohoto článku, prof. dra. Josefa Kalouska a prof. dra. Bohuše svob. pána Riegra, aby podali jednak krátký obraz historie královského hradu Pražského spojený s výkladem, jaké části k hradu patří, a jednak dobré zdání o otázkách s právem vlastnickým k hradu souvisejících. Dobré zdání má se týkati otázek: a) komu sluší přičítati vlastnictví královského hradu Pražského až do doby, kdy nynější vklad v deskách zemských byl proveden; b) zda odpovídá nynější zápis v deskách skutečnému právnímu stavu a c) zda je vůbec třeba nápravy nynějšího stavu knihovního, a jaké kroky po případě sluší zemskému výboru v tom směru podniknouti. Zmínění professoři podělili se o tento úkol tím spůsobem, že prof. Kalousek převzal sepsání krátkých dějin hradu Pražského, prof. Rieger uvolil se k obecnému zodpovídání předložených otázek, a professor Čelakovský vzal na se zpracovati starší materiál z doby předhabsburské o této záležitosti, aby ho při společném dobrém zdání mohlo býti užito Konečně byl dvorní rada professor dr. Josef Stupecký požádán, aby se o věci vyjádřil se stanoviska platného práva soukromého. Rovněž rada městská král. hlav. města Prahy požádala autora tohoto pojednání 5. března 1906 o podání dobrého zdání v této věci, které ovšem musilo vyzníti v ten smysl, že nynější zápis v deskách skutečnému právnímu stavu neodpovídá.

I.

Ve státech evropských nečinil se v ranním středověku rozdíl mezi majetkem panovnickým a státním. Panovník považován obecně za vlastníka všeho osobního, rodinného i fiskálního jmění a nakládal s ním svobodně, užívaje důchodů z něho k nákladu jak na správu státní, tak i na potřeby dvora. Teprve v pozdním středověku odlišil se majetek státní od soukromého statku panovníka, zejména tam, kde stát dostával se do rukou nové dynastie, a pak i majetek státní třídil se dle toho, zdali měl sloužiti k účelům státním neb zemským anebo k účelům dvora panovnického a zdali mohl se zcizovati anebo měl zůstati nezcizitelným.[9])

Není příčiny pochybovati o tom, že tak bylo v době Přemyslovské i u nás, třebas názor o nemovitém majetku knížecím jakožto jmění rodovém činil v tom jistou změnu na prospěch členů rodu Přemyslovců. Moc zeměpanská náležela některému členu rodu Přemyslovského, jenž nastoupiv na zděděný stolec knížecí svobodně nakládal se statky a důchody zeměpanskými. Veliký počet zachovaných panovnických listin a zpráv je toho dokladem. Kníže český byl dědicem země české, jež se za dědinu rodu Přemyslovského považovala. Převládající tento názor soukromoprávní o české moci zeměpanské, při němž důchody z hradův a statků knížecích bez ohledu na jich původ tvořily hlavní zdroj příjmů knížete, členů jeho rodu a všech, kdo stáli ve službách knížecích, byly dlouho na překážku tomu, aby byl mohl ve věcech zemské a dvorské správy činiti se rozdíl mezi soukromým neb osobním hospodářstvím knížecím a mezi hospodářstvím zemským neb státním. Všechno hospodářství veřejné mělo ráz soukromého hospodaření zeměpanského a vladař jak s příjmy ze statků domaniálních, tak i se statky samými mohl neobmezeně vládnouti. Organisované obce zemské, jejíž zástupcové by byli mohli neb chtěli panovníka v tom snad obmezovati, dlouho nebylo.[10])

---

9) Srov. na př. ohledně Německa: Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte II., (3 vyd.) str. 308 a IV. 1 str. 5 násl.; Zoepfl, Deutsche Rechtsgeschichte II., str. 218 a 266 a III. str. 139; Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte (1898) str. 195, 515 a 526 a Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte II., str. 12, 68 a 71 a ohledně Francie: Esmein, Cours élémentaire d' histoire du droit français (4 vyd.) str. 327, Viollet, Histoire des institutions de la France I., str. 318 a Brissaud, Manuel d' histoire du droit francais str. 557.

10) Srov. Jireček, Slovanské právo I., str. 123, kdež se uznává, že zejména „hrady byly jmění zeměpanské", a II., str. 20 násl.; moje Povšechné České dějiny právní (2 vyd.) str. 58, 62 a 69. a Kaizl, Finanční věda I. (2 vyd.) str. 45 a 126 násl. Tím méně byl obmezen panovník Český v nakládání se statky knížecími svazkem manským, v kterém stál ke králi neb císaři římskoněmeckému, což by bylo nutně musilo nastati, kdyby svazek ten byl měl povahu

Za takových poměrů nelze se tomu diviti, že v nejstarší době právní a faktické vztahy také sídelního hradu Pražského, tohoto střediska veškeré knížecí a zemské správy, týkají se hlavně panovníka (vévody, krále) a toliko v druhé řadě jeho úřednictva, jež mělo účast na správě dvora a země, anebo stavů, jichž členové účastnili se sněmů, rad a soudů na hradě odbývaných.

Dle starých zpráv kronikářských a jiných panovníci čeští z rodu Přemyslovského byli zakladateli, budovateli a vlastníky hradu Pražského, tohoto hlavního svého sídla, a kdokoli v obvodu hradském nabýval práva k nemovitostem, odvozoval větším dílem právo své od knížete neb krále českého.

Dle kronikáře Kosmy kněžna Libuše prý v přítomnosti muže svého Přemysla a jiných starších lidu oznámila, kde má býti vystavěn hrad, jenž bude zván Prahou, a ti, kterým tak nařídila, šli do starého lesa, který jí patrně náležel, a nalezše znamení sobě dané (totiž práh) vystavěli hrad panující celé zemi České.[11]) Na zprávě té zajisté jest pravdou, že i hrad Pražský byl vystaven společným úsilím knížete Českého a obyvatelstva, k jehožto těžkým robotám neb břemenům druhdy náleželo stavění hradů, jakož i jich opravování a hájení (tak zv. aedificationes, reaedificationes, reparationes et custodia castrorum).[12])

---

netoliko osobního, nýbrž i věcného práva. Tvrdí tak sice nověji zase Fischel Studien zur oesterreichischen Reichsgeschichte (1906) str. 9 násl., ale beze všech důkazů, ačkoli na str. 17 svého spisu výslovně uznává, že kmenové statky Přemyslovců byly jich dědinou, hereditas neb terra aviatica, k nimž měl rod společné vlastnictví. Smělé — nejmírněji řečeno — vývody tohoto spisovatele o poměru Cech a Moravy k říši vykazují i jinak mnohé nesrovnalosti, sledujíce hlavně německonacionální tendence a nečiní patrně nároku, aby byly brány vesměs vážně.

[11]) Libuše „praesente viro suo Premisl et aliis senioribus populi astantibus“ prý prorokovala: „Ad quem locum cum perveneritis, invenietis hominem in media silva limen domus operantem. Et quia ad humile limen etiam magni domini se inclinant, ex eventu rei urbem, quam aedificabitis, vocabitis Pragam. Continuo itur in antiquam silvam et reperto dato signo in praedicto loco urbem, totius Boemiae dominam, aedificant Pragam“. Prameny dějin českých (cit. Fontes) II. str. 16. Pozdější kronisté na př. Dalemil a Pulkava ve svých kronikách (Fontes III. str. 17 a V. str. 8 a 214) celkem totéž opakují. V legendě Kristanově čte se, že „Sclavi Boemiae“ dle rady věštkyně „accepto consilio civitatem statuunt nomenque imponunt Pragam“ (Fontes I., str. 192 a 202). Ve slovech těch není příčiny spatřovati nějaký odpor ke kronice Kosmově. Srov. Tomek, Dějepis m. Prahy I. str. 4. kdež ale jméno Prahy od pražiti (od vypáleného lesa) se odvozuje, a Pekař, Nejstarší kronika česká str. 64 a 134.

[12]) Srov. Erbenova a Emlerova Regesta Bohemiae et Moraviae (cit. Reg.). I., str. 1157 a 1161, II. str. 36, 41. 240, 283, 597, 764, 788 a 811 a III. str. 360 a 517. Kníže Soběslav v privileji Němců Pražských asi r. 1178 ustanovuje: „Si dux est extra Bohemiam in expeditione, tunc debent Theutonici Pragam custodire cum duodecim scutis“. (Čelakovský, Sbírka pramenů práva městského [citováno Sb.] I. str. 2,) a ještě r. 1305 nejv. purkrabí Pražský Hynek z Dubé měl s klášterem

Bezpečnější máme ovšem zprávy o dalších stavbách na hradě, jež Přemyslovci v době historické podnikli. Kníže Břetislav I. dal kolem r. 1050 stavěti znovu zdi z kamene kolem dokola hradu.[13] Kníže Soběslav I. ujav se r. 1130 sídelního tohoto hradu a drže v něm (in sua metropoli Praga) r. 1134 porady, počal rok na to po způsobu hradů latinských jej obnovovati.[14]

Za knížete Vladislava r. 1142 bratr a náměstek jeho Děpold s Čechy hradby na hradě opevňoval.[15] Král Václav I., když syn jeho Přemysl Otakar byl nucen vzdáti hrad do rukou jeho,[16] ku konci svého panování (1253) obávaje se vpádu Kumánů znovu jej dal hraditi.[17] V tom pokračoval syn jeho do r. 1257, přestavoval hrad a opevňoval jej novými silnými zdmi, sám na krátký čas usídliv se dole ve městě.[18]

Budovy světské, jež během času na půdě hradské povstaly, byly nákladem panovníků českých vystavěny a dále opravovány, jsouce za majetek knížecí neb královský považovány, třebas byly zvláštním účelům věnovány.

Mezi nejpřednějšími budovami byl ovšem knížecí dvorec (curia ducis), vlastní sídlo panovníka, jeho rodiny a družiny.[19] Už o knížeti Neklanovi má zprávu Kosmas, že seděl v radě s kmety neb župany svými ve dvorci Pražském.[20] Kníže Kunrát Otto zakládaje r. 1190 klášter Lúcský vydal na to veřejnou listinu „ve svém dvorci Pražském".[21] Dvorec ten v době královské zove se královským zámkem neb palácem (pa-

---

Břevnovským rozepři „super reparatione et structura pontium castri Pragensis ipso Hincone dicente, quod vicina monasteria pontes ipsos renovare et construere tenerentur". (Reg. II. str. 877).

[13]) „Bracislaus reaedificaret moenia totius urbis Pragae per girum" (Fontes II., str. 88). Podobně Dalemil: „Kněz Břečislav hrad Pražský zdiú hradieše a syn jeho Spitihněv okolo sv. Juřie hraditi jmějieše". (Fontes III. str. 92). Srov. Tomek u. m. I., str. 13.

[14]) „Eodem anno metropolis Boemiae Praga more latinarum civitatum coepit renovari". (Fontes II. str. 222, též 209 a 221) aneb dle Dalemila tehdy „kněz svój zemi k okrasě zdiú obnovi hrad u Prazě" (Fontes III. str. 136).

[15]) Fontes II. str. 235.

[16]) „Filius necessitate castrum Pragense et alia castra in manus patris resignavit". (Fontes II., str. 307).

[17]) „Propter potenciam Cumanorum rex Wenceslaus muniens castrum Pragense". (Fontes V. str. 145 a 300).

[18]) Dle kroniky Františka Pražského „rex specialiter castrum Pragense firmissimis muris, turribus et fossatis munivit diligenter muros quoque disponens sic et cooperiens, quod de una turri ad aliam per totum girum castri transitus erat sub tecto" (Fontes IV., str. 351). Srov. též Tomek u. m. I. str. 192. — R. 1281 sesulo se ale silou větrů 24 těchto věží. (Fontes II. str. 342 a 343).

[19]) Srov. Tomek u. m. I. str. 19.

[20]) „Durinch — invenit ducem in Pragensi palatio cum omnibus residentem comitibus in consilio" (Fontes II., str. 25).

[21]) „in curia nostra Pragae" (Reg. I., str. 185).

latium regium, domus domini regis).[22]) V něm odbývaly se rady, sněmy a soudy[23]), při něm byly věže a vězení[24]) a před ním ještě ve XII. století stál památný kámen neboli stolec knížecí, na nějž knížata jsou slavně nastolováni, kterýmžto symbolickým činem uvazovali se v držení hradu a země. Kronista Vincencius ještě kámen ten viděl a napsal o něm r. 1142, že proň krev mnoha tisíců byla prolita.[25]) Zámek sám r. 1303 za krále Václava II. vyhořel; ale musil brzo býti poněkud opraven, neboť nástupcové jeho, zejména králové Rudolf a Jindřich Korutanský na něm zase sídlili.[26])

Na hradě nalezaly se dále budovy některých nejv. úředníků. Ačkoli většina nejvyšších úředníků ve svých soukromých bytech úřadovala, předce některým z nich panovníci velmi záhy vykázali stálá úřední sídla na hradě Pražském, svolivše k tomu, aby si na půdě hradní vlastní domy neb dvorce postavili, při čemž k úřadům jich důchody z některých statků knížecích přikázali. Byl to hlavně dvorec kastelána neb purkrabího Pražského, jenž postaven byl blíže zadní brány zámecké. Purkrabí byl náčelníkem posádky hradské, k obraně hradu ustanovené. Spravoval hrad dle rozkazů panujícího knížete, ale též po čas nepřítomnosti jeho v zemi aneb v čas uprázdnění trůnu. Musil proto na hradě býti stále přítomen, jsa též výkonným orgánem soudu knížecího a pak i zemského. Kdo chtěli zmocniti se hradu a tím knížecího stolce, musili si jej získati, jakož i ostatních hradčanů. Kdežto působnost purkrabího ve XIII. století stále

---

22) Tak r. 1287 nejv. komorník přiznal se „coram rege Wenceslao in palacio predicti domini et heredis regni Boemie“ a r. 1289 kníže Opolský Kazimír přijal léno na své knížectví „in castro et palacio regio“ (Reg. II., str. 605 a 630). R. 1344 se mluví „in domo regali in castro“ (Fontes III., str. 438).

23) Srov. Reg. II., str. 1007 (in judicio in castro Pragensi) a Fontes II., str. 351 (zpráva o mučení a jiných hanebnostech páchaných r. 1279 „in palacio regali“); vůbec Tomek u. m. I., str. 51 a 353 násl. a III. str. 5.

24) Fontes II., str. 307, 308, 342, 343, 351, 418, a IV. str. 32, 229 a 350; též Tomek u. m. I., str. 189, 190 a 216.

25) Legenda sv. Václava praví, že kníže tento po smrti otce Vratislava „revocatur metropolitanam in urbem Pragam, sedemque in paternam ab omni plebe sublimatur“ a v staroslovanských legendách se o něm dí: „prija Vjačeslav stol oteč“ a „i posadiša knjaza Vjačeslava na stolě otca svojego“ (Fontes I., str. 125, 128 a 206). — Podobně nástupcové jeho na stolec knížecí jsou sázeni. Srov. Tomek u. m. I., str. 54, 111, 118, 138, 141 a 142. — Vincencius praví, že kníže Vladislav „firmata civitate“ zanechal v něm bratra svého Děpolda „cum quibusdam militibus valde bellicosis pro tuenda civitate et principali throno, quodam saxo, quod etiam nunc, sed etiam ab antiquo, multa millia militum bello corruerunt“. (Fontes II., str. 412).

26) Srov. Tomek u. m. I., str. 239, 483 a 485.

vzrůstala netoliko nad hradem, nýbrž i nad celou zemí, přidružený mu místopurkrabí měl v opatrování zejména vězení[27]) na hradě. Podobně i komorník měl na hradě vlastní dvorec [28]) a nejspíše i sudí dvorský (judex curiae) a vladař Pražský (villicus Pragensis).[29])

A jako světské tak i církevní budovy, chrámy panny Marie, sv. Víta (major ecclesia Pragensis), sv. Jiří a Všech Svatých (capella regia) povstaly na půdě hradní hlavně úsilím knížat a králů Českých, jež bohatě je nadali a vypravili, [30]) a totéž platí o stálých přibytcích církevních

---

[27]) Srov. Tomek u. m. I., str. 121, 125, 210 a 357, a III. str. 6 a 374. Jména kastelánů hradu Pražského čtou se v Reg. I., str. 771 a II., str. 1382. O působnosti purkrabího Pr. srov. též Reg. II. str. 877 a 1007. Král Václav I. zmocnil se hradu Pražského „ejectis tamen prius omnibus, qui fuerant ejusdem castri custodes“. (Fontes II., str. 307). — K r. 1279 mluví letopisec o purkrabích Pražských, „qui praeerant urbi Pragensi et qui rempublicam terrae Bohemorum a simplioribus gubernare videbantur, sed destruere ipsam nitebantur“ (Fontes II., str. 338). — R. 1320 král Jan postoupil kapitole Pražské některá „bona nostra regalia pertinentia ad purgraviatum castri nostri Pragensis“ a sice „de maturo consilio baronum et consiliariorum nostrorum“ a „ex quo contractu et regno nostro et burgraviatui praedicto necnon ecclesiae antedictae utilitates magnae provenient“, a r. 1346 nařídil Hynkovi Berkovi z Dubé, „burgravio castri Pragensis, ut sine nomine nostro de singulis bonis ad castrum Pragense spectantibus — intromitet se“ (Reg. III., str. 241 a IV., str. 871). — Všehrd pak v Knihách devaterých VIII., str. 27 praví o nejv. purkrabí, že „má chovati dvořany a služebníky, aby mohl každého svévolného zkrotiti, neb na to a proto od starých králóv a od země České zbožie znamenitá k úřadu purkrabstvie nejvyššieho jsú obrácena, aby úřadu tomu purkrabí mohl dosti učiniti. Kteréžto zbožie k úřadu purkrabskému ne pro purkrabí jsú obrátili, aby on toho sám k své libosti užíval, ale pro zemské a obecné dobré aby on ty dóchody z obecnieho vybieraje, úřad svój se vším dostatkem vedl — ne z svého na to náklady dělaje, než z obecnieho. Z té příčiny i na hradě Pražském sedí a z práva seděti má, aby k němu snadný a ustavičný přístup v potřebách lidských mohl býti“ (Vydání Jirečkovo str. 384).

[28]) Tak r. 1266 se datuje „in curia d. Andreae, camerarii Bohemie, in castro Pragensi“. (Reg. II., str. 202).

[29]) Ohledně sudího viz násl. poznámku a o vladaři srov. Reg. I., str. 34, 79, 89, 94 a 177.

[30]) Nejstarší chrám ke cti p. Marie na hradě vystavěl kníže Bořivoj I. po r. 874. (Tomek u. m. I., str. 7). — O založení a stavbě chrámu sv. Víta knížetem Václavem asi r. 930 a jeho nástupci, při kterémžto chrámu r. 973 biskupství bylo zřízeno, srov. Fontes II., str. 30, 36, 77 a 92; vůbec pak Tomek u. m. I., str. 8, 14, 18, 240 a 242, II., str. 75 násl. a III., str. 27. — O založení kostela sv. Jiří spolu se ženským klášterem knížetem Boleslavem II. a jeho sestrou Mladou asi r. 973 srov. Fontes II., str. 36 a Tomek u. m. I., str. 9 a 18 a III., str. 28. — Kapli Všech Svatých sice vystavěl a nadal nejv. sudí Čéč r. 1263, ale brzo po vysvěcení prohlášena je za kapli královskou a správce její (rector capelle regie) zove se „capellanus regis Boemie“. Srov. Reg. II., str. 208, 800, 1092 a 1093 a III., str. 124; Fontes II., str. 298 a 322 a Tomek u. m. I., str. 246, II., str. 93 a III., str. 28 a 149. Snad kaple byla vystavěna na pozemku přikázaném

hodnostů při kostelích těch ustanovovaných, o domech biskupa, děkana, kapitoly atd., jež vesměs uvnitř nádvoří původního hradu jsou vystaveny. [31])

Nic tedy divného, že panovníci čeští v listinách mluví o hradě Pražském jako o svém vlastním, předním, sídelním a královském hradě a že i staří spisovatelé podobně se vyslovují. [32]) Mluví se též o „přeslavném hradě sv. Václava," anebo o „svatém" hradě Pražském, při čemž vyslovuje se zajisté názor, že světec Václav ochraňuje tento hrad a že jeho potomstvu hrad náleží. [33]) Přemyslovci konečně přebývají v hradě a odtud vládu nad zemí vykonávají, pročež uznává se pravidlo, že kdo z nich drží hrad Pražský, má právo vládnouti celou zemí. [34])

---

králem úřadu sudího jakožto úředníka královského a proto král činil si na ni nárok. Ustanovení při ní kr. Václavem II. probošt a kanovníci zovou se r. 1295 a 1316 „praepositus et canonici capellae regiae in castro Pragensi". (Reg. II., str. 719 a III., str. 124).

[31]) Srov. Fontes II. str. 342 a 343 a Tomek u. m. I. str. 19. a 245 a III str. 68. Biskupův dům stál tam, kde je nyní staré proboštství a měl věž v průčelí hradu.

[32]) Cestovatel Ibrahim Ibn Jacub zove kolem r. 965 knížete Boleslava II. králem Prahy (Čas. Č. Musea 1880 str. 294.) Hrad zove se »regia urbs Praga" (Fontes II. str. 30, 35 a 235) neb „metropolis urbs, metropolis civitas Praga" (Tamže II. str. 30. 34, 77 a 209.) Dle Kosmy Vltava dělí „metropolitanas nostras urbes Pragam et Wissegrad" (Tamže II. str. 221). Císař Jindřich III. dal korunovati Vratislava II. na krále „in sede sua metropoli Praga" (Tamže II. str. 114 a 118). — Král Václav I. nařizuje r. 1235, aby lidé poddaní byli povinni „coram nostris judicibus respondere ad castrum nostrum Pragense" (Reg. I. str. 409.) — Král Václav II. mluví r. 1289 o „castrum regium" a r. 1299 o klášteru sv. Jiří „in castro nostro Pragensi" (Reg. II. str. 630 a 784). Srov. též Tomek u. m I. str. 51. — V listinách panovnických datuje se obyčejně v l. 1160-1253 prostě „Prage". aneb „in Praga" neb „apud Pragam"; výjimečně v pramenech našich přichází „in urbe Praga" (Reg. I. str. 45, 189, 258, 265, 288 a 347; Fontes I. str. 206 a II. str. 53, 130, 166, 169, 209, 306 a 347), aneb v l. 1222—1232 „in civitate Pragensi" (Reg. I. 303, 322, 387 a II. str. 1160; Fontes I. str. 180 a II. str. 39, 235 a 412), při čemž civitas jako i urbs znamená obyčejně hrad, též ale i podhradí. V l. 1213—1305 užívá se pro hrad obvykle výrazu castrum Pragense (Reg. I. str. 251, 336, 409 a 451 a II. str. 56, 171, 202, 234, 661, 1007 a 1222; Fontes II. str. 293, 305—308, 333 a V. str. 145 a 300) na rozdíl od města Pražského, kterému v l. 1245—1253 říká se civitas Pragensis (Reg. I. str. 609 a 610; II. str. 1221 a Fontes II. str. 306). Malá Strana pak zove se, jak známo, od roku 1257 „nova civitas sub castro Pragensi."

[33]) V kanonu sv. Václava vesele jásá „Prag, přesljavnij ti grad" (Fontes I. str. 138.) — Na Hradčanech přebývají r. 1435 lidé „před hradem Pražským sv. Václava" (Sb. I. str. 218); r. 1449 mluví se o lidech „k hradu sv. Václava přislušejících" a podobně r. 1475 (Archiv Český IV. str. 28 a 303). Tomek u. m. II. str. 73 uvádí doklad též pro r. 1351. — V legendě sv. Vojtěcha čte se „sub sacrae civitatis Pragae episcopo" a „ventum est ad sanctam civitatem Pragam, ubi dux praecluus Wenceslaus quondam regnum tenuit" (Fontes II. str. 239 a 241). A tak i kr. Vladislav uvítán byl po cestě Italské r. 1158 „Prage in civitate sancta" (Fontes II. str. 443).

[34]) Už v legendě o sv. Václavu praví se o hradě Pražském: „In quo videlicet loco civitas sita est Praga antiquitus vocitata, que regalibus habilis usibus a sceptri-

A tak všechny zprávy, které se nám z doby nejstarší zachovaly, vedou k úsudku, že hrad Pražský byl považován za majetek knížat a králů Českých z rodu Přemyslovského a nikomu ani na mysl nepřicházelo, že by tak mohlo býti jináče. Ale po r. 1278 a opět po vymření rodu Přemyslovského po meči r. 1306 nastaly události, jež oprávňovaly k obavám, že by mohlo dojíti i na odcizení tohoto hradu na veliký úkor dosud vládnoucího rodu královského a správy zemské. Kromě toho hojné promrhávání statkův a důchodů královských, jež bylo zejména za krále Václava I. nastalo, vedlo nástupce jeho Přemysla Otakara II. i Václava II. k vykupování hradův a jiných statků královských ze zástav[35]) a asi též k uvažování, jakby se zboží ta udržela při panství a důstojenství královském neboli při koruně, jak se později říkalo.[36])

Po bitvě na Moravském poli markrabí braniborský Otto, jakožto poručník králeviče Václava obdržel v souhlasu s kr. Rudolfem r. 1278 hrad Pražský, donutiv ovdovělou královnu Kunhutu, aby se se synem usídlila ve městě. Způsobilo to obecnou nevoli, takže sněm rok na to vyzval markrabího, aby královnu se synem v zámku usadil, poněvadž jest hrad pražský „nepopíratelně sídlo krále Českého a celého království"[37]). Markrabí sice slíbil vyhověti tomuto požadavku, ale slib neplnil; kdežto purkrabové spravujíce jeho jménem krutě zemi českou a jsouce prý „zpozdilého rozumu" ani biskupa a kanovníky do hradu vpustiti nechtěli.[38])

Podobné odcizení hradu rodu královskému nastalo r. 1307, kdy — jak Dalemil žaluje — za kr. Rudolfa „královnu Václavovnu s násilím s hradu Prahy vedú u podružstvie do města"[39]) a zase r. 1309, kdy

---

geris quibusque earundem partium solet inhabitari." (Fontes I. str. 170.) — Jarloch píše o knížeti Fridrichovi, že „obtenta Praga obtinuit et dominium totius Boemie," že kníže Soběslav vzdav se Prahy ztratil i Čechy „omissa Praga perdita Bohemia" a že Kunrát Otto r. 1189 „adeptus primo castrum deinde Boemiam necnon et favorem Boemorum Ratisponam adiit." (Fontes II. str. 473, 475 a 508).

[35]) Srov. Palackého, Dějiny národa č. I. 2 str. 189, 199 a 282 a II. 1 str. 9, 107 a 176.

[36]) Nejstarší doklad na zásadu nezcizitelnosti zachoval se ve formuláři listu, v kterém kr. Přemysl Otakar II. zavazoval se měšťanům klatovským „quod ipsos — nullius alterius dominio subjicere nisi nostro et quod nullo mediante nobis et nostre camere in perpetuum sint subjecti." (Sb. II. str. 91).

[37]) „Quatenus locaret eos in urbe Pragensi, ubi sedes regis Bohemorum et totius regni esse non dubitatur" (Fontes II. str. 347).

[38]) Fontes II. str. 339, 341 a 351. Srov. též Tomek u. m. 1. str. 201 a 207.

[39]) Fontes III. str. 209. — Před volbou Rudolfa za krále dvě dcery Václava II. dovolávaly se dědičných svých práv ke království a sice „Flexis genibus coram omnibus nobilibus Boemiae publice supplicarunt, ne hereditate sua, puta regno Boemie, privarentur" (Fontes V. str. 188).

nejv. úředníci odňali králi Jindřichu Korutanskému hrad a ustanovili Vítka z Ojířovic z Landštejna purkrabím na něm, aby jej bránil proti Míšňanům, spojencům krále Jindřicha. [40])

Velké tyto otřesy české moci panovnické, jakož i hojné rozdávání statků královských za obou těchto králů musily vésti k úvahám o právní povaze majetku královského vůbec a hradu Pražského zvláště. Názor o osobním vlastnictví krále k hradu nepostačoval více. Zájmy veřejné vedly k tvrzení, že hrad je také „sídlem království". A kromě toho těžce snášeno, že hrad dostal se do rukou cizinců a že členové domácí rodiny královské z něho vypuzeni. Sněm, který r. 1279 se ujímal jich práva sídliti na hradě, vycházel patrně z předpokladu, že hrad patří ke královské „dědině" (hereditas). Sněm také poprve užil slova, že i království neboli „regnum" má právo k hradu, neboť hrad byl sídlem nejvyšších úřadův a soudů zemských, jakož i sněmů. Ale sněm nečinil z toho žádných dalších důsledků; nehledal ještě záruk a prostředků, aby v budoucnosti nemohlo k odcizení hradu od koruny dojíti. To bylo zůstaveno teprve následující době Lucemburské.

II.

V pozdním středověku ve všech takořka státech evropských činí se rozdíl mezi statky, jež při důstojenství královském neboli koruně mají trvale zůstati a proti jichž odcizení uchopováno se různých prostředků, a mezi statky a důchody, s nimiž panovníci svobodně mohli nakládati. Na uznávání pojmu nezcizitelných korunních statků měli zájem panovníci a stavové.

Čím více bylo nezcizitelných hradův, měst a statků, o něž se moc králův mohla opírati, čím rozsáhlejší byly statky, jež náležely k jich panství (dominium, demanium, franc. domaine), majíce i nástupcům jich býti zachovány, tím mocnější bylo jich postavení ve státě. [41]) A rovněž stavové

---

[40]) Tomek u. m. I. str. 495.

[41]) Dle Du Cange, Glossarium III. (1884) str. 55, 158 a 172 užívá se výrazu demanium obecně ve středověku. „Occurit" praví „passim in Constitutionibus Siculis (z r. 1232) et apud scriptores aevi medii pro dominium i. e. jus, tutela, potestas". „Domanium (franc. domaine)" vykládá dále „quasvis possesiones ad dominum pertinentes significat, sicut dominia regum, quae lege regni dicuntur alienari non posse." Cituje pak zákony o nezcizitelnosti statků domaniálních anglického krále Eduarda z r. 1275 (srov. též Pollock and Maitland, History of the english law I. str. 495 násl.), sicilského krále Jakuba z r. 1285 (curiae nostrae domania alienari aliquatenus non debere) a j. Dominiálním statkům časem říkalo se také stolní neboli mensální a Du Cange v Glossarium V. str. 341 dokládá, že „mensa dictum, quicquid ex bonis alicujus est, bona ipsa, patrimonium, dominicum," jako „mensa episcopi, mensa regalis."

měli zájem na šetření zásady nezcizitelnosti statků korunních, neboť čím lépe byl král opatřen a zabezpečen důchody z těchto statků, tím méně bylo jim míti obav, že bude jim třeba pečovati o potřeby dvora a státu povolováním berní, a konečně ti, jichžto předkové aneb kteří sami nabyli tím neb oným spůsobem statků královských, mohli býti spíše chráněni před nároky nového krále, když byl nucen panovnické skutky svého předchůdce uznati a když šlo při tom o statky, jež byly za scizitelny uznány.

Nejvhodnějším prostředkem zdála se býti z počátku přísaha královská o nezcizitelnosti určitých statků korunních anebo závazek, že statky korunní toliko se svolením stavův neb sněmů smějí býti zcizeny a že zcizení bez takovéhoto svolení předsevzaté je neplatné.

Tak v říši římskoněmecké, jež byla říší volební, rozeznávaly se ve XIII. století říšské statky, s nimiž král římský mohl nakládati toliko se svolením říšského sněmu neb knížat voličův a rodinné jeho statky domácí (hausgüter), s nimiž svobodně disponoval. Počet statků říšských stále se tenčil přecházeje do rukou zeměpánů, kteří je obyčejně spojovali s vlastními statky rodinnými neb komorními, hájíce si právo nakládati s nimi svobodně a užívati výnosu jich k ukojení potřeb zeměpanských a zemských.[42])

Nálezem říšského soudu dvorského z r. 1282 za krále Rudolfa Habsburského vyneseného obmezeni jsou pak němečtí knížata ve scizování statků knížecích potud, pokud by tím nástupcům jich újma mohla býti spůsobena[43]) a postupem času v jednotlivých — nikoli ve všech — územích i stavové nabyli práva dávati svolení k zcizování některých statků knížecích. V Uhrách skládali králové přísahu, že budou hájiti práv svého království a koruny (jura regni sui et honorem coronae alligata servare) a papež Honorius III. jsa r. 1220 tázán, zdali mají platnost zcizení statků královských proti této přísaze učiněná, prohlásil zcizení ta za neplatná, třeba byla i přísahou utvrzena,[44]) načež v zlaté bulle krále Ondřeje II. z r. 1222 bylo ustanoveno, že královské statky odcizené mají koruně býti navráceny. Ve Francii král Filip VI. z rodu Valois, jehožto sestru Blanku měl náš Karel IV. za manželku, složil r. 1328 přísahu, že nebude zcizovati domaniálních statků korunních a tak i nástupcové jeho činili. Moc královská hledíc užiti státu k svému účelu, vyvolala tam myšlenku nezcizitelnosti — jak praví Ésmein — „du domaine de la couronne, dont le roi avait la pleine propriété“.[45])

---

[42]) Schröder u. m. str. 515 a 526.

[43]) V sententia Rudolphi I. z r. 1281 „de non alienandis bonis principatuum“ ustanovuje se, „quod curie et alia bona principum ad principatus suos spectantia — alienari non possint, nec de eis aliquid per ipsos principes ordinari, quod successoribus prejudicium aliquod valeat generare“. (Pertz, Monumenta Germaniae, Leges II. str. 426.)

[44]) Cap. 33 X., De jurej. II. 24. Srov. též Timon u. m. str. 156.

[45]) Ésmein u. m. str. 328 a násl.

Duchaplný tento právní historik francouzský, jemuž i v této otázce děkujeme za mnohé poučení, dokládá k tomu: „Jakmile nescizitelnost statků domaniálních byla takto uznána, vedla k uznání další vyšší zásady. Byla to idea, že král není vlastníkem statkův a práv, jichž se přísaha jeho týká, neboť okolnost ta byla příčinou, že je nemohl sciziti. Avšak kdo měl skutečně právní titul k těmto statkům? Personifikováno z počátku důstojenství královské, korunu, jež byla odznakem tohoto důstojenství, odlišným od osoby krále, a tak koruna to byla, která vydávána byla za vlastníka domaniálních statků. Tolik zahrnoval v sobě výraz: korunní statky. V XVI. století idea ta se vytříbila a zdokonalila. Pravilo se od té doby, že skutečným vlastníkem domén je národ (la nation). Král, řeklo se prostě, je toliko poživatelem neb uživatelem neb správcem s právy velmi rozsáhlými. Takovým spůsobem dospělo se, aspoň v tomto bodu, k osobnosti státu.“ [46]) A Ésmein má za to, že tu jde o zjev obecný, jenž v různých zemích evropských přichází, a netoliko ve Francii.

Poučeni takto o obecném vývoji, jenž vedl jinde k proměně statků královských ve statky korunní a pak státní, při čemž vývoj veřejného práva velice spolupůsobil, [47]) chceme dále pokračovati ve sledování otázky, jaké byly u nás právní poměry statků královských vůbec a hradu Pražského zvláště v době Lucemburské a do jaké míry cizí názory právní v této věci se domáhaly neb přicházely v ten čas v státě českém k platnosti. Vývoj cizí mluví sice pro obdobný vývoj u nás, ale bez průkazů nelze ovšem tvrditi, že by se byl skutečně udál.

Král Jan, na něhož přešla práva vymřelého českého rodu královského po přeslici prostředkem sňatku s Přemyslovnou Eliškou, uvázav se 10. prosince 1310 v držení hradu Pražského, vydal brzo na to stavům českým zápis, že úřady při dvoře neb na hradech svých, zejména úřady purkrabí neb kastelánů, nebude dávati cizozemcům, nýbrž toliko Čechům a Mora-

---

[46]) Cours str. 330. Dokládá při tom na str. 332, že právo veřejné v XV. a XVI. století dávalo ovšem králi francouzskému možnost, aby měl soukromý majetek, jejž získal jako král na př. konfiskací lén neb jako soukromá osoba koupí, darováním neb odkazem; ale, že i tyto jeho statky stávaly se dle ediktu z r. 1566 korunními, když byly po deset let spravovány veřejnými úředníky jako statky korunní. V Prusku r. 1713 domácím řádem krále Bedřicha Viléma I. byl dualismus fiskálního jmění odstraněn a všechny zeměpanské domény jsou prohlášeny za majetek státní, při čemž bylo ustanoveno, že z důchodů jich má se částka ročně dávati králi na osobní jeho potřeby (Schröder u. m. str. 841). Co se říše rakousko-uherské týče srov. poznámku 6 na str. 4.

[47]) Podobně Kaizl u. m. l. str. 50, přidržuje se Schmollera, má za to, že od představy fysické osoby panovníkovy postupovalo se pomocí abstrakce ku představě právní osoby státu a že z této příčiny mohl teprve pozvolna vyvinouti se názor, že domaniální statky královské jsou statky státními.

vanům[48]) a rovněž že nepřipustí, aby cizozemci statkův a hradů v zemi nabývali. Práva tato uznal opětně v majestátu daném 18. června 1311 Moravanům[49]) a podruhé také Čechům 20. srpna 1323 je potvrdil.[50])

Bylo listy těmi také uznáno, že purkrabím hradu Pražského může býti toliko Čech a že hrad nesmí býti více správě cizozemců svěřován a v tom shledávala se tehdy po nabytých trpkých zkušenostech zajisté záruka proti odcizení hradu, na něž ani král Jan se neodvážil, ačkoli postupem času většinu hradův od koruny odcizil a tím správu zemskou a krajskou do velkého nepořádku uvedl.

Syn jeho Karel vrátiv se r. 1331 do Čech naleznul hrad Pražský opuštěný a zkažený, i musil přebývati buď v městě neb v starém domě purkrabském na hradě, ale v následujících letech dal společně s otcem velkým nákladem obnoviti královský zámek (palatium regale) podle vzoru paláce králů francouzských v Paříži.[51]) Praviť sám ve svém životopise, že po návratu do vlasti naleznul království tak opuštěno, že „ani jednoho hradu nenalezli jsme svobodného, ježto by nebyl zastaven se vším zbožím královským“ a že i hrad Pražský byl zkažen, ale že na jeho místě „znovu sieň velikú a krásnú s velikými náklady vzdělati jsme kázali.“[52]) Po obnovení hradu markrabí Karel r. 1342 v něm se

[48]) „quod nullum capitaneum, nullum purcravium vel castellanum in castris nostris, nullum beneficiarium vel officialem aliquem in Boemia vel Moravia vel in curia nostra ponemus alienigenam, nec bona, possessiones vel castra vel officia aliqua alienigenis ipsis in perpetuum vel ad tempus dabimus, nec eos hereditare in regno Boemie aliqualiter admittemus, sed praedicta omnia in Boemos vel Moravos tantum per nos ita dispensari debere decrevimus, quod nobis non licere aliud judicamus“ (Reg. II. str. 974). O vydání tohoto listu srov. Kalousek. České státní právo str. 141, 248 násl. a 565. V seznamu privilegií, jež se chovala r. 1418 na Krumlově v archivu p. z Rosenberka děje se zmínka o listě kr. Jana „de non locatione in castris Boemie alienigenarum pro purgraviis et servandis juribus regni“ (Pangerl, Urkundenbuch des eh. Cisterciensersliftes Goldenkron str. 396), což snad týká se listu z r. 1310, jehož znění toliko ve formulářích se zachovalo, anebo listu z r. 1323.

[49]) Reg. III. str. 11.

[50]) „Promittimus praeterea nulli alienigenae aliquam munitionem regalem vel castrum aliquod suppe nomine vel alio quocunque modo committere vel locare aut eum burgravium facere in eodem nisi tantum Boemis.“ (Reg. III. str. 351).

[51]) Fontes IV. str. 504 a Tomek u. m. l. str. 560 násl. a II. str. 74.

[52]) „Ubi de novo palacium magnum et pulchrum cum magnis sumptibus edificari procuravimus“ (Fontes III. str. 348 a 379, též 350, 380, 404 a 406). — Kronika Zbraslavská rovněž praví, že Karel dal zbořené budovy královské ruinosa edificia regalia) opět stavěti a že od r. 1335 král Jan ve stavbě zámku „modo galico“ pokračoval (Fontes IV. str. 318 a 331); k čemuž doložil kronista František Pražský: „et in brevi domum regiam construxit admirabilem nunquam prius in hoc regno talem visam [et] ad instar domus regis Francie cum

usídlil, předsedaje jako náměstek králův soudům a mnohé skutky vládní odtud předsebera.[53])

Dosednuv pak na trůn královský potvrdil r. 1347 po příkladu otce stavům českým a moravským výsadu, že úřady v Čechách bude dávati v Čechách toliko Čechům a na Moravě Moravanům[54]) a vykoupiv množství panství, hradů, měst a jiného zboží ze zástav, mínil v zákonníku svém Majestas Carolina vydati přísná nařízení, aby značná jich část zůstala v stálém držení králů Českých.

V článcích VI., VIII. a XIII. zákonníku činil rozdíl mezi královskými statky (hrady, městy), jež neměly nikdy od důstojenství královského býti odcizeny; mezi statky, jež toliko v čas nutné potřeby na dobu deseti let mohly býti zastaveny, a mezi takovými statky, jež spadly právem odúmrtným nebo následkem konfiskace do komory královy (bona ad regiam cameram sive fiscum devoluta) anebo jež trhem neb jiným pravým jednáním právním byly nabyty a s nimiž král svobodně mohl nakládati.[55])

K nezcizitelným statkům korunním počítá Majestas jedenácte hradův a 19 měst v Čechách, o nichž králové Češti mají skládati přísahu, že jich nikdy neodcizí v celosti ani částečně, nýbrž že je k panství a stolu svému královskému budou držeti a vlastními úředníky spravovati „ke cti a chvále královstvie Českého, k obecnému dobrému, súdu a spravedlnosti k obraně, ku posile, ku přízni a vší obce toho království bezpečenství a pokoji pod pokutou křivé přísahy.“[56]) Kromě toho uvádí se 14 hradův a 13 měst, jež sice rovněž nemají býti odcizeny, ale jež mohou králem na dobu deseti let býti zastaveny.

---

maximis sumptibus edificavit“ (Fontes IV. str. 414). Památná pak jsou vůbec tato slova autobiografie Karlovy: „Videns autem communitas de Boemia proborum virorum (obec Česká šlechetných můžóv), quod eramus de antiqua stirpe regum Boemorum, diligentes nos dederunt nobis auxilium ad recuperanda castra et bona regalia.“ (Fontes III. str. 349 a 379).

[53]) Reg. IV. str. 508, 526, 527 a 631. Zejména povýšil kapli Všech Svatých r. 1339 na kostel kolegiátní (Reg. IV. str. 858 a 569 a Fontes IV. str. 504) a r. 1344 zřídil při chrámu sv. Víta sbor mansionářův, učiniv mu značné nadání na statcích a vyhradiv sobě a budoucím králům Českým právo patronátní při obsazování míst v tomto sboru (Fontes IV. str. 438).

[54]) Codex Moraviae VII. str. 546.

[55]) Archiv Český III. str. 81, 86 a 93.

[56]) „quod nullo umquam tempore — castra seu jura domanii regii, justitiae atque mensae — non donabunt, non vendent, non pignori obligabunt —, sed ea custodiri et regi facient per officiales proprios — ad honorem et gloriam diadematis regalis Boemiae (ke cti a k chvále koruny královstvie Českého), rei publicae, judicii atque justitiae tuitionem, fortitudinem atque favorem, et totius universitatis dicti regni (všie obce věrných toho královstvie) securitatem atque pacem, poena perjurii dignitati regiae imminente“ (Archiv Český III. str. 83).

Aby každé další odcizování těchto statkův od koruny se zamezilo, ustanovuje Majestas, že, když král zemře, mají purkrabové hrady spravovati a novému králi teprve pak je postoupiti, když složí přísahu, že „nemá od koruny odchylovati zbožie a práv královských.“ [57]) Přísahu tuto „de non alienandis castris et juribus demanii regii sive mensae“ má král složiti ovšem hlavně při korunování na svaté čtení před pány a zemany, rovněž jest mu složiti tutéž přísahu, kdykoli poprve přijde před čtyři královská města Prahu, Vratislav, Budišín a Kutnou Horu, a konečně nejvyššímu písaři bylo každého roku na sněmě tato ustanovení o neodcizování hradův a měst čísti a vykládati „hlasem velikým a řečí českú,“ [58]) patrně za tím účelem, aby sněm mohl králi připamatovati jeho přísahu, kdyby proti znění zákonníka některé statky korunní zcizil.

Příčiny tohoto zamýšleného opatření, aby zvláště hrady zůstávaly při panství královském, vyložil Karel IV. sám v předmluvě k Majestas obšírnými slovy. Od smrti krále Václava II. prý bylo množství zámků šlechticům rozdáno a rozzastaveno a následkem toho „moc spravedlnosti všelijak hynúti počala,“ všecka bezpečnost v zemi přestala a královská moc nemohla spomoci a přísně popravu vésti, když „purkrabové a strážní těch hradů v těch úřadech mocí královskou nevládli.“ Pročež aby moc královská byla obnovena a trvání pokoje v zemi zabezpečeno, vyplatil Karel hrady „ku popravě královské a k stolu tudiež přislušející“ (castra nostri demanii et ad justiciam regiam sive mensam immediate spectantia), uživ k tomu berní mu povolených, když potřebné summy peněz ze svého vlastního důchodu (de proprio) nemohl sehnati. [59]) Rovněž v osnově zákonníka vede stížnost na velké škody, které králi i poddaným takovým odcizováním hradův a práv královských byly spůsobeny a aby budoucně nemohlo na to opět dojíti, proto právě měl každý nastupující král složiti přísahu, že jistý počet hradův a zemí „k popravě a stolu královskému přislušejících“ nikdy neodcizí od královské právomoci ani dáním ani prodejem ani zastavováním, ani jiným spůsobem. Kdo by pak z poddaných proti zákazu tomu jednal neb krále k porušení přísahy nabádal neb sváděl, měl propadnouti statkem a hrdlem. [60])

---

[57]) Čl. IX. v Archivu Č. III. str. 88. — Výrazu „koruna“ užívá Majestas pouze v českém textu, kdežto v latinském se praví: „rex dictus solemne praestiterit juramentum de non alienandis bonis et juribus regiis superius annotatis.“

[58]) Čl. X., XI. a XII. tamže str. 89, 91 a 92.

[59]) Archiv Český III. str. 70 násl.

[60]) Tamže str. 81 a 84. — V zachovaném řádu korunování krále Českého, jejž dal dle všeho Karel IV. sestaviti dle vzoru ceremonielu francouzského, aby se ho mohlo užiti při jeho korunovaci dne 2. září 1347 odbývané, neděje se ještě zmínka o takovémto závazku neodcizovati hradův v korunovační přísaze, nýbrž král slibuje toliko, že chce „regnum a deo sibi concessum secundum justitiam patrum suorum regere et defendere“. Srov. Loserth, Die Krönungsordnung der Könige von Böhmen str. 18, 21 a 29 a Emler, Spisové císaře Karla IV. str. XIII.

Mezi královskými hrady, jež neměly nikdy býti zcizeny, uvádějí se Karlštein, nikoli ale hrady Pražský a Vyšehradský. Naprot tomu mezi městy nezcizitelnými přichází na předním místě Praha (urbs neb civitas Praga)[61]) a dá se důvodně souditi, že pod tímto názvem mínil Karel IV. netoliko tři tehdejší města Pražská, nýbrž i hrady Pražský a Vyšehradský, o nichž nemohlo se přece pochybovati, že v první řadě patří k Českému panství a stolu královskému a že důvody pro neodcizování hradův uváděné ve zvýšené míře platí pro oba tyto sídelní hrady.

Jak známo, byl Karel IV. nucen r. 1355 zákonník svůj odvolati,[62]) přes to předpisy jeho o nezcizitelnosti korunních statků nepozbyly úplně platnosti, neboť je hleděl jinou cestou provésti. Tak bratr jeho markrabí Jan musil se r. 1356 přísahou za sebe i dědice zavázati, kdyby měl po něm na trůn dosednouti, že má prve, nežli by byl na krále korunován, složiti přísahu dle předepsaného řádu domácího (juxta declaraciones alias, quas predicti domini nostri disposuit laudanda provisio), že neodcizí ničeho z toho, co ke království Českému přísluší (dominia regni Boemie).[63]) A podobně hleděl Karel IV. mnohými výsadami zabezpečiti země přivtělené, hrady i města před možným odcizením od koruny, následuje v tom příkladu svých předchůdců.[64]) Osnova zákonníka kromě toho šířila se v přemnohých

76 a 79. Řád ten byl zhotoven brzo po r. 1344, poněvadž v něm je řeč o arcibiskupovi Pražském, ale před r. 1348, kdy Majestas byla sepsána a ovšem před r. 1355, kdy Karel byl v Římě na císaře korunován, neboť se arcibiskup dle řádu toho (str. 34) modlil, aby král byl povýšen na císaře.

[61]) Archiv Český III. str. 85 a Jireček, Codex j. boh. II. 2 str. 113.

[62]) Kalousek u. m. str. 321.

[63]) „quod in eventum ubi nos seu heredes nostros in regno Boemie continget succedere, quod tunc in eodem instanti, prius et antequam nos aut dicti heredes nostri ad prefati regni fastigia coronemur — in presencia principum, baronum, procerum et nobilium ac eciam civitatum dicti regni Boemie publice jurabimus —, quod nunquam aliquo tempore principatus, dominia — et pertinentias regni Boemie alienabimus aliquo eciam alienacionis titulo". (Codex Mor. IX. str. 21). — Před tím v inkorporační listině na krajinu Sulzbašskou z r. 1355 Karel IV. dovolávaje se předpisů obsažených „in statutis regni nostri Boemie" ustanovil, že kdo by z králův Českých odcizil „dictas terras, castra, munitiones, praedia — in toto vel in parte — a regno et corona Boemie, nulli poenae corporali reddatur obnoxius, cum non sit conveniens, quod regiam majestatem corporalis poena constringat, sed ipsum regem poenam et notam perjurii ipso facto incurrisse decernimus" (Jireček, Cod. j. boh. II. 1. str. 397).

[64]) Srov. ohledně zemí a hradů na př. Reg. IV. str. 399 a 593 a Jireček, Cod. j. boh. II. 1. str. 307, 339, 358, 361, 364, 365 a 396. — Co se nezcizitelnosti a nezastavitelnosti měst týkalo, uvedli jsme už příklad z doby kr. Přemysla Otakara II. (pozn. 36. na str. 12). Ve XIV. století příklady se množí. Tak král Jindřich Korutanský zavazuje se r. 1308 měšťanům Litoměřickým, „quod nulli principi, baroni, duci aut nobili ipsos cives aut civitatem Lithomiericensem obligabimus, sed quod eos sicut civitas et cives Pragenses debent facere, celsitudini nostre tantummodo volumus deservire« (Sb. II. str. 156.) — Téhož roku královna Alžběta slibuje měšťanům pěti věnných měst Hradce, Jaroměře, Chrudimi, Vyso-

přepisech, přichází ve většině středověkých našich rukopisů právních a poněvadž se o ní tvrdilo, že statuta v ní obsažená „na stará práva zemská“ ukazují, podržela nadále aspoň platnost právní knihy. V každém případě obsahuje velmi závažný právní názor Karla IV. o právní povaze statků královských, o němž nelze pochybovati, že byl vysloven a hájen pod vlivem vývoje veřejného práva zejména ve Francii. Majestas je dokladem, že za časů tohoto vynikajícího panovníka činil se v Čechách rozdíl mezi nezcizitelnými statky korunními, jež měly trvale sloužiti potřebám králův a království Českého, a ostatními zcizitelnými statky královskými neboli komorními, s nimiž král svobodně mohl nakládati.

Okolnost, že Karel IV. užil berní k vyplacení mnohých těchto statků ze zástav, velmi k tomu přispěla, že se na ně počalo pohlížeti, jako na zboží, s nimiž panující král nemůže svobodně nakládati a jež mají býti zachovány neztenčeně jeho nástupcům. Netoliko králi, ale i důstojenství královskému neboli koruně mohlo se odtud připisovati právo vlastnické k těmto statkům,[65]) a při této personifikaci koruny docházelo

kého Mýta a Poličky, „quod predictos cives a nobis per nullum modum alienabimus nec in potestatem aliam transferemus sine ipsorum consilio et consensu“ (Sb. II. str. 159). — Král Jan r. 1310 totéž slibuje měšťanům Kolínským, že je „pro nobis civitatem ipsam tenebimus et reservabimus, censumque nobis abinde debitum ad cameram nostram regiam recipi faciemus“. (Sb. II. str. 166). — Týž r. 1318 Hradci se zavázal, „quod inantea civitatem ipsam nulli obligabimus, sed ipsam cum Monte Chutnensi et civitate Pragensi volumus permanere“. (Sb. II. str. 178). — Cheb obdržel r. 1322 od kr. Jana a r. 1348 od kr. Karla výsady na nezastavování (Sb. II. str. 200 a 390), načež Karel IV. r. 1354 slibuje měšťanům Domažlickým, že je „imperpetuum a nobis et a corona regni Boemie nunquam alienabimus, verum vos sub regali nostra potestate confovere volumus“. (Sb. II. str. 501) a r. 1355 Chebským jako císař opětně se zavazuje „quod predictam civitatem Egrensem nuncquam alicui — pignori obligabimus aut quovis alienacionis titulo seu modo a regno seu corona regni nostris Boemie segregabimus et curabimus aliqualiter separare“. (Sb. II. str. 504). Viděti z toho, že zásada neodcizování a nezastavování měst a podobně i hradů vyjadřovala se z počátku výrazy „a dominio regio“ neb „a nobis et nostra camera“, až v době Lucemburské mluvilo se o odcizení »a nobis et corona regni Boemie“ anebo „a regno seu corona Boemie“. Srov. též Reg. III. str. 511 a 612 a IV. str. 402 a 413.

[65]) Jungmann ve Slovníku II. str. 134 a 164 uvádí doklady na to, že pod korunou a královstvím rozumělo se druhdy jednak královské důstojenství, vláda, moc královská (regia potestas, regnum, das Königthum, die königliche Würde), jednak území králem spravované (regnum, das Königreich); tedy pod korunou Českou časem také království České a země k němu příslušející, časem pouze království České. Význam koruny (corona regni Boemie) jakožto moci královské je ale zajisté starší. V době Karla IV. se ho v tomto smyslu obyčejně užívá v listinách, jež se týkají poměrů státoprávních, ale je možné, že v nich už začíná se užívati výrazu koruny též pro státní svazek království Českého. Srov. Jireček, Základy zemského zřízení str. 32, Kalousek u. m. str. 69 a zde pozn. 2 na str. 2.

přirozeně k úvahám, že to leží v zájmu veřejném, aby statky při koruně zůstávaly. K myšlence, že statky tyto korunní jsou vlastnictvím státu neboli země, se ještě nedospělo. Ani o právu sněmu dávati svolení k případnému zcizení korunních statků neděje se v Majestas zmínka. Na nejvýše, jak jsme řekli, dá se souditi na právo sněmu bdíti nad zachováním přísahy královské ohledně nezcizitelnosti těch statků korunních, jež byly vyplaceny ze zástav pomocí berní sněmem povolených. Zde vlastně země vstoupila na místo zástavního věřitele, kdežto král zůstával zástavním dlužníkem a tedy vlastníkem korunních statků, ale země, upouštějíc od soukromých svých práv věřitelských k vlastnímu držení zastavených druhdy statků uznávala jich veřejnoprávní povahu. Na druhé straně Karel IV., kterému šlo o zabezpečení práv krále a jeho nástupců na trůně českém k statkům královským a nikoli o jich ztenčení, mluvě o prospěchu vší obce království Českého z trvalého věnování statků k panství neb stolu královskému, nemínil tím bráti v pochybnost právo vlastnické panujícího krále a jeho nástupců k těmto statkům, nýbrž jemu šlo toliko o odůvodnění potřeby obmezení práva disposičního s těmito statky na úkor dědicův a nástupců na trůně českém, jakož i na úkor království samého, tedy v zájmu veřejném. Nicméně názorem o nezcizitelnosti domaniálních statků příslušejících ke královskému panství, stolu a koruně (diadema regale Boemie) razila se cesta dalšímu nazírání na tyto statky jakožto na statky krále a království Českého na rozdíl od statků pouze královských.

Cokoli pak zde o statcích korunních pravíme, platí ovšem též o hradě Pražském, jenž se považoval v první řadě za královský statek domaniální neb stolní. Za Karla IV. nalezal se úplně v rukou královských a měl býti zachován dědicům tohoto krále i všem budoucím nástupcům jeho na trůně českém, jakož i sloužiti též nadále potřebám „vší obce království Českého". Zárukou i pro jeho nezcizitelnost byla přísaha královská. Jest pak obecně známo, kterak právě znamenitý tento panovník trvalé své sídlo královské se všemi chrámy a budovami nádherně obnovil a vyzdobil, a že zde také 29. listopadu 1378 zemřel a je pochován.[66])

Na rozdíl od úmyslů Karlových za syna jeho Václava IV. začaly se poměry statků korunních v neprospěch moci královské měniti. Král opustil r. 1384 hrad Pražský a ubytoval se v královè dvoře na Starém městě [67]) a zápasy s jednotou panskou připravily jej delší dobu o panství

V latinském překladu Vladislavského zřízení, jež r. 1527 od Doubravského z Doubravy byl pořízen, překládá se koruna Česká pravidelně regnum Boemiae (Archiv Český V. str. 127, 150, 188, 193, 212, 219 atd.).

[66]) Tomek u. m. II. str. 63 a 72 násl. a III. str. 24 a Fontes IV. str. 343, 540 a 541.

[67]) Tomek, Děj. m. Prahy II. str. 154 a III. str. 330 a jeho Základy starého místopisu Pražského I. str. 166, kdež čtou se nejstarší zprávy o této „curia domini regis apud sanctum Benedictum".

nad hradem, kdež r. 1394 a 1402 byl dokonce v bílé věži uvězněn.[68]) Hrad dostal se v ten čas v moc nejv. purkrabího Jindřicha z Rosenberka a spolčeného s ním panstva, takže král musil se jim 30. května 1395 zavázati: „aby purkrabstvie Pražské pán urozený zemský, jako od starodávna bylo, držal a na ten úřad sazen byl s panskú radú, jenž by i králi Mti i zemanóm i obci hodný byl".[69]) A při úmluvě s panskou jednotou ze dne 12. srpna 1401 bylo králi dále k tomu svoliti, aby všichni úředníci se všemi úřady a hrady byli povinni slíbiti poslušnost čtyřem členům rady panské, mezi nimiž byl nejv. purkrabí. S jich toliko souhlasem měl král dosazovati úředníky a kdyby tuto úmluvu s ním uzavřenou zrušil, měli všichni úředníci s hrady a úřady na zmíněné čtyři pány zření míti a jim pomáhati, aby se vždy tak stalo.[70])

Následkem toho hrad Pražský vlastně je od koruny odcizen a dostal se pod moc náčelníků českého panstva[71]) a teprve v posledních letech panování krále Václava IV. zdá se, že nějaká náprava se v tom stala.[72])

Po smrti krále Václava IV. nejv. purkrabí Čeněk z Vartenberka vládnul hradem a uzavřev s Pražany příměří vstoupil 15. dubna 1420 s nimi ve spolek proti králi Sigmundovi; ale už 7. května zradiv Pražany postoupil hrad k rukoum krále, jenž 28. června mohl se zde na rychlo dáti korunovati.[73]) Konečně po dobytí Vyšehradu vzdal se 24. května 1421 hrad Pražský Pražanům, kteří se uvázali v držení jeho a dosazovali na něm vlastního místopurkrabího.[74]) Rozvášněný lid městský měl tehdy úmysl rozbořiti hrad, ale vážnější měšťané tomu zabránili.[75]) Král Sigmund uslyšev o tom, domlouval Pražanům horlivě, aby nedopouštěli tak činiti, dokládaje: „Již jste jednu stolici obořili té koruny na Vyšehradě i kostely, k veliké hanbě té koruně, a obořiete-li druhú, tehdy vězte, že skrze to dokonce zbúřiete na se všechno křesťanstvo, i nás také."[76])

---

[68]) Tomek u. m. III. str. 386 a 415.

[69]) Archiv Český I. str. 57.

[70]) Archiv Český I. str. 67.

[71]) Jan Krušina z Lichtenburka drže v l. 1403—1407 úřad nejv. purkrabí byl členem čtyřčlenné rady panské. Srov. Tomek u. m. III. str. 409 a V. str. 42.

[72]) Ondřej z Dubé ve svém Výkladu na právo země České ovšem hájil, že „purkrabie Pražský hól moci královú nade vší zemí drží" (Jireček, Codex II. 2 str. 375, též 358 a 380 a III. 2 str. II.).

[73]) Srov. Tomek u. m. IV. str. 15, 21, 39, 48 a 86 a Fontes V. str. 350, 363, 366, 396, 482 a 582.

[74]) Tomek u. m. IV. str. 156, 163 a 174; Fontes V. str. 483, 484 a 591.

[75]) Tomek u. m. IV. str. 164 a 178; Fontes V. str. 484.

[76]) Archiv Český III. str. 238 a Fontes V. str. 483.

Ačkoli k pobořeni hradu nedošlo, přece lid veliké spousty uvnitř spůsobil a mnohé budovy i dvůr královský v sutiny obrátil. [77]) Když pak byl kníže Sigmund Korybut přijat za zemského správce, usnesla se veliká obec Pražská 28. května 1422, že mu má hrad Pražský býti postoupen [78]) a kníže měl na hradě své purkrabí i posádku až do r. 1427. [79]) Po jeho odjezdu ze země konšelé Staroměstští opět obnovili své panství nad hradem, ustanovujíce purkrabího na něm a také v úmluvě s Novoměstskými 15. října 1429 uzavřené bylo ustanoveno, že Staroměstští mají držeti purkrabství Pražské, dokud nebude zvolen správce vší země. [80])

Takovým spůsobem ve válkách husitských došlo k odcizení hradu Pražského z rukou krále a koruny České po delší dobu a držení jeho dostalo se do rukou městských, ovšem na tak dlouho, pokud země neobdržela nového krále neb správce země.

III.

Když po námluvách Jihlavských císař Sigmund 23. srpna 1436 přijel do Prahy, konšelé Staroměstští odevzdali mu klíče od hradu Pražského, které ale císař jím vrátil zanechav je na čas v držení sídla královského. [81]) Sám ubytoval se ve dvoře králově na Starém městě. Bylť hrad válkami, jak řečeno, velmi utrpěl, takže mnohé budovy v sutinách se nacházely a tudíž bez opravy k sídlení se nehodily. Císař ujav se konečně panství nad hradem dal nejprve velkou síň v zámku královském znova opraviti, aby se jí ke slavnostním příležitostem, zejména k zasedáním sněmu a soudu zemského, mohlo užívati. [82])

Před příchodem do Čech zavázal se stavům českým majestátem ze dne 20. července 1436, že nemá býti „v Čechách žádný cizozemec na úřadě, nežli Čech“ a že se chce spravovati radou, kterou mu stavové zvolí, patrně i pro případ obsazování úřadů zemských. Kdyby ze země České vyjel, sliboval, že nebude poroučeti země cizozemci, nýbrž že chce jmenovati

---

77) Tomek u. m. VIII str. 1 násl.

78) Archiv Český I. str. 213.

79) Tomek u. m. IV. str. 245, 333 a 365.

80) Tomek u. m. IV. str. 414, 442 a 672; Fontes V. str. 617.

81) Tomek u. m. III. str. 716 a Fontes V. str. 619.

82) Tomek u. m. III. str. 716, VI. str. 20, 25 a 33 a VIII. str. 1 násl. a Fontes V. str. 619. Soud zemský byl 28. ledna 1437 na hradě pod předsednictvím císaře zahájen (Emler, Pozůstatky desk II. str. 150 a Tomek u. m. VIII. str. 2); 10. února 1437 posvěcen znovu chrám sv. Víta a 11. června t. r. odbýván zde sněm.

náměstky, kteří radě zemské slib učiní „se zámky, kteréž mají, a s tiem zbožím, aby komoře královské nebylo odtrženo" a konečně převzal závazek, že nikoho nebude tisknouti „ke vzdělání zbořených hraduov".[83])

Správa hradu i země měla zůstati tedy v rukou Čechů, třebas nikoli kališníků, pročež císař jmenovav 5. října 1436 nejv. purkrabím Pražským Menharta z Hradce nepřipustil za jeho pomoci, aby se na hradě podávalo pod obojí spůsobou, háje se tím, že tak činí na „svém panství".[84]) Konečně 16. srpna 1437 přesídlil na čas sám z města na hrad, zůstav tam bytem až do odjezdu z Prahy dne 11. listopadu 1437. Po nastalé brzo na to smrti jeho převzalo správu země šest hejtmanů zemských s nejv. purkrabím v čele, jenž ovšem hrad Pražský ve své moci podržel.[85])

Nástupce jeho Albrecht I., byv zvolen za krále celkem za týchže podmínek, jako tchán jeho Sigmund, vydal 8. června 1438 majestát, že chce „úřady a zámky v Čechách Čechóm, kteříž by se mu líbili, poručiti, aby na úřadiech v Čechách nebyl cizozemec než Čech" a že se bude spravovati „s radú Českú ve věcech, kteréž by se kolivěk tej koruny České dotýkaly". Při tom nově se zavazoval, že všechny dluhy a zápisy předešlých králů „buďto na království neb na duchovenství" chce každému držeti a „což by zámkóv neboli zboží od koruny České bylo bezprávně odtrženo, o navrácenie těch zasě chcme rádi s jich radú a pomocí státi, neb dobře rozómieme, což bychom v tom dobrého učinili, že sobě i tej zemi užitku a dobrého přispoříme".[86]) Sám přebývaje na dvoře královĕ ponechal moc nad hradem nejv. purkrabí Menhartovi z Hradce, který ovšem i po smrti jeho (27. října 1439) jí podržel.[87])

Přes to v nastalém mezikrálovím činili též Pražané Staroměstští, majíce v čele samovládného purkmistra Pešíka z Kunvaldu nárok, aby purkrabí

---

[83]) Archiv Český III. str. 448. Též soud zemský schválil 29. ledna 1437 „nález panský první", aby „hradové a tvrze, kteříž jsú pro jisté příčiny zbořeny, dělány nebyly a opravovány zase bez vuole najjasnějšího kniežete a pána, pana Sigmunda CMti krále Českého a zemské" (Emler, Pozůstatky desk zemských II. str. 151). — Nález zajisté se týkal též hradu Pražského.

[84]) Tomek u. m. VI. str. 10 a 26.

[85]) Tomek u. m. VI. str. 43 a 51.

[86]) Archiv Český VI. str. 450.

[87]) Tomek u. m. VI. str. 79. Nejv. purkrabí Menhart z Hradce hlásil se r. 1440 k jednotě své strany s „hradem Pražským" (Palacký u. m. IV. str. 40) a když se r. 1444 jednalo o společný sněm na hradě Pražském, nabízela strana Ptáčkova neboli pozdější jednota Poděbradská záruku, že má Menhart v držení zámku býti ponechán. Srov. Tomek u. m. VI. str. 117.

Pražský byl jim podřízen, jako tomu bylo ve válkách husitských,[88]) a také dle všeho obdrželi nějaký vliv na správu hradu v ten čas, jsouce spojenci nejv. purkrabího Menharta z Hradce. Aspoň r. 1441 královna Barbora, vdova po císaři Sigmundovi, žádala Pražany, aby jí postoupili královské pokoje na hradě k přebývání a oni žádost její zamítli.[89])

Když pak Praha dobyta jest 3. září 1448 Jiříkem z Poděbrad a nejv. purkrabí Menhart byl zatčen, tu dostal se hrad pod panství nového správce zemského, jenž ustanovil Zdeňka ze Šternberka nejv. purkrabím Pražským.[90]) Přední tito dva členové panstva rozdělili se tím způsobem o moc nad zemí a hradem[91]) po čas nepřítomnosti mladého krále Ladislava v zemi, což císařem jakožto poručníkem krále a sněmem bylo schváleno.[92])

Král Ladislav v majestátu ze dne 1. května 1453 převzal tytéž závazky, jako předchůdcové jeho, ohledně dluhův a zápisů předešlých králův a v příčině navrácení hradů, zámkův nebo zboží, jež „od koruny České byly odtrženy". Rovněž se zavázal, že zámky a úřady v Čechách bude osazovati Čechy „po radě pánuov a zeman" a že po vyjití ze země svěří Čechům správu země „s radú pánuov a zeman".[93]) A v korunovační přísaze slíbil v intencích Karla IV., že „mezí a příslušenstvie téhož královstvie nebude odlučovati a jich umenšovati, ale rozmnožovati a šiřiti, což najviece moci bude." [94])

K podnětu pak správce zemského Jiříka z Poděbrad povolil sněm v listopadu 1453 berni za účelem vyplacení královských statkův a důchodů, aby král mohl „tiem lépe dvuor svuoj opraviti", učiniv zároveň snesení, že každý má statky a důchody „k komoře královské příslušné" správci zemskému postoupiti, pokud by neměl a nemohl předložiti zápisů na takovéto „království neb duchovenství."[95]) Následkem toho jistý

---

[88]) Tím se dá vysvětliti, že v ten čas sepsaná tak zv. práva Soběslavská obsahují podivné ustanovení: „Stalo se jest svolenie —, když by dědice v Čechách nebylo k kniežetství, tehdy purgmistr Pražský z Větčieho města jmá zemi zpravovati v té sirobě, doniž nebude knieže voleno a všecka města jiná i purkrabie jmají k němu hleděti, kteráž k kniežetství příslušejí a purgmistr v té chvíli — jmá jmieti v radě své sudí zemského a purkrabí Pražského a úřadníci všickni jmají k němu hleděti a úplně jeho poslúchati jako vladaře mocného". (Kniha archivu Praž. č. 993 str. 242.)

[89]) Tomek u. m. VI. str. 93.

[90]) Tomek u. m. str. 169 a 171.

[91]) K smlouvě Vildšteinské z r. 1450 přistoupila strana Poděbradská „s Prahú a s hradem Pražským". (Archiv Český II. str. 277 a 283.)

[92]) Tomek u. m. VI. str. 220 a 223.

[93]) Archiv Český IV. str. 418.

[94]) Tamže IV. str. 419.

[95]) Tamže IV. str. 419. Byla tehdy za tím účelem zřízena komise, jejíž „registra zápisův" z l. 1453 a 1454 se nám zachovala. (Archiv Český I. str. 493 a II. str. 175 a 444.) Srov. též Palacký u. m. IV. str. 300 a Tomek u. m. VI. str. 223 a 245.

počet hradů, jako Křivoklát, vykoupen je pomocí berně ze zástavy a poměry důchodů královských vůbec do lepšího pořádku jsou uvedeny.[96])

Po smrti Ladislava pokračoval v tom zvolený nástupce jeho král Jiří, jenž po příkladu předchůdcův usídlil se (1458) ve dvoře královè na Starém městě, ponechav hrad ve správě Zdeňka ze Šternberka.[97]) V majestátu, jejž teprve 15. května 1461 stavům českým vydal, zavazoval se, že chce držeti všecky peněžité dluhy a zápisy předešlých králův, „kteréžto jsú v království Českém zapisovali buďto na našich královských neb na duchovniech zbožiech" a „což hraduov, zámkuov nebo zbožie od koruny České odtrženo" bylo, že „o jich navrácenie a zase dobytie obyčeji slušnými s jich radú a pomocí" přiřiká státi, doloživ podobně jako kr. Albrecht I.: „neb tomu dobře rozumieme, že té koruně i nám mnoho dobrého tiem přispoříme a rozmnožíme". [98])

Král Jiří mluví zde výslovně o svých královských zbožích, jež koruně České příslušejí, a stavě sebe, panujícího krále, vedle koruny, personifikuje takto důstojenství královské. Jinak pro něho jako předchůdce jeho byly celkem totožnými ještě pojmy: koruna Česká, komora královská a království, jichž příslušenstvím byly statky a důchody. K subjektům těm měly statky, jež byly odtrženy a odloučeny, zase se navraceti. Král Jiří zavazuje se pečovati o vypláceni zboží královských ze zástav pomocí stavův, ale ani on nepřejímá závazku, že statky ty bez svolení sněmu nezcizí, kterémužto závazku by býval sotva mohl dostáti pro potřebu velkých nákladů na válku s králem Matyášem, kdy mu bylo vlastní rodinné statky zastavovati. Když pak jednota Zelenohorská povstala proti němu (1467), majíc Zdeňka ze Šternberka v čele, a strana královská opověděla válku Šternberkovi, poněvadž se králi zpronevěřil, ač byl nejv. purkrabím Pražským, tu král Jiří sesadiv jej jmenoval na jeho místě Zdeňka Kostku z Postupic a po brzké smrti tohoto (1468) Jana Jence z Janovic, oba kališníky, nejv. purkrabími Pražskými a tak hrad dostal se do rukou věrných králi. [99])

Z těch dob zachovala se zpráva, že král Jiří držel kromě hradu Pražského 72 hradův a že při jednání v Olomúci o smír s králem Matyášem strana uherského krále žádala na králi Jiřím, aby jí dal nejprve do zástavy hrad Pražský, též hrady Karlštein, jenž teprve r. 1453 se ke koruně vrátil,[100]) Kladsko, Špilberk[101]) a Hradiště, což ovšem Jiří učiniti nemohl a odmítnouti musil.[102]) Jest ale ze zprávy té patrno, že ani dle

---

96) Tomek u. m. VI. str. 254.

97) Tamže str. 297 a 309.

98) Sb. I. str. 731.

99) Tomek u. m. VII. str. 132 a 155 a IX. str. 20.

100) Tomek u. m. VI. str. 246.

101) O Špilberku viz zápis z r. 1498 na str. 34 pozn. 135.

102) Palacký u. m. IV. 2. str. 474 a 598.

názorů strany Matyášovy neměl majestát krále Jiřího z r. 1461 býti tomu na překážku, aby hrad Pražský a jiné hrady korunní byly zastaveny a možno v tom spatřovati také doklad, že v té době nečinil se přesný ještě rozdíl mezi nezcizitelnými statky korunními a zcizitelnými statky komorními, poněvadž oboje statky mohly aspoň býti zastaveny.[103]) Naproti tomu nelze o tom pochybovati, že právě za Jiřího z Poděbrad, jenž měl rozsáhlý rodinný majetek a jenž po zvolení svém na krále nabyl držení a užívání všech statkův a důchodů zbylých po předešlých králích, musil se činiti rozdíl mezi rodinným neb soukromým majetkem panujícího krále, jenž přecházel na jeho dědice,[104]) a mezi statky a důchody královskými neb komorními, k nimž mělo právo přejíti na nástupce na trůně českém. Statky ty nemohly se za osobní majetek panujícího krále považovati a král byl přísahou vázán zachovati je při koruně, leč by „pilná potřeba“ k zcizení jej byla nutila.

IV.

Přicházíme k době Jagellonské, kdy, jak známo, moc stavovská na úkor moci královské velmi se povznesla a kdy následkem toho pojem a útvar obce zemské neboli státu jakožto veřejnoprávné korporace, jakožto podmětu práv veřejných i soukromých mohl se snadno dále vyvíjeti. I zde třeba nám nepředpojatě přihlédnouti k zachovaným pramenům, zdali a pokud se dá z nich prokázati, že už v této době personifikace koruny vedla k pojmu statků korunních jakožto majetku zemského a státního.

V majestátu, jejž nově zvolený král Vladislav v Krakově 16. června 1471 vydal a v kterém stavům českým dosvědčoval, že byl zvolen za krále „podle svobod a práv koruny České z svobodné dobré jich vuole“, přiřikal stejně jako předchůdcové jeho, že nemá „žádných zemí, kniežetstvie, měst i zámkuov, hraduov, manuov i jiných všelikterakých zboží k České koruně příslušejících od koruny odtrhovati ani odcizovati ižádným obyčejem, ani žádnými vény, ale což by od koruny odtrženo neb odcizeno bylo, to má zase připojiti a ku koruně shromážditi.“ Dále zavazoval se v tomto listě, v kterém patrně mluví se o svobodách a právech „koruny České“ na místě království Českého jakožto státního celku, že žádných cizozemců nebude na úřady zemské

---

[103]) V řádu koruny České přivrženecm Zelenohorské jednoty po r. 1465 dle Majestas Carolina sepsaném mluví se o statcích „odumřelých spravedlivě na krále“ a o „dědinách provinněných na králi“ a o prvnějších se ustanovuje v souhlasu s Majestas, že král „muož dáti a je rozdati, komuž se jemu liebie“; kdežto statky konfiskované „má dáti s radú panskú, komuž se jemu zdá za podobné“. (Jireček, Cod. j. boh. II. 2. str. 119.) Bylť to ovšem pouze požadavek strany Šternberské, jímž král nebyl vázán.

[104]) Srov. dílčí list synů kr. Jiřího z r. 1472 o všecka zboží po otci zděděná v Archivu Č. I. str. 300.

osazovati a že syny krále Jiřího při zápisech zachová a zboží jich vlastní z dluhů vyvadí, do nichž otec jich pro obranu království Českého je byl zavadil.[105])

Na počátku panování sídlil kr. Vladislav ve dvoře králově na Starém městě a teprve bouře Pražská r. 1483 přiměla jej, že uzavřel přestěhovati se na hrad jakožto místo bezpečnější.[106]) Vzbouřená obec Pražská oblehla tehdy hrad a purkrabí Oldřich Medek z Valdeka viděl se nucena 26. září 1483 obci jej postoupiti, načež obec vložila správu hradu do rukou měšťana jakožto místopurkrabího.[107])

Vladislav těžce ovšem nesl, že Pražané „zámku jeho násilně se zmocnili" a hněval se na ně pro jich odboj celý rok. Vyslaní Pražští marně v únoru 1484 prosili krále na sněmu kutnohorském, aby jim odpustil, že „v zámek VKMti uvázáno sě jest" a dosáhli odpuštění teprve 24. září 1484 úmluvou, ve které se zavazovali, aby „ten den, kterýž JMt do Prahy přijede, hrad Pražský postúpen byl v moc JMti",[108]) což se také stalo.

Koncem r. 1484 přestěhoval se Vladislav na hrad, jejž hleděl nyní silněji opevniti a novými nádhernými stavbami zvelebiti, jako zejména palácem královským neboli proslulým sálem Vladislavským.[109]) Při tom správu hradu dle všeho odňal purkrabímu Medkovi a svěřil ji nově jmenovanému úředníku, nazvanému hejtmanem hradu Pražského, jehožto úkolem bylo jakožto úředníka královského udržovati hrad s podřízenou sobě posádkou hradskou v moci královské, přihlížeti proto ke strážím v branách, pečovati o pořádek na hradě[110]) a také míti dozor na stavby tam prová-

---

[105]) Archiv Český IV. str. 451 a 453. V artikulech sepsaných na volebním sněmě kutnohorském 27. května 1471 žádáno na Vladislavovi, aby „žádných zemí, měst, zámků, hradů — i všelijakých zboží ke koruně příslušejících od koruny neodtrhoval a co odtrženo, ke koruně navrátil". (Časop. Č. Musea 1847 sv. II. str. 193.)

[106]) Tomek u. m. VII. str. 323 a VIII. str. 3.

[107]) Tamže X. str. 46.

[108]) Srov. Goll, Některé prameny o bouři Pražské r. 1483 a 1484 ve Zprávách král. č. společnosti nauk (1878) str. 8 a 11 a Tomek u. m. X. str. 52, 56, 59, 63 a 65.

[109]) Tomek u. m. VIII. str. 3 a 11 a X. str. 72 a 111. — O stavbách na hradě Pražském v l. 1486—1526 zachovaly se zajímavé zprávy v současných „registrech werkových" chovaných v archivu kutnohorském, na jichž základě Lemingar uveřejnil v Památkách archaeolog. XIV. str. 625 pojednání: „Stavba hradu Pražského za kr. Vladislava II." Dočítáme se tu, že veškerá vydání z mince kutnohorské vedená na stavbu hradu možno páčiti na 40.000 kop gr. a že na př. roku 1489 byl na účet této mince koupen dům střelcův na hradě Pražském k „udělání maštalí" královských.

[110]) Tomek u. m. IX. str. 20 a 257 a X. str. 81 a 212

děné.[111]) Prvním známým takovýmto hejtmanem zámeckým byl Bohuslav Oujezdecký z Údrce, jenž poprve r. 1486 se připomíná a jehož nástupcem po r. 1497 byl Záviše Sulek z Hrádku.[112]) Pochopitelno, že nejv. purkrabí Pražský s podřízeným purkrabím spatřoval v zámeckém hejtmanu soupeře, s nímž bylo se mu děliti o moc na hradě a že snažil se v následujících letech jeho postavení učiniti na sobě závislé. Dle toho, v jaké míře se mu to dařilo, dá se souditi snadno na právní poměr, v jakém svěřený i jemu hrad Pražský v té které době ke králi se nalezal.[113])

Za pobytu krále Vladislava v Čechách asi r. 1487 učinili vyšší dva stavové snesení o „zapisovánie království", žádajíce jej, aby „neráčil odcizovati dědicky od královstvie zámkuov nebo měst bez zemské rady",[114]) ale král nechal tehdy žádost nevyřízenu. Stavové povolovali v řídkých případech berně a Vladislavovi nezbývalo, nežli pomocí zastavování statkův a důchodů královských, čemuž znění majestátu z r. 1471 nebylo na odpor, opatřovati si peníze na potřeby dvora a státu.

Odjížděje 21. června 1490 do Uher jmenoval na svém místě čtyři hejtmany zemské, kteří pokračovali ve stavbách na hradě z důchodů královských, a v čele těchto náměstků nalezal se nejv. purkrabí Jan Jenec z Janovic.[115])

Nepřítomnosti krále v zemi použili právě tehdy vyšší stavové k rozmnožení svých práv na úkor moci panovnické. Všehrd ještě na př. hájil, že král sám má saditi úředníky větší i menší na zemské úřady, „kteréž ráčí a k tomu hodné zná" a že zejména nejv. purkrabství jakožto přední nejvyšší úřad v zemi má býti svobodno, tak aby od žádného krále nebylo zastavováno ani zavazováno žádnému „pro uvarovánie zemského zlého, kteréž by skrze

---

[111]) Tak hejtman zámecký Sulek 7. srpna 1510 žádal úředníky mince v Hoře Kutné, aby mu aspoň 100 kop poslali na stavění hradu, neboť sám penězi svými zakládal, aby všecka díla toho hradu nestála a aby se hněvu krále uvaroval (Orig. v horním archivu kutnohorském č. 191.)

[112]) Tomek u. m. IX. str. 257. Mínění Tomkovu (tamže str. 20), že by hejtman zámecký býval původně podřízen nejv. purkrabímu, odporují následující události, též Všehrd, Knihy devatery IV. 2. (vydání Jirečkovo str. 160) a čl. 413. zřízení zemského z r. 1500. (Archiv Český V. str. 194.)

[113]) O působnosti nejv. purkrabího Pražského v této době, jakož i podřízených mu purkrabího i místopurkrabího hradu Pražského srov. Tomek u. m. IX. str. 5, 7, 14 a 18—20; Všehrd u. m. str. 27, 30, 32—34, 87, 161, 181, 221, 383 a 384, a zřízení zemské z r. 1500 čl. 1, 6, 21, 45, 54, 207, 225, 232, 288, 381, 384, 389, 402, 407, 413 a 555. (Archiv Český V. str. 11, 16, 21, 25, 33, 34, 119, 126, 128, 143, 173, 176, 178, 182, 184, 193 a 262.)

[114]) Archiv Český V. str. 365, kdež omylem k r. 1467 datováno. Srov. Palacký u. m. V. str. 262.

[115]) Tomek u. m. X. str. 106 a 111.

to na zemi mohlo přijíti."[116]) Ale v zůstání Prešpurském z r. 1499 a v zřízení zemském z r. 1500 v čl. 422 vyslovovala se zásada nesesaditelnosti úředníků zemských, jichž úřady král mohl uděliti členu vyšších dvou stavů toliko „s radou panskou a vládyckou", když nejv. úředník zemřel neb úřadu se vzdal.[117]) Týkalo se to ovšem i nejv. purkrabího Pražského, jehož úřad byl král při první návštěvě v Čechách roku 1497 přiřknul stavu panskému.[118]) Tehdy také v majestátu ze dne 17. května 1497 přiznal stavům právo svobodné volby, kdyby zemřel bez dědicův, doloživ, že v tom případě „pan purkrabě Pražský, nynější i budoucí, má slíbiti pánuom, rytířstvu, Pražanom i jiným městuom i vší obci koruny České, o kteréhož bychom se kolivěk zvolili, aby králem byl a do země přijel, aby mu zámek hrad Pražský bez odporu v moc jeho po volení postúpil".[119])

Ačkoli majestát znal pojem „vší obce koruny České", předce považoval zámek Pražský za hrad, který má král v moci své a s jehož příslušenstvím tedy může svobodně nakládati.[120]) Nejv. purkrabí, přední representant stavů, jenž měl sídliti na hradě,[121]) vykonával v něm moc toliko v čas mezikráloví, drže jej pro budoucího krále.

A nejinak mělo se to s ostatními hrady a statky královskými, jež král právě v ten čas velmi četně zastavoval, takže musila vzniknouti obava, že z nich na potřeby dvora žádné důchody více nebudou plynouti. Následkem toho vymohli sobě stavové na králi Vladislavovi ma-

[116]) Všehrd u. m. II. 1 a 24, což opakuje v IV. 2: „Ty úředníky všecky, najvyšší, malé i menšie, král Český sám JMt, kteréž ráčí a zná zemi a k tomu hodné a potřebné, vedle vóle své sadí a saditi má z práva a jiný žádný". Jinak i dle Všehrda skládá nejv. purkrabí přísahu „králi i vší obci království Českého". (Vydání Jirečkovo str. 34, 87 a 160.)

[117]) Emler, Pozůstatky desk zemských II. str. 516 a Archiv Ceský V. str. 201.

[118]) Archiv Český V. str. 126 (ZZ. 1500 čl. 225) a 467.

[119]) Archiv Český V. str. 466. Ve zřízení zemském z r. 1500 čl. 413 (Archiv Český str. 193) slova „po volení" jsou vynechána a na jich místo položeno, že purkrabí má králi postoupiti hrad v moc jeho „hned povolně". Později přidán k článku tomu tento nový odstavec: „A hejtman hradu Pražského má slíbiti purkrabí Pražskému po smrti krále JMti, že k žádnému jinému s zámkem zřenie mieti nemá, dokudž by král Český volen nebyl, než k najvyššímu purgrabí Pražskému" (Tamže str. 194.)

[120]) Také král Vladislav po vydání majestátu 3. září 1498 udělil nejv. komorníku Jindřichu z Hradce povolení, aby svému rodu na hradě vystavěl dům, jenž po vymření rodu Hradeckého měl připadnouti kapitole kaple Všech Svatých (Archiv Český XVIII. str. 69). O jiném domě na hradě, který koupila kapitola Pražská a k němuž kr. Vladislav r. 1479 přidal kus pozemku hradského srov. Tomek u. m. VIII. str. 10.

[121]) Srov. Všehrd u. m. VIII. 27. (Jirečkovo vydání str. 384.)

jestát d. v Prešpurce dne 12. listopadu 1499, v kterém „pro zvelebenie a rozšířenie a pro dobré koruny České" (Doubravský přeložil: pro commodo regni Boemie) činil opatření, aby „královstvie z takového zavedenie, v kteréž přišlo jest skrze zástavy, připisovánie sum, životuov dávánie zámkuov a měst téhož královstvie", mohlo býti vyvedeno. Kdežto posud král pouze byl vázán neodcizovati statkův královských, nyní Vladislav zavazoval se pro budoucnost, že nemá „po dnešní den viece ani budúcí králové Čeští nic od královstvie zastavovati, ani dědicky dávati ani kterých sum připisovati aneb životuov přidávati bez rady všie země České, ani zámkuov, kterýchž nynie v drženie jsme aneb napotom budeme,[122]) nikterakž zapisovati ani zavazovati nemáme nižádnému", nýbrž — tak ustanovuje — „chtěli-li bychom kdy, buď my aneb budúcí naši králové Čeští které zámky, města, městečka aneb vesnice pro potřebu zemskú zastaviti, to máme a moci budeme učiniti s radú a volí všie země a jináč nic." A pakli by přes to král co zastavil, dal neb prodal „bez rady a vuole vší země", že takové „dánie, prodánie, zástava, životuov zapsánie aneb sum připisovánie žádné moci míti nemá nyní ani v budoucích časech". Při tom ale zavazuje se Vladislav, že každého zůstaví při všem, což jeho předky neb jim bylo „od královstvie Českého k dědictví preč dáno" aneb na co zápisy komu byly dány jím neb předky jeho, buďtež si to zámky, tvrze aneb jiná zboží „k tomu královstvie příslušejície". Ovšem mělo králi zůstati právo dávati „výplatu na ta zbožie, kteráž jiní od královstvie drží tak a v té sumě, jakž by jeho předešlí zápisové svědčili a okazovali." [123])

Majestátem tím platné předpisy o neodcizování statků královských doplněny jsou novými ustanoveními. Nejprve bylo králi možno netoliko zastaviti, nýbrž dáti neb prodati, slovem zciziti tyto statky s „radou a vůlí vší země České", t. j. za souhlasu sněmu, což znění majestátu z r. 1471 vůbec nepřipouštělo. Co se pak zastavování těchto statků týče, jež doposud svobodně král předsebral, k tomu od r. 1499 bylo třeba svolení sněmu a mohlo takové zastavení trvati až do výplaty. Při tom ale byla zastavování statků korunních vázána na podmínku, že se mají předsevzíti „pro potřebu zemskou", kdežto Majestas Carolina obmezovala dovolené zastavení pouze některých nezcizitelných statků královských na deset let a toliko „v pilnú potřebu, ježto by ke cti a stavu královské velebnosti slušelo." [124])

---

[122]) Na počátku majestátu mluví se o zámcích, městech a jiných zbožích k témuž království příslušejících, „kteréž nám nynie v rukú a držení našem jsú aneb potomně námi aneb budúcími našimi králi Českými k výplatám a k držení našemu přijdú."

[123]) Emler, Pozůstatky desk zemských II. str. 513.

[124]) „pro ingruentibus casibus honorem et statum regie majestatis persaepe spectantibus". (Archiv Český III. str. 87.)

Majestát dále mluví o zámcích, městech a zbožích „ke království Českému příslušejících", jakož i o zámcích a městech „téhož království", kteréž jsou v ruce a držení krále aneb které po výplatě k držení jeho přijdou. Výrazy tyto podporují výklad, že statky, k jichž zcizení neb zastavení „pro potřebu zemskou" měl dávati sněm svolení, jsou vlastnictvím netoliko krále, nýbrž i království Českého neboli vší obce tohoto království a králi že náleží pouze jich držení a užívání. Také v době Jagellonské i později majestát ten byl takto vykládán, ač i dle majestátu jest to vždy král, který statky dává, prodává a zastavuje za souhlasu ovšem sněmu.

V tom ohledu padá také na váhu, jak Všehrd a zřízení zemské z r. 1500 soudili o statcích královských a kterak v následujících letech se statky těmi se nakládalo, zejména také s hradem Pražským.

Oba zmíněné právní prameny jednají o statcích odumřelých a konfiskovaných, jež na krále mají spadnouti. Majestas Carolina v čl. XIII hájila právo krále svobodně se statky takovými nakládati.[125]) Dle Všehrda (VI. 34) jest to „základ a kořen všeho práva zemského, že králové zboží odumřelá spravedlivě dávají, komu ráčí"; kdežto nápady, které pro účinek neslušný (pro nešlechetnost neb svévolnost proti králi neb proti zemi, neb pro moc proti právu) na krále přijdou, ty že král „podle panské rady na zemské dobré má dáti a ne na osob některých zvláštní."[126]) Zřízení zemské v čl. 460 otisklo majestát kr. Vladislava z r. 1497, kterým se vzdal všech odúmrtí, které na něho jako na krále Českého připadaly, ve prospěch oddělených příbuzných po meči a přeslici, neobsahujíc žádného ustanovení, komu odúmrti mají připadnouti, kdyby ani takovýchto příbuzných nebylo.[127]) Rozumělo se to samo sebou, že odúmrti takové i nadále na krále spadaly a že s nimi pak svobodně mohl nakládati, což také se v následujících letech dálo. Byly tu tedy i po vydání majestátu z r. 1499 statky na krále spadlé, kterých se majestát netýkal a jež podržovaly povahu komorního majetku, s nímž král svobodně disponoval.[128]) Pokud se zboží konfiskovaných týče, má zřízení zemské z r. 1500 v čl. 21 ustanovení, že na toho, kdo by odboj proti právu učinil, má „král JMt se svú mocí vší k hrdlu i k statku jeho hleděti", ale později bylo k tomu článku přidáno, kdyby krále v zemi nebylo, že má „všecka země na takového sáhnúti a statek jeho JKMt vzíti a což by přes spravedlnost toho, komuž by se odboj stal, zuostalo, ten má JMKská obrátiti na obecné dobré vší země s radou pánuov a rytieřstva".[129]) I v tomto tedy případě

[125]) Archiv Český III. str. 93.

[126]) Vydání Jirečkovo str. 26, 283, 388 a 432.

[127]) Archiv Český V. str. 216.

[128]) Srov. Čelakovského, Právo odúmrtné str. 11 a k tomu Archiv Český XVIII. str. 189, 190, 196, 221, 222, 229, 236, 240—242, 255, 256 a 289.

[129]) Archiv Český V. str. 21 a 22.

připouštělo zřízení výjimku z ustanovení majestátu z r. 1499, neboť se skonfiskovanými statky měl král toliko s radou dvou vyšších stavů nakládati a to v zájmu obecném vší země.[130])

Jinak ani Všehrd ani zřízení zemské z r. 1500 nečinili rozdílu mezi statky korunními a komorními. Kdežto Všehrd pohlíží na oba druhy jako na statky královské,[131]) zřízení z r. 1500 má sice též některé takové reminiscence,[132]) ale otiskujíc v čl. 469 majestát Vladislavův ze dne 12. listopadu 1499 stojí ovšem na stanovisku, že statky korunní a královské, vyjmouc statkův odumřelých, jsou „zbožím království Českého".[133]) A tak i tento majestát připouštěl výklad, že král disponuje statky odumřelými a že tedy vedle statků království mohou býti i také vlastní královské statky komorní a konečně ohledně vyplacených statků ze zástavy mohla vzniknouti pochybnost, zdali při nich nesluší činiti rozdílu dle toho, byly-li vyplaceny králem z jeho důchodů komorních anebo zemí z důchodu berního.

Zachovala se nám registraturní kniha krále Vladislava II. z roku 1498—1502, jež v tomto ohledu poskytuje některé poučení, jak se v praxi před majestátem z r. 1499 a brzo po jeho vydání se statky královskými nakládalo.[134]) Tak 6. listopadu 1499, tedy šest dní před vydáním majestátu, král Vladislav zastavil bratřím Kostkům z Postupic a 14 šlechticům, kteří převzali rukojemství za dluh 8770 kop, jímž byl král bratřím z Veitmile povinen, „zámky naše Poděbrady, Kolín a Hradištko tak, jakž to sami držíme a toho požíváme." „Úředníci naši na těchto zámcích našich" — praví dále král — „mají důchody a požitky obraceti na placení dluhů nahoře psaných, totiž úrokův a jistin. Pak-li by rukojmí nebyli za živnosti krále z dluhu vyvazeni a nechtěli v rukojemství déle státi, mohou budoucímu králi dáti půl léta napřed věděti, aby je vyvadil, a pakli by krále v zemi nebylo, tedy zemi, a nebudou-li z dluhu vyvazeni, budou se moci rukojmové v ty zámky uvázati a je držeti a jich užívati dotud, až od krále

---

[130]) Doklady na to, že král svobodně nakládal i po r. 1499 s pokutami, čtou se v Archivu Českém XVIII. str. 188, 195, 199, 202, 218, 233, 256, 262 a 286.

[131]) Tak v kn. IV. 5 počítá k dědictví (t. j. vlastnictví) královskému též dědictví zápisné, manské a zádušní (kněžské, kostelní), dokládaje, že je žádný nemá klásti ve dsky zemské bez povolení královského. (Vydání Jirečkovo str. 172 a 173.)

[132]) V čl. 439 uvádí starší rozsudek z r. 1455, že má býti za falešníka držán a statkem králi propadnouti, kdo by ve dsky kladl dědiny královské neb duchovní; v čl. 449 jedná o pohánění úředníků, kteříž „jsú na královských zámciech a lidi královské spravují" a v čl. 466 ustanovuje, že má před králem býti souzeno „o výplaty zboží zápisných a duchovních buď na království neb na duchovenství". (Archiv Český V. str. 210, 216 a 221).

[133]) Archiv Český V. str. 224. Naproti tomu kr. Vladislav potvrdil 24. února 1502 vydané před tím zřízení zemské „s komorú svú, s městy svými, kláštery, many, zámky svými" (Archiv Český V. str. 262), prohlásiv tím zase zámky za příslušenství komory královské.

[134]) Uveřejnil ji dr. Teige v Archivu Českém XVIII. str. 8 násl.

nebo od země z toho slibu vypraveni budou. A „když by z toho slibu a rukojemstvie vyvazeni byli, mají a povinni jsú králi aneb zemi těch zámkuov postúpiti".[135]) Forma staré zástavy s postupem držby statku zastaveného věřiteli měnila se tu v nový druh zástavy bez držby a při tom připouštěla se možnost, že by takto zastavené statky buď králem anebo zemí byly vyplacovány.

Podobně i v jiných zápisech po majestátu vydaných činí se výhrady, že toliko král má některé zámky z dluhův a zástav vypláceti „k svému vlastnímu jmění, držení a požívání".[136]) V ten čas také král ohledně jiných statků před se béře různé disposice. Nezcizuje sice statkův korunních, ale předce činí darování jedné vsi královské,[137]) připisuje na zámky a dvory summy zástavní,[138]) činí různé milosti při výplatách na království i duchovenství,[139]) poukazuje platy a dávky ze zámků královských, na př. z Křivoklátu[140]) atd., aniž by se o svolení sněmu děla zmínka.

Vysvítá z toho, že i po vydání majestátu z r. 1499 král netoliko držel a požíval některé statky, nýbrž že s nimi a s důchody z nich časem svobodně nakládal. A na druhé straně převládající strana mezi vyššími stavy mohla dáti ze sobeckých příčin souhlas k odcizení třeba všech statkův a důchodů korunních a tak otázka nezcizitelnosti korunních statkův a tím i otázka jich vlastnictví opět mohla se státi pochybnou.

Pokud se hradu Pražského týče, zřízení zemské z r. 1500 ustanovolalo v čl. 413, že nejvyšší purkrabí má jej nově volenému králi „bez odporu v moc jeho hned povolně postoupiti"[141]) a král Vladislav také s ním i po r. 1499 svobodně jako držitel a poživatel nakládal.[142]) R. 1504

---

[135]) Tamže str. 165. Úředník královský Hynek Badérský z Újezda vybíral platy a důchody z těchto panství: Poděbradského, Kolínského a Hradišťského a r. 1501 kladl hofmistru dvora královského Albrechtu z Kolovrat účet z příjmů a vydání za léta 1497—1501, jež činily 21.896 kop gr. č. a jež — praví král — „k ruce našie přijímal a zase na potřeby naše vydával". (Tamže str. 270.)

[136]) Už 14. listopadu 1499 obdržel Vilém z Perštejna list, že má s Hluboké toliko králem býti splacován (Archiv Český XVIII. str. 171). A moravský hejtman zemský Jan z Lomnice, kterému kr. Vladislav r. 1498 hrad Špilberk zastavil v 10 000 zl. s doložením, že „hejtman náš Špilmberský" má mu do výplaty zámku býti slibem zavázán (tamže str. 52 a 113), pospíšil si a den po vydání majestátu dne 13. listopadu 1499 vymohl si výsadu na postoupení zámku toliko králi po půlletní výpovědi a po výplatě (tamže str. 175). Podobné listy na splacování toliko od krále viz tamže na str. 180, 187, 249, 254, 277 a 284.

[137]) Tamže str. 273.

[138]) Tamže str. 176, 178, 185, 186, 190, 229, 254 a 259.

[139]) Tamže str. 186, 198, 212, 213, 218, 231, 237, 247, 250 a 251.

[140]) Tamže str. 187, 206, 207, 235, 244 a 265.

[141]) Archiv Český V., str. 193.

[142]) Čtyři dny po zůstání Prešpurském 16. listopadu 1499 povolil král Vladislav na př. Bartošovi apatekáři, aby mohl o sněmích s konfekty „na hradě našem Pražském" tu mezi vraty sedati a je prodávati. (Archiv Český XVIII. str. 173).

v listě k nejv. purkrabímu Jindřichovi z Hradce, nástupci to předešlého purkrabího Jence z Janovic, král toužil na to, že „na zámku našem tu na hradě Pražském v pokojích našich, jakožto na paláci našem před soudní světnicí i jinde“ lidé mnozí se zbraněmi přicházejí a půtek sobě hledí, a že skrze to mohly by přijíti k zlehčení „zámek náš i místa ta, kterýchž my užíváme pokojuov, je sobě našimi zvláštními a velikými náklady i znamenitými, nám i té koruně k poctivosti naší i budúcím králóm Českým k potěšení a spanilosti i ke cti tomu království postavivše“, i proto přikazoval nejvyššímu purkrabímu, aby „u bran osaditi hejtmanu našemu rozkázal“, aby „nižádný člověk s nižádnú braní malú ani velikú na zámek náš na hrad Pražský nebyl puštěn buď při sněmích aneb při soudích.“[143]) Koncem r. 1507 zmocnil nejv. kancléře Albrechta z Kolovrat, jenž v ten čas dohližel na úřadování zámeckého hejtmana,[144]) aby byl původem „proti všem svévolným a práva zamítajícím lidem“, a opatřiv jej za tím účelem některým počtem branného lidu placeného z důchodů královských, odevzdal mu také hrad Pražský a více jiných hradů královských v opatrování.[145])

Nově dosazený nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála spatřoval v tom obmezení své právomoci a došlo 25. března 1508 na hradě v čas sněmu dokonce k půtce mezi přívrženci jeho a ozbrojeným lidem kancléřovým.[146])

Vyšší stavové, jsouce odpůrci nejv. kancléře a všech, kdo o sesílení moci královské usilovali, uzavřeli konečně na sněmě o sv. Jakubu (27. července) 1508 na hradě Pražském odbývaném smlouvu mezi sebou, kterou moc královskou takořka úplně do rukou nejv. purkrabího Lva a soudců zemských vkládali jakožto správců neb regentů zemských. Vladislav pak v zaujatosti proti stavu městskému schválil tuto Svatojakubskou smlouvu listem d. na Budíně dne 10. srpna 1508,[147]) nařizuje v ní, aby „najvyššie purkrabie Pražský, nynější i budúcí purkrabové Pražšti bytem a dvorem na hradě Pražském byli; a hajtman hradu Pražského, aby se purkrabím najvyšším zpravoval a k němu zřenie měl s hradem, když by nás neb potomkuov našich králuov Českých v zemi nebylo.“ A dále ustanovoval,

[143]) Archiv Český VI. str. 298. Srov. též Tomek u. m. X str. 212.

[144]) Aspoň r. 1506 tento nejv. kancléř jménem krále učinil počet s hejtmanem hradu Pražského Sulkem Závišem z Hrádku o příjmech a vydáních „na stavení a zámku (Pražského) chovánie“ a sice dle toho počtu přijal hejtman za poslední rok „z mince, z Kundratic a za vína“ 2318 kop 58 gr. č. a vydal 2257 kop 35 gr., takže mu zbylo 61 kop 23 gr. č. (Orig. v horním archivu Kutnohorském č. 249).

[145]) Archiv Český VI. str. 353 a Tomek u. m. X. str. 235.

[146]) Tomek u. m. X. str. 245 a Archiv Český VI. str. 364.

[147]) Orig. v archivu sv. Václavském č. 289. Majestát je otištěn v Archivu Českém VI. str. 386 dle dvou kopií nedosti správných. Srov. Palacký u. m. V. str. 136, Tomek X. str. 248 násl. a moje Povšechné č. dějiny právní (2 vyd.). str. 133 a 350.

že „najvyšší purkrabie Pražský má nám, dědicóm našim a zemi s tiem zámkem Pražským slib učiniti tak, jakož zřiezenie zemské ukazuje; a hajtman hradu Pražského má také purkrabí najvyššiemu slib učiniti.“

Takovým spůsobem dostal se hrad Pražský v moc nejvyššího purkrabího a zámecký hejtman jemu je slibem zavázán a podřízen; kdežto správa všech ostatních zámkův a důchodů vložena jest do rukou soudcův neboli správců zemských, kteří ze svého středu měli každého roku dva ředitele vybrati, před nimiž mincmistr, podkomoří a všichni úředníci důchodů královských měli klásti účty. Odvedené důchody odváděly se na hrad Pražský do sklepa, k němuž měli klíče nejv. purkrabí, mincmistr a zmínění dva ředitelové a z odvedených důchodů měly se hlavně dluhy královské platiti. Tím správa důchodův i statků královských dostala se do rukou stavovských a bez vůle regentů neměla se vlastně činiti žádná vydání. „Jestliže by — praví se dále — soudcové zemští s volí naší které zámky nebo zbožie vyplatili k ruce naší penězi našimi, a jestliže by se co na ty výplaty přidlužili, mají sobě z duochoduov našich zase vzieti a my těch duochoduov znovu nemáme nikam dávati dotud, dokudž by oni sobě dluhu svého zase nevzali, v kterýž by se na naše výplaty zdlužili.“ Dáno tím správcům zemským povolení, aby mohli zámky a zboží korunní ze zástav vypláceti a sami je v držení jako věřitelé krále vzíti až do vyplacení dluhů nově zdělaných. Při tom král předce učinil výhradu: „Chtěli-li bychom komu co dáti, aneb v předešlých časech dali sme v království Českém, aneb do těch zemí, kteréž k království Českému příslušī, toho vuoli mieti chceme jako s svým“; ale doložka ta odporovala předcházejícímu postupu všech. důchodů regentům a když král chtěl se jí dovolati a disponovati s majetkem korunním ve vlastním zájmu a nikoli v zájmu členů regentstva, tu narážel na odpor.

Konečně zavazoval se král, že uprázdněné úřady zemské toliko „s pilným rozvážením pánuov úředníkuov zemských a jiných rad královských“ bude udělovati a kdyby zemřel a dědic jeho by k panování ještě nepřišel, povoloval, aby nejv. úředníci a soudcové zemští sami se doplňovali. Ustanovený takto řád na prospěch strany Rožmitálské měl se změniti toliko „s radú země“ na sněmě obecním a i dědicové krále měli jej měniti „s radú všie země“ teprve tehdy, až by „k šťastnému do let svých panovánie přišli“.

Současníci právem spatřovali v této smlouvě Svatojakubské počátek a kořen všeho zla, které na zemi českou přišlo. Králi odňata je takořka všechna moc, zámky a důchody jeho mohly nyní „s vůlí země“ bez překážky býti členům regentstva zastavovány a i jinak od koruny odcizovány[148])

---

[148]) Blahoslav v Dějinách českých bratří napsal o tom tato pozoruhodná slova: „A někteří páni čeští vidouce, že jest král dobrotivý a že peněz málo mívá, — než biskupové všeho království Uherského užívají a všecky důchody k sobě obrátili, i vyprošovali někteří zámky a města královská v Čechách a král, když peněz neměl, zastavoval některé zámky i města, a některé tak dával. A tak říkával JMt král Vladislav: „Dejme psům kost, ať se o ni hryžou.“ (ArchivČeský XVII. str. 97.)

a král nemaje vlastních důchodů marně se domáhal na sněmích povolení nějakých berní na uplácení rostoucích dluhů, jež správcové na jeho účet přimnožovali.[149]) Ani hrad Pražský nečinil v tom žádné výjimky, neboť pokus zmocniti se jej, který strana nejv. kancléře Kolovrata v lednu 1509 podnikla, se nezdařil.[150])

Za nejbližší návštěvy kr. Vladislava v Čechách r. 1509 staly se sice některé pokusy o obnovení moci královské a o navrácení majetku králi a zemi,[151]) ale skončily namnoze pravým opakem. Král přiříkal majestátem ze dne 21. března 1509 stavům českým po starém způsobu za tříletého syna svého Ludvíka, jejž dal na hradě korunovati, že nemá „žádných zemí, knížectví, zámkuov, hraduov, manuov i jiných všelikterakých zboží k České koruně příslušejících od koruny odtrhovati ani odcizovati žádným obyčejem ani žádnými věny, ale což by od koruny odtrženo neb odcizeno bylo, to že má zase připojiti a k koruně shromážditi", ale zároveň zavazoval se, že v celosti zachová všechno, co králové Čeští „komu dali a zapsali, stavuom, osobám neb osobě, buď na království, na duchovenství neb na manství".[152])

Ale všechny ty slavné závazky při stálých penězitých nesnázích, v kterých se král nalezal, neměly valné ceny. V nouzi opatřovány peníze, jak to právě šlo. Pravidla stanovila se už i tehdy za tím účelem, aby se z nich povolovaly výjimky. Tak v ten čas zastavil Vladislav Mikuláši

---

[149]) Srov. Klier, Časopis Č. Musea 1906 str. 20 násl.

[150]) Archiv Český VII. str. 8.

[151]) Srov. Palacký u. m. V. 2. str. 164 o dobývání konfiskovaných zámků bratří z Gutšteina v červenci 1509.

[152]) Obnovené D. Z. VI. na l. K 2. Stalo se tak na základě snesení sněmovního, kdež se pravilo: „Než již po dnešní den král JMt. ráčí na to list vydati, aby JMt ani budúcí králové čeští všech zemí a zámkuo a měst, kteréž od císaře Karla JMti připojeny k koruně a vtěleny jsú, že nemají o ně viece smlúvy činiti ani jich zapisovati, ani jich odcizovati, tak jakž ciesaře Karla JMti listové na to ukazují. Než jestliže by se kdy trefilo, že by toho taká znamenitá potřeba koruně přišla a že by o ty země a zámky a města mělo jednáno býti, že nemá toho JMt i budúcí králové Čeští jináče jednati, než s volí a radú na obecním sněmě; a k čemuž by tu radili a svolili, tu JMKská a budúcí králové Čeští budú moci jednati a jináče nic. Tu pak páni a rytířstvo na obecniem sněmu takto se o to svolili a za právo nalezli, že žádný stav zvláště a žádné osoby ani osoba bez obecnieho sněmu nemají králi JMti ani budúcím králuom Českým k odcizování nadepsaných zemí, měst a zámkuov a panstvie raditi, než toliko na sněmu obecním. A jestliže by se kdy pak trefilo, že by kteří nebo která osoba k tomu radila nebo radily bez obecnieho sněmu, a v to krále JMt anebo budúcí krále České uvedl nebo uvedly k těm smlúvám, aby byly nadepsané země, zámky nebo města odcizovány, že má k nim nebo k tomu každému hledieno býti jako k rušiteli obecního dobrého. A pan kancléř má registra královská všech králuov přehlédati, a což najde těch smluv a zápisuo, jakž se nahoře píše, má je v jedna registra složiti a na Karlštýně položiti." (Přípisek k tištěnému exempláři zřízení zemského z r. 1500 v Českém Museu chovaném na l. 315.)

Trčkovi z Lípy zámek Zdechovice v Chrudimsku v 5000 kopách gr. za to, že upustil od smlouvy s králem Polským v příčině Opavska uzavřené, nežádaje sněmu za svolení. Stavové na sněmě při přítomnosti krále na hradě Pražském 13. prosince 1509 odbývaném se ohradili proti tomu tvrdíce, že se tak stalo na protržení majestátu v Prešpurce r. 1499 jim uděleného, „co se odcizování zámkuov, měst a zbuoží od království dotýče". Na to král s radami svými učinil výpověď, že stavy zůstavuje při majestátu, kterýž dal v Prešpurce „koruně a království Českému" stran neodcizování zámkův a zboží od koruny České a prohlašoval, že nemá míti žádné moci, cokoli proti tomu majestátu dal v království Českém neb v zemích k němu příslušejících. Uznal proto také, že zástava Zdechovic stala se proti znění téhož majestátu a prohlásil ji tudíž za zrušenou, chtěje Zdechovic „při království" zůstaviti. A kdež v zápisu na tento zámek byl doložil, že toho vůli má komu co dáti ze zboží královského „jako s svým", drže se patrně výhrady ve smlouvě Svatojakubské na svůj prospěch učiněné, uznal nyní, že „ta slova nevztahují se na zámky, na města, na zbuoží, abychom je měli dávati a odcizovati od království Českého, než toliko že sme sobě tu moc pozůstavili, abychom z důchoduov našich, což sme dali aneb dáme zde v zemi aneb do těch zemí sem k koruně České příslušejících; a toho tak užíti chceme, ne by se to vztahovalo na ten rozum, abychom měli zde v zemi neb ven ze země zámky a zbuoží dávati, že ten rozum v tom listu v sobě toho neukazuje".[153])

Výpovědí tou byly majestát z r. 1499 o neodcizování zámkův a zboží od koruny a smlouva Svatojakubská na ten spůsob králem samým i jeho radou vyloženy, že statky ke království příslušející může král dáti neb zastaviti toliko s vůlí sněmu, ale že s důchody ze statků těch plynoucích může svobodně nakládati. A tohoto povolení král i členové strany Rožmitálské ve vydatné míře od té doby užili.

Po odjezdu krále z Prahy dne 13. února 1510 nabyla smlouva Svatojakubská platnosti opět v plném rozsahu a nejv. purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála, Petr z Rosnberka a jiní regentové zemští stavše se opět správci financí královských a zároveň jistci neb rukojmími za dluhy královské vymáhali na králi nové zápisy důchodů korunních, aby z nich mohli hraditi si úroky a škody nastalé.[154]) Dodali králi časem něco peněz jako zápůjčku a za to necháno je hospodařiti libovolně v zemi. Zemřelť 25. května 1510 nejv. kancléř Kolovrat, odpůrce strany Rožmitálské, a nástupce jeho Ladislav ze Šternberka nečinil v tom ohledu žádných překážek. Král sice 30. června 1510 žádal sněm, aby zrušil smlouvu Svatojakubskou, ale když k tomu nedáno svolení[155]) a berně se nescházely, byl nucen za půjčky nově poskytované panu Lvovi a jeho přátelům nové úpisy udělovati.

---

[153]) DZ. VI. 1. F. 21.
[154]) Tomek u. m. X. str. 296 násl.
[155]) Tomek u. m. X. str. 297.

Památný jest v tom ohledu list d. v Opavě 17. ledna 1511, v kterém král dosvědčuje, že nejv. purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála se učinil jistcem za mnohé a znamenité dluhy místo něho a že správcové zemští za p. Lva rukojmími se učinili „pro menší obtížení poddaných", poněvadž berně sněmem povolené „nejsou časně dány" a že král chtěje p. Lva a správce opatřiti, aby ke škodám nepřišli, dal jim cedule pod sekretem královským, „pokud a na kterých zámcích našich úředníci naši v tom královstvie k nim se zachovati mají". I podle toho prvního zápisu dává král p. Lvu nové opatření, jestliže by pro takové „jistcem se za něho dělání" k jaké škodě přišel, „že on bude moci o to k našim zámkuom v královstvie Českém tak, jakž již jmenované cedule ukazují, hleděti i také nadto k duochoduom a k užitkóm všem na Horách Kutnách i v minci naší i ke všem jiným v tomto královstvie duochodóm a užitkóm našim, aby vodtud odevšad jistiny, kdež jest on aneb byl by za nás jistcem neb rukojmie, i také úroci a škody, jestli že by skrze to ke kterým přišel, splaceny a vyplněny byly bez jeho všelikteraké škody". Podotýkaje pak, že toto hromadné zapsání všech statkův a důchodů královských stalo se prý „k obecnému dobrému královstvie Českého", přikazuje Vladislav „pánuom a vladykám, kteříž v soudu zemském sedají, správcím královstvie Českého, mincmeistru i také podkomořiemu téhož královstvie, a úředníkóm v minci naší na Horách Kutnách, a úředníkóm na zámcích našich v témž královstvie i jiným všem úředníkóm našim a našich všech duochoduov a užitkuov královstvie Českého, abyšte při tom při všem, jakž v tomto listu psáno jest, k již psanému Zdeňkovi a k jeho dědicuom a budúcím tak se zachovali bez všelikterakého přerušení a při tom je zuostavili, a tak aby pro naše dluhy, kdež jest se jmenovaný Zdeněk jistcem udělal anebo na potomnie časy, kdež by za nás jistcem byl aneb rukojmie, aby skrze to k žádným škodám nepřišel ani jeho dědici a budúcí". [156])

K takovým koncům dospělo úsilí, aby korunní statky nebyly zcizovány ani zastavovány, nýbrž aby zůstaly zabezpečeny králi a království! Ti, kdo se o to nejvíce na oko přičiňovali, pán z Rožmitála a jeho spojenci, dostali se takto sami ve výhradné držení a požívání všech takořka statkův a důchodů královských, sami v sobeckém svém zájmu statky ty od koruny odcizili, nikoli jako nejv. úředníci a správcové zemští, jako snad zástupcové země, nýbrž jako soukromé osoby. A při tom není nám ani známo znění zmíněného zde prvního opatření, ani oněch cedulí pod sekretem královským vydávaných, kterými majetek korunní dostával se kus po kuse do rukou p. Lva. Víme toliko, že nejvyšší purkrabí sobě na králi vydání dalších listů ze dne 18. září a 8. října 1512 vymohl, kterou moc prve mu daná ještě jest rozšířena. Bylof mu přiznáno právo, že může sám dosazovati a sesazovati purkrabí na zámcích královských, jakož i jiné

[156]) Orig. v archivu Třeboňském č. 3554.

úředníky důchody korunní spravující a že může vésti právo pro dluhy na statky korunní a mocí nálezů dědičně se v ně uvazovati. O nějakém nakládání s důchody králem nebylo ovšem více řeči.[157]) Z pozdějších pak zpráv víme, že mezi listy krále Vladislava z té doby, jichž znění se nám nezachovalo, byly též úpisy na hrad Pražský a ujištění, že pan Lev nebude povinen v budoucnosti zápisy královské vůbec někomu předkládati a že tedy od kladení všech účtů má býti sproštěn.[158])

Snížení toto moci královské a odcizení všeho majetku korunního vyvolalo, jak známo, velký odpor ve městech, jež spolčivše se s knížetem Bartolomějem, vnukem krále Jiřího, a částí šlechty usilovali o obnovení moci panovnické a o zlepšení stavu důchodů korunních. Pražané zejména těžce nesli, že hrad Pražský dostal se úplně v moc nejv. purkrabího, jenž dával jej proti nim opevňovati a jenž také časem bral pod svou ochranu lidi z města vyhostěné neb odběhlé a povoloval na hradě i řemesla a živnosti provozovati. V červenci 1513 vyslali na hrad posly s dotazem, proti komu se děje takové opevňování, když předce „ten zámek jest staven králi JMti ku poctivosti a k bytu pokojnému a městóm těm“ a když „žádných nepřátel není.“ Nejvyšší purkrabí nebyl přítomen a purkrabí hradu Pražského Bohuslav Chrt ze Rtína odkázal posly na p. Lva, jenž jemu a zámeckému hejtmanu hradu poručil. Oni že jsou povinni při opravách hradu i jinak se zachovati podle jeho přikázání.[159]) Na to nejv. purkrabí 16. července 1513 sám omlouval opevňování hradu tím způsobem, že prý „v tomto královstvie všickni obyvatelé mají vuoli dělati a stavěti každý na svém, komu se co zdá, nadto JMKská tu svobodu a vuoli má a páni správcové a já na JMKské místě.“[160])

Toto zastírání se králem a regenty ale neupokojilo měst. Na sjezdě 28. července 1513 konaném usnesla se zasaditi se o nápravu v řádu zemském[161]) a vypravila za tím účelem v listopadu poselství ke králi do Uher, aby předneslo stížnosti na nezřízenost správy v zemi. Poslové Pražan vymohli si na králi v Tatě meškajícím památný majestát ze dne 21. listopadu 1513, v kterém mezi jiným se připomíná jich žádost, kterou králi přednesli, „poněvadž hrad náš Pražský svobodný býti má,“ aby „ráčil to učiniti k poctivosti královské a k dobrému svému a ze svých rukú jeho nevypouščěti, než sám jej jmíti a svobodný držeti tak, jakž jsou předkové jeho králové čeští to činili.“ I přiřekl jim „za se, za dědice i budúcí naše krále České, že se při tom tak zachovati má, a bude povinen žádnému pod žádným zpuosobem nikterakž toho zámku, hradu Pražského, a též hajtmana našeho na něm, nynějšieho

---

157) Tomek u. m. X. str. 314.

158) Tomek u. m. X. str. 356, 509 a 511.

159) Tomek u. m. X. str. 330 násl.

160) Archiv Český XVIII. str. 557.

161) Tomek u. m. X. str. 335 a 337.

nebo budoucieho, z rukú našich a držení a vladení našeho vlastního nepouščeti." Za tím účelem ustanovoval, že „hejtman náš hradu Pražského, nynější i budúcí, nám i dědicóm i budúcím našim má se zapsati pod svou pečetí, že k žádnému jinénu s tím zámkem, hradem Pražským, nemá zření jmíti ani se kým spravovati jiným, nežli námi, dědici a budúcími našimi. A pakli bychom my, dědicové nebo budúcí naši králové Čeští z jakýchžkoli příčin to jinak, nežli se tuto píše, změnili aneb chtěli změniti, že to žádnej moci jmíti nemá proti tomuto listu a zapsání našemu a nebude hajtman náš hradu Pražského povinen toho učiniti aniž má, aby se kým jiným jměl zpravovati aneb zření jmíti, nežli k nám, dědicuom a budúcím našim.“ A k tomuto zjevnému porušení smlouvy Svatojakubské doložil: „A také, že města naše Pražská hradu a zámku našeho Pražského proti každému opúštěti nemají a též i jiná města. A my s hradem Pražským a hajtmanem též měst Pražských i jiných měst, komory naší opúštěti nemáme.“ Ku konci připojil ještě výjimku, „což se hajtmana hradu Pražského dotýče a jeho zápisu, když by koli budúcími časy krále Českého korunovaného nebo dědicuov buďto našich, jehož pane bože ostřež, aneb budúcích králuov a dědicuov nebylo, že on hajtman, nynější i budoucí, s tím zámkem hradu Pražského má se tak zachovati, jakž a pokudž zřízení zemské v sobě okazuje a to nyní i budoucí časy.“ V tomto případě měl ovšem hejtman hradu zavázati se slibem nejv. purkrabímu, aby hrad mohl býti zachován a postoupen novému králi, jenž na trůn po zákonu dosednul.[162])

Přes to, že majestát zněl určitě, ustanovení jeho nebyla hned ve skutek uvedena. Zůstalyť v platnosti i smlouva Svatojakubská z r. 1508, která ustanovovala, že v čas nepřítomnosti krále v zemi má nejv. purkrabí hradem Pražským vládnouti, i zápisy p. Lva na statky a důchody korunní a také na hrad Pražský. Od slov ke skutkům bylo daleko.

Během r. 1514 jednáno často na sněmích o zrušení smlouvy Svatojakubské, o vysvobození krále ze „škodných zápisů“ a o zřízení nové správy zemské. Strana městská v lednu opětně žádala, aby Vladislav mohl kralovati a panovati jako „král svobodný“ jak při rozdávání úřadů, tak i při vládnutí hradem Pražským a v jiných všech věcech. Odůvodňovala to tím, aby „královstvie, což jest zapisováno proti svobodám, bylo vysvobozeno“ a aby král mohl vyjíti „ze zavedených dluhů, tak aby to království pro ty dluhy šeredně nezahynulo, aby na potomní časy snad králův ani míti nemohli, nemajíce jich v tomto království nač chovati." Neboť — doložila — králi sou moc i panování odjaty i strach jest, když by

---

[162]) Sb. I. str. 347. Majestát tento byl potvrzen všemi následujícími králi českými, posledně císařem a králem Františkem I. ve Vídni 13. května 1808 spojené obci Pražské a pak všeobecně císařem Ferdinandem V. 9. ledna 1836 a císařem Františkem Josefem I. 16. listopadu 1849 (Sb. I. str. 627, 696, 715, 717 a 718). Srov. též Tomek u. m. X. str. 355.

král téměř nic rozkazovati neměl, aby toto království k velkým různicem nepřišlo. Ale vyšší dva stavové opřeli se tomu, aby smlouva Svatojakubská byla z desk vymazána, pokud o novém řádu nestane se dohodnutí a vyslovovali naději, že je král při tom zůstaví, „což se hradu Pražského i jiných úřaduov zemských dotýče, kdo které zpravovati má."[163])

Na dalším sněmě 22. července 1514 vyšší dva stavové povolili sice berni na „zaplacení dluhů", ale zároveň učinili snesení, že král nemá se více „na důchody a zámky JMti v koruně České vdlužovati bez vůle zemské a pakli by přes to kto co půjčil, že nemá a nebude moci o to k JMKské zámkům a důchodům v tom království hleděti." Král patrně nemoha obdržeti berní vydával dlužní úpisy, v kterých majetek korunní obecně dával do zástavy. Vyšší dva stavové zvolili pak posly, kteří s králem měli jednati o nové zřízení správy zemské, při kterém nejv. purkrabímu by se značný obor působnosti zabezpečoval a správa důchodův a zámků, kteréž „JMKská v tomto království má," se svěřila dvěma osobám od krále i od vší země zřízeným a také slibem králi i království Českému zavázaným. Ředitelové tito měli státi se sami jistci za dluhy královské a nejv. purkrabího z dluhů vyvaditi. Hrad Pražský i hejtman zámecký měli ale i nadále zůstávati podřízeni nejv. purkrabímu Pražskému po čas nepřítomnosti krále v zemi.[164]) Pod těmito podmínkami byli vyšší stavové ochotni od smlouvy Svatováclavské z r. 1508 ustoupiti.

Proti tomu města rozhodně se postavila dovozujíce v listu králi 2. září 1514 poslaném, že kdyby podmínky takové přijal, zrušil by smlouvu, kterou s nimi uzavřel. Ona chtějí toliko ním králem se spravovati a nikoli nejvyšším purkrabím a drží se úmluvy s nimi uzavřené, že král „hrad Pražský i s hejtmanem VKMti má v svých rukú a v svém panování jmieti a držeti, žádnému ho neporúčeti a s rukú do VKMti živnosti neopúštěti a nedávati jako zámku toho, kterýž VKMti vedle měst Pražských vlastnie a jako zvláštní královského duostojenství dědictví náleží".[165])

V prosinci 1514 obě strany hájily svá stanoviska skrze posly před králem na Budíně. Kníže Bartoloměj s přátely svými žádal a napomínal

---

[163]) Souč. tisky v archivu Českého musea.

[164]) Král měl vydati majestát, kterým by nový řád stavům potvrdil a do kterého by o hradě Pražském toto ustanovení vložil: „Item poněvadž od starodávna nejvyšší purkrabové Pražští hrad Pražský jsú zpravovali, protož hejtman hradu Pražského, nynější i budúcí, má se, když krále JMti v království Českém není, s hradem Pražským a s tím svým úřadem nejvyšším purkrabím Pražským zpravovati a zření k němu míti a slib jemu učiniti tak, jakž jest nynější hejtman nejvyššímu purkrabí Pražskému slib učinil." (Rukop. Roudn. DC. 54 na l. 12 násl.) Srov. též rozkaz p. Lva zámeckému hejtmanu Záviši Sulkovi z Hrádku dne 22. srpna 1514 daný, aby měl pilnost o „opatrovánie na hradě Pražském". (Archiv Český VII. str. 79, též další listy z r. 1516 tamže na str. 135, 138, 150 a 153.) Srov. též Tomek u. m. X. str. 359—361 a 366.

[165]) Kop. v archivu Třeboňském č. 3317.

krále, aby „pro duostojenstvie VMti a VMti dědicuov a budúcích královo Českých“ neustupoval od hradu Pražského mimo nález, „kterýž ode všech tří stavuov svolen jest“ a aby neráčil měst a komor svých poroučeti nejv. panu purkrábovi, nýbrž aby „ty komory“ skrze své úředníky spravoval. Ačkoli takto strana městská stavěla se nyní na stanovisko zřízení zemského z r. 1500, jehož platnost jinak popírala, páni strany Rožmitálské stáli na svém a mluvili před králem, že „nebude-li nejvyšší pan purkrabie Pražským hradem i hejtmanem vládnúti, nechtí ku právuom stávati ani k soudóm jezditi ani na hradě Pražském bývati ani práv a svobod svých tu nechati, a že nechtí nic činiti, než raději hrdla ztratiti a válku jakúžkolivěk podstúpiti“.[166])

Král nevěda si rady odvolal úmluvu svou s městy a odkázal strany na nejbližší sněm, který se konečně o Letnicích (23. května) 1515 na hradě Pražském sešel, aby urovnal ty i jiné spory stavovské.[167]) Král vyslal k jednání se stavy Karla knížete Minsterberského, vnuka krále Jiřího, a biskupa Olomouckého Stanislava, kterým se podařilo jakési srovnání se stranami k místu přivésti, jež ale nemělo dlouhého trvání. Opatrování všech důchodů, které v Čechách králi spravedlivě náležejí, bylo svěřeno čtyřem ředitelům, z nichž jednoho král a ostatní tři stavové měli zvoliti a ředitelové ti měli králi a zemi přísahu učiniti.

Jim přiznáno „změňování ouředníkův na zámcích i při jiných důchodech krále“, krom úředníkův zemských, a to s radou osmi osob jim přidaných. Svolených berní a důchodů královských měli obraceti na splacování dluhů královských, kromě některých zvláště vyjmutých důchodů, jako „stojícího (stálého platu) na hrad Pražský na stavení a těm osobám, kterými se zámek ten k poctivosti vší koruně chová“. Čtyřem ředitelům úředníci všech zámkův a důchodů královských byli povinni klásti počty, i sám nejv. purkrabí měl před nimi řádný počet udělati, načež z něho dluhy bez jeho škody měly se sejmouti. „Pakli jsú,“ pravilo se dále v sněmovním snesení, „jací listové vyšli buď na úřady těch zámků neb na důchody anebo nač jiného po zavázání těch zámkuov a důchoduov, které se jest stalo jistci i rukojmími, kteříž sú za ty dluhy krále JMti jistci a rukojmími se zdělali, ti a takoví listové a zápisové žádné moci jmíti nemají ku překážce dluhuov placení“. Toliko „znamenitě“ vymíněno, že „což se zápisův dotýče na kterážkoli zboží, v jichž jsú v držení a užívání předešlém, ti a takoví zápisové v mocnosti své státi mají bez překážky“ krále žijícího i budoucích králův Českých. Zdali tím také zápisy p. Lvovy na hrad Pražský jsou potvrzeny aneb zdali pozbývaly platnosti, zůstávalo sporno, jakož vůbec otázka o správě hradu Pražského ponechána stranou. Postupování zámkův a důchodů králi mělo se ale státi teprve po zaplacení dluhů, kteréž ředitelové do tří let měli provésti; a král neměl

---

[166]) Kop. v archivu Třeboňském č. 3320.

[167]) Palacký u. m. V. 2 str. 284 násl. a Tomek u. m. X. str. 397 a 407 násl.

na postoupených zámcích a důchodech žádné nové dluhy uvozovati, toliko toho měl míti vůli, aby z důchodů svých komu něco dal, jak bude chtíti. Kdyby krále v zemi nebylo, měli obyvatelé koruny České, jimž král to poručí, k ruce jemu zámky a důchody přijíti a kdyby král zemřel, „má to na obecním sněmu země opatřiti.“ [168])

Výhradami těmito ovšem „očisťování zámkův a důchodův od dluhův“ a postupování jich králi učiněno jest závislé na tom, jak se berně hojně scházeti budou a kterak zvolení řiditelové ve správě finanční se horlivými ukáží. Prostředkův a cest ku zmaření neb oddálení těchto úmyslů bylo dosti.

Hrad Pražský zůstal i nadále pod mocí nejvyššího purkrabího, jehož nepřátelský poměr k městům Pražským stále se přiostřoval.[169]) Purkmistři a konšelé měst Pražských 22. prosince 1515 stěžovali si proto důtklivými slovy králi, že na hradě kupectví a řemesla na škodu měst se provozují, ano, že tam i zločinci se utíkají ochrany docházejíce, „ješto kdyby kto neznal, že VKMti zámek jest, mohl by snad spieše pověděti, že ne zámek královský jest, ale lidí zlehčených a při své poctivosti neduoložitých útočiště a ohrada“. I žádali proto, aby králem bylo mocně přetrženo a zastaveno, což „stolici duostojenstvie královského jakýmkolivěk neřádem jest k lehkosti“ a aby přísně bylo přikázáno, aby „někto, komuž to poručeno a svěřeno od krále jest, takové svobody a své vuole pro svuoj snad toliko užitek a toho zámku s lehkostí a s jich škodú na něm neprovozoval“.[170]) Král rozuměje, koho se stížnost týče, odepsal, že poručil Karlu knížeti

---

[168]) Rukop. Roudn. DC. 54 na l. 18. K tomu Tomek u. m. X. str. 409.

[169]) Tomek u. m. X. str. 414.

[170]) Kop. v archivu Třeboňském č. 3340. V listu čte se na počátku: „VKMti muož ještě býti v paměti, což i nám dobře vědomo jest, kterak za VKMti kralovánie, též i za VMti předkuov zámek a hrad Pražský byl jest u veliké vážnosti a poctivosti chován, že žádný člověk neřádný, lehký aneb jakžkolivěk ztracený svobody na něm žádné jest neměl a mieti nemohl, protože páni purkrabové najvyšší Pražští, kteříž jsú jej spravovali bez VKMti přítomnosti, pamatovali sú na to i tomu rozuměli, že předkem tomuto královstvie k znamenité poctivosti těla svatá svatosvatých dědicuov této země České tu se chovají; také že všickni králové Čeští jsúc na královstvie voleni, tu k koruně a konečné moci přicházejí. A VKMti na tom zámku hradu Pražském stolice jest, k tomu že soudové zemští a vrchnost práva tu se drží, a všeho královstvie obyvatelóm jich spravedlivosti vedle práva VKMti zřízeného se dopomáhají, ješto pro ty a jiné příčiny prve, dokudž úředníci zámku toho viece vážili sobě toho místa poctivosť, nežli svú některú zvláštnosť, každému dobrému a zachovalému člověku aby se poctivosť jeho s poctivostí toho miesta srovnala, svobodný býval; jiným pak lidem lehkým, neřádným aneb jakž kolivěk ztraceným na to místo a VKMti zámek bylo jest těžko pohleděti. Nynie pak, čehož my velmi litujem, každému dobrému i zlému, zachovalému i ztracenému, obecný a svobodný jest, a jedné ktož se čeho dopustí proti komu v zemi neb proti městóm Pražským, někdy i proti VKMti těžce proviní, buď zloděj, psanec, raddy netajný lotr, násilník, mordéř a jiný, který od své cti utíká a nemoha pro své vejstupky jinde bytu svého nalézti, a tak spěšného fe-

Minstrberskému o to s nejv. purkrabím Pražským Zdeňkem Lvem z Rožmitálu rozmluviti a pokudž spravedlivé bude na dobrém postaviti.[171]). Ale po čas života krále Vladislava nestalo se v té věci ničeho.

Po smrti pak jeho nejv. purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu psal z Budína 14. března 1516 svému zástupci na hradě Krištoforovi ze Švamberka, aby opatroval hradu Pražského, neboť „kdož by co proti tomu hradu svévolného předsevzal, učinil by předkem proti králi Ludvíkovi i také proti tomu královstvie."[172]) Několik dní na to Pražané vyslali posly na hrad k hejtmanu zámeckému Záviši Sulkovi s dotazem, proč posádku hradskou rozmnožuje a jak se k nim chce zachovati, připomínajíce mu, že je „krále JMti úředník" a že mu král poroučel, jak se má k městům Pražským chovati a kterak města Pražská zase k němu. I odpověděl jim, že „se zachovati má podle slibu svého, který jest najvyššiemu panu purkrabí podle zřízení zemského učinil". I byla prý odpověď ta Pražanům „nevelmi příjemná".[173])

Poněvadž snesení sněmovní z r. 1515 se neprováděla, berně i důchody se nevalně scházely a nových dluhů na úrocích zadržalých přibývalo, jednaly sněmy a sjezdy dále o trvalém zřízení vlády a zaplacení dluhů královských. Na Benešovském sjezdě vyšší dva stavové v červenci 1516 se snesli, aby čtyři ředitelové nad důchody královskými byli toliko z jich středu voleni, ti aby vzali slib od úředníků nad zámky na místě krále a země a aby také s nejv. purkrabím rozvážili, jak by se hrad Pražský opatroval.[174]) K sjezdu tomu poslal starý pan Vilém z Pernšteina list, v kterém toužil na to, že sněmovní snesení se neprovádějí, a navrhoval, aby „zámci, kteříž příslušejí králi a zemi, i všeliké duochody, kterýmiž se jmény mohú jmenovati, napřed zemi v ruce byly uvedeny a země majíc to v moci své, aby to zřiedila a ten řád udělala k zpravování spravedlivému, a z toho již dluhové aby placeni byli ti, kteříž jsú spravedliví".[175])

Kdežto posud byl o to spor, zdali zámky a důchody mají náležeti toliko králi anebo králi a zemi, a kdežto majetek korunní skutečně octnul se v držení věřitelů korunních, nyní pan z Pernšteina odporučoval, aby

---

drunku mieti, na zámek se utíká a tu své nepoctivosti hned miesto i obranu nachází, nadto i přátelstvie vysokého dosti nabývá, a jsa na zámku dobře bezpečen, někdy i pohruožky nám i jiným odtud činí. A dobří i šlechetně zachovalí lidé bez svého všelikého proviněnie že nejsú a nemohli býti někdy na ten zámek puštěni."

[171]) Kop. v archivu Třeboňském č. 3340.

[172]) Archiv Český VII. str. 166.

[173]) Archiv Český XI. str. 188.

[174]) Rukop. Roudnický DC. 54 na l. 27 a Tomek u. m. X. str. 422, 429, 430 a 431.

[175]) Archiv Český XVI. str. 65.

země sama zámky a důchody převzala a z jich výnosu a ovšem i z berní dluhy platila. Pochopitelno, že pan Lev a ostatní zástavní věřitelové, majíce se vzdáti držení zastavených statkův a přijmouti pouhé dlužní úpisy od země, sprovázeli takovýto návrh, aby statky korunní staly se zemskými neboli státními, s velmi smíšenými pocity. Pročež nejbližší sněm raději pokusil se 14. ledna 1517 uvésti ve skutek snesení sjezdu Benešovského.

Usnesl se zvoliti dva pány a dva rytíře jakožto hejtmany krále v království Českém, kteří měli složiti přísahu a slib králi a zemi. Jim, kteří bytem nejvíce na hradě Pražském měli býva!i, mělo náležeti „zámky a důchody, Horu, ungelt i také dluhy krále JMti opatrovati a řéditi“, pročež úředníci na zámcích i také jiní nad důchody k nim měli zření míti a jim učiniti slib „na místě krále i vší zemi.“ I hejtman hradu Pražského měl takto přísahou býti zavázán těmto čtyřem hejtmanům na místě krále a země, jinými slovy měl obdržeti smíšenou povahu úředníka královského a stavovského neboli zemskou a s ním ovšem i hrad Pražský. Hejtmanům těmto zemským dána pak moc, aby úředníky měnili, ssazovali a jiné na jich místa vsazovali, aby od nich přijímali počty a aby dluhy krále penězi z berně a důchodů platili.[176]). Dle snesení toho ani král ani stav městský neměli míti vliv na dosazování těchto hejtmanů zemských, což ovšem ve městech vzbudilo odpor.[177])

Teprve na sněmě o sv. Václavu 1517 konaném, na kterém spory s městy známou smlouvou Svatováclavskou sou na čas ukončeny, stala se i v této věci náprava, ale toliko na prospěch stavu městského. Místo zemských hejtmanů zvoleni jsou tři nejvyšší berníci zemští, z každého stavu jeden, jimž se měla odváděti berně po krajích na zaplacení dluhů královských vybíraná a kterým také uloženo spravovati zámky a důchody krále, dosazovati na zámcích úředníky a od těchto úředníků přijímati počty. Jim dána též moc, zámky a důchody královské zastavovati a to tak, aby zástava od nich „na místě vší země těm, kdož by na to puojčili, ujištěna byla dskami i listy pod pečetí zemskú, aby každý opatřen byl na místě vší země, aby mohl bezpečně ten statek držeti před všelijakú mocí, nejsa toho povinen žádnému postupovati.“ Patrně měly zástavní listy neboli zápisy královské na zámky a důchody se takovým spůsobem obnoviti neboli nahraditi novými úpisy, v nichž zástavním dlužníkem a tedy vlastníkem statků byla postavena země na místě krále a takovým spůsobem zámky, které by byly ze zástav pomocí berně vyplaceny, měly ovšem nabýti povahu statků zemských. Mělo se takto pozvolna dojíti k uskutečnění myšlenky p. Viléma z Pernšteina o pozemštění některých zámkův a důchodů korunních. Ale provedení tohoto záměru předpokládalo, aby také král dal k tak důležité proměně

---

[176]) Rukop. Roudnický DC. 54 na l. 31.

[177]) Tomek u. m. X. str. 431 násl.

svolení. Když se tak nestalo, provádělo se snesení toto sněmovní toliko částečně a s velkými překážkami a ani hrad Pražský nebyl zbaven soukromé zástavy p. Lva. Přispělo k tomu též další snesení sněmu patrně k upokojení strany Rožmitálské učiněné, že jistcové a rukojmí za dluhy královské mohou summy své (jistiny i úroky) na berni, jíž byli povinni dáti, vyrážeti a že pokud dluhové z berně nebudou splaceni, mohou se svého opatření držeti podle svých předešlých zápisů, při nichž měli býti zůstaveni. Ředitelové pak voleni sněmem svatodušním r. 1515 k řízení a spravování zámkův a důchodů krále byli ze závazku a povinnosti „králi a zemi“ propuštěni.[178])

Na následujícím sněmě 25. listopadu 1517 místo tří berníků zvoleni jsou čtyři hejtmané neb regenti z vyšších dvou stavů, jimž k ruce dva zástupcové z měst jsou přidáni, pro řízení věcí zemských a ke správě berní, důchodův a dluhů královských, a nejv. purkrabímu Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála uloženo, aby všechny úředníky obeslal ke skládání slibu novým hejtmanům zemským.[179]) Ale nejbližší sněm vrátil se 13. prosince 1518 k dřívějšímu zřízení, zvoliv tři berníky na místě šesti hejtmanů, kteří složili úřady,[180]) načež 3. října 1519 novou změnu spůsobil, ustanoviv zvláštního „hejtmana nad zámky a důchody krále JMti“ Václava Hugvice z Biskupic, zetě nejv. purkrabího, přidav mu k rukoum 12 osob ze všech tří stavů volených.[181])

A tak měnily se osoby, nová organisace se vymýšlela; ale správa země zůstávala stále v rukou strany Rožmitálské. Při tom dluhy královské a zemské rostly, dosahujíce až čtvrt milionu kop gr. i více, věřitelové, jistcové a rukojmové za tyto dluhy drželi se svých zástav a berně sice nové povolovány, ale málo kdo je platil. Za takových nezřízených poměrů všechna odpomoc očekávána od příchodu mladistvého krále Ludvíka do země, k čemuž konečně koncem března 1522 došlo.[182])

Ludvík, jenž složil 2. května 1522 po starém spůsobu přísahu, že nemá „od království tohoto Českého nic odcizovati ani zastavovati, ale raději podle možnosti své je rozšiřovati a rozmnožiti“,[183]) shledal ovšem záhy, že nebylo toho mnoho, co by byl mohl od království ještě odciziti. Skoro všechny zámky a důchody nacházely se v rukou p. Lva a jiných

---

178) Tisk v knížecí knihovně Lobkovické v Praze a Tomek u. m. X. str. 441.

179) Rukop. dvorní knihovny Vídeňské č. 8054 na l. 29.

180) Tomek u. m. X. str. 487.

181) Rukop. Roudn. DC. 54 na l. 47 a Archiv Český XXI. str. 141.

182) Tomek u. m. X. str. 463, 496 a 498. Srov. též Palacký u. m. V. 2 str. 339, kdež uveřejněn součet dluhů královských z r. 1519.

183) Kniha m. Stříbra č. XXV. na l. 131.

věřitelův[184]) a aby byl mohl král vůbec do země přijíti, byl sněm nucen koncem r. 1521 povoliti, aby každý stav sebral a odváděl ročně tisíc kop na potřeby jeho dvora královského.[185])

Poměry ty vedly k opětným snahám po „očistění zámků" ze zástav a dluhů, aby dvůr královský z důchodu z nich mohl býti vydržován. Zachoval se z té doby pamětní spis, v kterém přivrženci obnovení moci královské navrhovali prostředky k cíli tomu vedoucí. Pravili, že „zámkové, manové, města a klášterové jsou komora a moc krále" a pakli je král ponechá v cizí ruce, nebude míti čím nad poddanými panovati. Berně vydatná a jednostejná ať se proto povolí na splacení dluhův a na očistění důchodů královských, a stavové nechať sami převezmou neboli „podstoupí" dluhy královské a když se tak stane, nechať králi postoupí se pak hned všechny zámky, města, kláštery, Hora Kutná, důchody a užitky, aby král „jsa pánem naším měl mezi námi nač svůj dvůr držeti jako na mocného a velikého pána a krále náleží." Stavové měli pak voliti osoby ze svého středu, jež by ve věcech důchodů královských dokonalý pořádek zjednaly „k dobrému králi i tomu království." Při tom navrhován radikální prostředek, aby všechny dluhy na zámky královské bez povolení vší země a proti znění majestátu kr. Vladislava z r. 1499 učiněné byly prostě zdviženy a v nivec uvedeny.[186]) V tomto duchu také sněm 2. května 1522 na hradě Pražském konaný učinil snesení o nových berních a jich vybírání, o výplatě dluhův a o „očištění zámkuov a důchoduov královských", o něž tři ředitelové, zvolení králem ze tří stavův a šest radů týmiž třemi stavy jim přidaných, měli společně s krajskými berníky se zasaditi. Ředitelům těm měly se odváděti berně předešlé i nynější, jim všichni, „ktožkoli jaké duochody krále JMti i zemské za sebú mají" měli počty klásti a peníze odváděti a z důchodů těch i z výnosu berní mělo se přikročiti k zmíněnému očistění zámkův a důchodův, aby „země byla osvobozena z té závady, jakž se jest podvolila."

Bylof pak ohledně zámkův a důchodů zejména usneseno: 1. „Item což se Poděbrad, Kolína, Hrádku, Tachova, Nečtín, Hory Kutny dotýče, i měst a tak všech jiných důchoduo, kteréž nynie věřitelé v moci mají, ti důchodové mají býti obráceni od řediteluo nynějších na kuchyni, pivnici, obročnici, pokudž vystačiti budú moci, dotud, dokudž král JMt v zemi býti ráčí, a když by JMt ven z země vyjeti ráčil, tehdy ti všickni důchodové, což se jich koli sejde, mají býti obráceni od týchž řediteluo ku pomoci záplatě těch dluhuo spravedlivých i také na výplatu

---

[184]) Tomek u. m. X str. 449, 463, 473, 487, 491 a 499. Známa je zpráva v Bartošově Kronice Pražské, že r. 1522 jeden soused při sněmu na hradě zjevně pověděl, že „za krále Jiřího židé sami toliko chovali i dochovali lva i lvici, nyní pak jednoho Lva všecka Česká země nemůž nasytiti" (Vydání Erbenovo str. 17).

[185]) Tomek u. m. X. str. 496.

[186]) Kop. v hr. Černínském archivu Jindřichohradeckém.

zámků svrchu položených. A když dluhové zaplaceni budú a zámci svrchupsaní vyplaceni, tu ihned mají býti postúpeni králi JMti v moc a JMti k užívání, a JMt nemá těch zámkuo odcizovati ani pryč dávati, ani nic od nich odciziti ani zastavovati. A také JKMt nemá na těch zámcích nižádných cizozemcuo za hajtmany a za úředníky saditi, nežli přirozené Čechy." Zámky tyto i důchody měly tedy sice zůstávati v držení zástavních věřitelův až do jich vyplacení, ale důchody z nich měly se ihned na potřeby dvora obraceti a pak na vyplacení zámků, aby mohly ke koruně se vrátiti. 2. Ostatně dluhy za spravedlivé uznané a zregistrované měly se z berní platiti a co z berní po záplatě dluhů pozůstalo, z toho měli ředitelové další některé zámky králi vyplatiti a sice: „Hradištko, Zdechovice, Točník, Žebrák, Rabštein, Příbram, Kunžvart, Kněževes, Lišany a Nesuchyni." O nich se neustanovuje, že by král neměl právo po výplatě opět je zciziti neb zastaviti, ale sotva mohl býti úmysl sněmu, aby tyto statky na rozdíl od předešlých povahu pouhých komorních statků zcizitelných obdržely.[187])

Ale i toto zřízení toliko pozvolna a s mnohými překážkami, zejména nejv. purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitála a jeho stoupenců ve skutek se uvádělo. Král byl následkem toho nucen dožadovati se půjček na srážku berní „na dvoru chování, dokudž" — jak se v jeho prosebných listech praví — „naši zámkové a duochodové v tomto královstvie nejsú očištěni a nám v moc uvedeni."[188])

V čas přítomnosti kr. Ludvíka v zemi na nastoupené cestě dosti rázně se pokračovalo. Majestátem d. v Praze dne 29. října 1522 potvrzoval král list otce kr. Vladislava, aby „od koruny České nic dáváno a odcizováno nebylo", obdařuje ve smyslu své přísahy „korunu tu a v ní obyvatelé, že od tohoto královstvie Českého a od té koruny nic dávati ani odcizovati nemá žádného dědictví ani manství ani žádných gruntuov v tom královstvie Českém ani v říši, což k té koruně přísluší, též také ani v jiných zemích k té koruně příslušejících a zvláště kniežetství Opolského a Ratibořského — dávati a zapisovati, zastavovati ani odcizovati žádným obyčejem nemá žádnému, — poněvadž naše povinnost i každého krále Českého ta jest, že nic od toho královstvie odcizovati nemá". A protož dokládá: „Jestliže jsú jací listové a obdarování kdyžkoli prve proti tomuto našemu potvrzení a předkuov našich skrze kohožkoli vyjednáni a vydáni aneb potomně býti by mohli aneb byli", ty všechny že moří, zdvihá, ruší, kazí a v nic obrací.[189]) Majestát

---

[187]) Ruk. Roudnický DC. 54 na l. 77 a tisk v knížecí Lobkovické knihovně v Praze.

[188]) Král Ludvík psal částečně vlastnoručně 17. října 1522 o zápůjčku 2000 kop Petrovi z Rosenberka (orig. v archivu Třeboňském č. 3833) a 18. října Pražanům a ostatním městům o zápůjčku 3000 kop. (Chaos rerum memorabilium v archivu m. Prahy č. 323 na l. 99.)

[189]) Orig. v archivu Svatováclavském č. 306.

tento je pozoruhodný z té příčiny, že mluví se v něm jednak o obyvatelích koruny České jakožto státního svazku, jednak o statcích a příslušnostech koruny České a království Českého jakožto o statcích státních neb zemských.

Přes to král na 25. listopad 1522 svolával sněm, aby se s ním uradil, jak by „naši zámkové a duochodové, jakž nám ode všech stavuov připovědieno a přirčeno jest, byli očištěni a nám postoupeni, a těm, kterýmž dluhové spravedliví dlužni jsou, aby zpraveny a zaplaceny byly".[190]) Jednání sněmovní nevedlo ale dlouho k cíli, poněvadž pan Lev kladl všemu stále překážky, nechtě klásti počtův a drže se svých úpisův a kvitancí, o nichž tvrdil, že není povinen je předkládati, když prý král Vladislav jej od povinnosti té byl sprostil.[191]) Králi nezbývalo, nežli jej a ostatní nejv. úředníky z jich přísah a povinností 5. února 1523 propustiti, aby cesta k novému pořádku v zemi byla uvolněna. Sněm také hned na to, 7. února se snesl, aby král „v mocnosť svú královskú byl vpuštěn," by vší mocnosti a svobody mohl užívati, jakož od starodávna králové Čeští užívali. Beze všech dalších průtahů mělo mu býti postoupeno pět zámků v předešlém sněmě jmenovaných a to Poděbrady, Kolín, Hrádek (Křivoklát), Tachov a Nečtiny,[192]) jakož i všelijací důchodové na všech horách, na městech, na klášteřích a na židech všech, kteříž králi náleží a zastaveny nejsou, a to „bez škody pánuov věřiteluov, jistcuov a

[190]) Kop. v archivu Třeboňském č. 3498. Srov. Tomek u. m. X. str. 508 násl.

[191]) Tomek u. m. X. str. 509.

[192]) Komu zámky tyto do r. 1523 byly zastaveny, není dosti objasněno. Sedláček, Hrady a zámky XII. str. 10 praví, že Poděbrady s Kolínem a Hradištkem byly 1505 Albrechtu z Kolovrat a Bernartu z Valdšteina zastaveny, kdežto na str. 118 násl. píše, že Kolín r. 1510 Bernartovi z Valdšteina byl zapsán a pak do r. 1522 byl prý „pod vrchní vládou Zdeňka Lva z Rožmitála", načež na zámku Kolíně vládnul Burian Špetle z Janovic. Vávra, Dějiny m. Kolína (1888) str. 95 jmenuje p. Lva od r. 1516 „zápisným držitelem panství Kolínského". O Křivoklátu Sedláček u. m. VIII. str. 29 nemá zpráv, komu byl do r. 1523 zapsán, a o Tachovu praví (XIII. str. 103), že byl na Gutšteinech r. 1510 k rukoum královým dobyt od nejv. kancléře Ladislava ze Šternberka, načež v l. 1516 a 1517 byl na hradě tom hejtmanem Albrecht ze Šternberka. Kr. Ludvík dal 10. března 1523 tamějším manům výsadu, že mají toliko králi býti poddáni (Stocklöw, Geschichte der St. Tachau str. 419) a hrad tedy dostal se asi do rukou královských. Na to r. 1534 dne 31. března dali všichni tři stavové na obecním sněmu králi Ferdinandovi I. povolení, aby panství Tachovské nejv. kancléři Hanušovi Pflugovi z Rabšteina a strýci jeho Kašparovi do jich životů v 26.091 zlatých rýn. zastavil s výhradou výplaty a za to hrabství Kladské „k stolici království Českého a komoře své královské" dědičně přikoupil a připojil a sice sněm dal k tomu svolení „znajíc JMKské i tohoto království na tom dobré a užitečné býti" a poněvadž „JKMt pán náš najmilostivější podle Prešpurského zápisu králem Vladislavem slavné paměti učiněného vuoli a moci jmieti neráčí, aby zámky, města, městečka, vesnice k své komoře tohoto království příslušející, co toho bez povolení všech třie stavuov komu prodávati, zastavovati, životy a léta zapisovati mohl, jakož týž zápis Prešpurský to všecko v sobě šíře ukazuje a zavierá". (Kvatern desk zemských č. 42 na l. B 20.)

rukojmí, s kterými aby se jednalo". A rovněž, když věřitelům budou summy zapsané dány, měly se králi k ruce postoupiti další zámky: Rabštein, Kynžvart, Točník, Žebrák, Příbram, Hradištko, Zdechovice[193]) a vsi Kněževes, Lišany a Nesuchyně k zámku Hrádku příslušející. Statky ty podvolili se stavové sami vyplatiti. Kdož pak měl zápisy starodávných zástav na jiných zámcích, městech, vesnicích aneb na čemkoli, byli povinni 22. února k obeslání před králem je položiti beze všech výmluv a kdo by tak neučinil, měl ztratiti svou spravedlnost. Zápisy ty dá král zregistrovati a zase je držitelům vrátí, leč by to byly nepořádné majestáty králi a zemi ke škodě a týkaly se statků, důchodův a vrchnosti „což by králi anebo královnè a zemi a k královstvie příslušelo". Majestáty takové měly býti zdviženy.[194])

Mezi nepořádnými těmito úpisy byl také zápis, který měl pan Lev na hrad Pražský. Ten zajisté za neplatný byl prohlášen a nejspíše zničen, takže se nám ani jeho znění nezachovalo, a hejtman zámecký zavázán jest následkem toho přísahou samotnému králi.[195])

---

[193]) Jmenované zde zámky Rabštein, Točník, Žebrák a Příbram byly zapsány Kryštofovi z Gutšteina, který je 20. července 1509 musil králi v pokutě postoupiti. Vladislav přál si, aby statky ty synu jeho Ludvíkovi byly do desk vloženy jako soukromý jeho majetek, ale stavové hájili, že jsou to statky „království t. j. statky zemské, o kterýchž král jen se svolením sněmu říditi může". (Palacký u. m. V. 2 str. 112, 165 a 170.) Král Ludvík pak zastavil Rabštein se svolením sněmu 1518 bratřím Šlikům do pěti let. (Sedláček u. m. XIII. str. 140.) — V ten čas (asi r. 1517) Zdeněk Lev z Rožmitála vedl právo pro dluh 7789 kop na Točník, Hradištko a Zdechovice (tvrz u Přelouče), kterážto panství jsou mu soudně odhádána, takže se stal jich pánem zástavním. Točník pak vyplatil r. 1522 se svolením krále Jan z Vartenberka, jemuž se Žebrákem je zastaven v 850 kopách. (Sedláček u. m. VI. str. 159 a Palacký u. m. V. 2 str. 389.) Příbram zámek a město byly r. 1513 zastaveny čtyřem bratřím Pešíkům z Komárova (Sedláček u. m. VI. str. 125); kdežto Zdechovice postoupil p. Lev Václavu Loreckému ze Lkouše. Jsou sice 1523 králem Ludvíkem vyplaceny, ale už 16. března 1523 dále zapsány Petrovi Sudovi z Řenec v 3250 kopách. (Sedláček u. m. I. str. 246.)

[194]) Kop. v archivu Třeboňském č. 3487 a rukop. Roudn. DC. 54 na l. 78. Poslové z Hory psali v ten čas o jednání sněmovním a zle horlili na „lichovníky", kteří chtějí, aby se jim napřed úroky zaplatili a pak teprve jistiny, a aby svých rukojmí se mohli držeti. Stavové jim naproti tomu podávají, že „země zápis jim místo rukojemství učiniti chce" a i král že se zapíše, že „zemi přidržeti jmá aby jim lichovníkóm beze vší jich škody dluhové spravedliví zaplaceni byli". Pan Vilém z Pernšteina ihned se také uvolil zápisy na Hlubokou předložiti; ale pan Lev učinil řeč, že není povinen počet učiniti, poněvadž je kvitován sněmy a listy královskými. Přes to někteří úředníci na zámcích, jež jsou prý králi puštěni, učinili králi již slib. (Orig. v archivu kutnohorském č. 270 a 273.) — K nařízenému sněmem zregistrování zápisů na statky a důchody královské skutečně došlo. V c. kr. dvorském a státním archivu ve Vídni chová se rukopis XVI. stol. č. 185, jenž na l. 251—492 obsahuje přepisy majestátů na zámky, statky a důchody do r. 1521 vydaných, a jenž za elaborát komise k tomu účelu zřízené může se považovati.

[195]) Tomek u. m. X. str. 511.

Na sněmě brzo na to odbývaném zvoleni jsou 7. března 1523 tři nejv. berníci a král odjížděje 16. března do Uher svěřil Karlu knížeti z Minsterberka správu země, jakožto „krále JMti nejv. hejtmanu království Českého“ po čas své nepřítomnosti v zemi a jmenoval také nové nejv. úředníky, mezi nimiž nalézal se nejv. purkrabí Jan z Vartenberka.[196])

Následkem sporů náboženských, jichž strana Rožmitálská ve spojení se Staroměstským primatorem Paškem z Vratu chytře dovedla užiti v srpnu 1524 k převratu politickému v Praze a pak i v zemi, všechny snahy po obnovení moci královské a po zavedení pořádku ve finanční správě zemské v niveč přišly.[197]) Marně královna Marie, nacházejíc nesnesitelno, aby poddaní užívali statkův a důchodů krále, vybízela 2. července 1524 nejv. kancléře Adama z Hradce, aby hledal cesty, kudy by král „v mocné panování a zpravování poddaných svých vjíti a k statkóm a platóm i všelijakým užitkóm JMti spravedlivě náležitým přijíti mohl“.[198]) Marně král Ludvík 18. října 1524 z Uher vedl stížnost, že zřízení sněmu o dluzích a o vyplacení zámkův a důchodů se neprovádí.[199]) Zdeněk Lev z Rožmitála, kterému král 25. ledna 1525 vrátil úřad nejv. purkrabího, dovedl zvrátiti všechno, na čem se předešlé sněmy byly snesly.[200])

Přes to hrad Pražský udržel se v moci nejvyššího hejtmana knížete Karla z Minsterberka jakožto náměstka krále, ale zámeckým hejtmanem slibem mu zavázaným byl známý nám Delfín z Hugvic, proti němuž tchán jeho pan Lev nečinil patrně námitek.[201])

Nedlouho před nešťastným zahynutím krále Ludvíka u Moháče staly se ještě pokusy o provedení snesení sněmovních z r. 1522 a 1523. Po znepřátelení se bratří z Rosenberka s p. Lvem 19. července 1525 odbýval se sjezd v Táboře, jenž vedl stížnost, že nejv. hejtman kníže Karel s purkrabím Lvem se spolčili, aby sami důchody královskými vládli, a jenž žádal, aby králi bylo navráceno svobodné užívání důchodů. A když nemohlo dojíti pro odpor předních vládců v zemi na svolání sněmu, odbýván za souhlasu krále 8. listopadu 1525 sjezd v Kolíně za účelem ponavržení prostředků vedoucích k povznesení moci královské, jehož se též nejv. kancléř Adam z Hradce a podkomoří Jakub z Vřesovic účastnili.[202]) Na sjezdě proneseny důtklivé stížnosti, že snesení sněmovní nepřišla k pro-

---

196) Tomek u. m. X. str. 516—519.

197) Tomek u. m. X. str. 547 násl.

198) Kop. v archivu Jindřichohradeckém.

199) Kop. v archivu Třeboňském č. 3527.

200) Tomek u. m. str. 567, 576 a 583.

201) Po smrti kr. Ludvíka psal tento hejtman Hugvic 19. září 1526, že toho dne „ich von herzog Karl meyner pflicht ledig gezalt und an her Leben als obersten purckgraf gewysen, wy dan dy landsordenung ausweist“. (Rezek, Geschichte Ferdinand's I. in Böhmen str. 158.)

202) Tomek u. m. str. 587 a 589.

vedení a že stav financí korunních se naopak zhoršil. A stížnosti ty s některými návrhy na odpomoc vloženy jsou do tak zv. zůstání Kolínského. V snesení tom praví se, že ačkoli byly všechny nepořádné listy za zdvižené prohlášeny, které byly vydány za panování králů Vladislava a Ludvíka „králi a království k znamenité škodě na odtržení království a důchodů královských umenšení" a v nichž některých „znamenité summy připsány jsou na království bez povolení zemského", předce listy ty zůstávají v platnosti. Měly by se proto vybrati králem i sněmem osoby, před kterými by se ukazovaly a jež by o jich platnosti rozhodovaly. Důchodové jsou králi sice v ruce puštěni, ale zase se vyprošují, takže nové dlužní listy na krále se zjednávají na sto tisíc, o kterých dluzích lidé nic nevědí. Samému knížeti Karlovi dává král za službu hejtmanskou více, nežli všechny důchody královské v tomto království na ten čas vynášejí, a poněvadž král nemá odkud knížeti služby platiti, tudy opět znamenité summy dluhů na krále přibývají, jenž sám při tom trpí nedostatky. Má proto rozkázati „své důchody a užitky tak zříditi, aby byly hromážděny" a nejprve musí prý se žádati, aby jimi Kolín byl vyplacen ze zástavy od p. Špetle z Janovic, tak aby král a králová přijedouce do tohoto království „měli nač svuoj královský dvuor držeti bez obtížení poddaných". Neboť země přijala „dluhy krále zemské v tom království spravedlivé" k zaplacení pod tou výminkou, že ti, kdo krále užitky a důchody spravovali i také zemské berně přijímali, složí ze všeho řádné počty a proto žádal sjezd krále, aby ve smyslu snesení sněmovních nejv. hejtmanu rozkázal, by obesílal osoby k počtům a věc k řádnému konci přivedl.

Strana ale Rožmitálská, odbývajíc současně sjezd v Kutné Hoře, dala k zůstání tomu odmítavou celkem odpověď, zastírajíc se králem a jeho rozkazy, a hájíc, že o platnosti zápisů rozhodovati má soud zemský a nikoli zvláštní rada k tomu dosazená. Proti tomu ovšem p. Lev nečinil námitek, aby „tato koruna neměla co toho platiti, čehož by povinna nebyla a toho na se nevzala."[203])

K provedení návrhů na sjezdě kolínském učiněných a k udělání vůbec pořádku ve správě zemské bylo třeba ale sněmu, k jehož svolání pro neshody obou stran stále nedocházelo, až došlo na osudnou bitvu u Moháče dne 29. srpna 1526,[204]) která právě zaviněna byla sobeckým jednáním většiny tehdejší šlechty české. Na došlou zprávu o bitvě nejv. hejtman Karel z Minsterberka postoupil ve smyslu zřízení zemského hrad Pražský v moc nejvyššímu purkrabímu Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála, když

---

[203]) Tisk v knížecí Lobkovické knihovně v Praze. Královna Marie napomínala ještě 1. ledna 1526 Mělnické, aby při tom pevně stáli, co na sjezdu Kolínském bylo ujednáno. (Orig. v městském museu Pražském č. 1160.)

[204]) Palacký u. m. V. 2 str. 515 a Tomek u. m. X. str. 608.

složil přísahu, že jej nově zvolenému králi v moc bez odporu postoupí, a hejtman hradu učinil na to nejv. purkrabí slib, že s tím zámkem toliko k němu bude míti zření.[205])

Úkol zavésti pořádek do nezřízených poměrů statkův a důchodů korunních připadl pak novému králi Ferdinandu I., jenž rázným spůsobem provedl mnohé z toho, o co strana královská ve stavech českých marně byla po léta usilovala.

V.

Výsledky. Když přehledneme všechny zprávy, jež se nám zachovaly o stavu majetku korunního v době předhabsburské, dospíváme k tomu přesvědčení, že sklon celého vývinu od XIV. století počínaje směřoval i u nás k tomu, aby z bývalého královského jmění stalo se jmění státní, jehožto část měla účelům státním a jiná část zvláštním veřejným účelům, zejména úkolu vydržování dvora královského býti věnována.

Události politické, jež měnily dědičnou říši českou částečně v říši volební a jež vůbec měly za následek seslabení moci královské na prospěch stavů, přivodily tento vývoj. Ony přispěly k šíření a uzákonění názoru, že jmění královské, původně dědictví rodu Přemyslovského, není neobmezeným soukromým vlastnictvím panujícího krále, nýbrž jměním, jež i nástupcům jeho má býti zachováno, jsouc věnováno trvalým veřejným účelům státním, jichž zastupování a hájení netoliko králi, nýbrž i stavům neboli sněmu přináleží. Prostředkem k tomuto cíli vedoucím byla i u nás personifikace koruny České (corona regni Bohemiae) jakožto zvláštní osobnosti veřejnoprávní, kteréhožto pojmu užíváno časem pro královské důstojenství České neboli instituci královskou, časem pro království, zemi neb stát Český, nad nímž král Český společně se stavy moc vykonával.

V prvnějším případě, kdy koruna jest personifikována jako zvláštní osobnost právnická, měl majetek její, jenž přecházel na krále nastupující na trůn právem dědičným neb volebním, povahu jmění účelného, nadačního, fondového; v druhém případě, kdy korunou označován stát, nabýval majetek ten povahu jmění hromadné osobnosti státní neboli „vší obce království Českého“ (universitas regni Bohemiae), kterou zastupovali král i stavové. Šlo tu pak o jmění veřejnoprávné korporace a to i v tom případě, kdy část jeho byla věnována a vázána určitým zvláštním účelem.

V obou případech ale byl to panující král Český, jenž držel (měl „v moci“ neb „v rukách svých“), vládnul a neobmezeně požíval majetku

---

[205]) Archiv Český X. str. 143 a 145.

toho, pokud nebyl se svolením sněmu zcizen, zastaven aneb pokud nebyl zvláštnímu účelu přikázán, takže právo krále k majetku tomu rovnalo se vnitřním obsahem obmezenému vlastnictví, jež bylo lze přirovnati známému z doktriny obecného práva pojmu odvozeného vlastnictví (dominium utile). Přímé neb vrchní vlastnictví (dominium directum) dle této analogie bylo by pak náleželo koruně České neb koruně království Českého v tom neb onom smyslu.

V pramenech našich ovšem v této době nedospělo se k takovému rozeznávání přímého a odvozeného práva vlastnického k statkům korunním z té jednoduché příčiny, poněvadž recepce obecného práva v ten čas ještě u nás v zemském právu nenastala a poněvadž při konkretném vyjadřování právnických myšlenek a zásad od případu k případu k abstraktnímu a výlučnému pojmu vlastnictví ve smyslu římského práva se nedošlo. Vlastnické právo k nemovitostem záleželo hlavně v souhrnu určitých oprávnění, zejména v právu je držeti, jich užívati a požívati, je dědicky zůstaviti a s nimi po čas života i na případ smrti nakládati a pokud právo to pozměněno bylo zákazem zcizování neb zastavování a souvislostí nápadu s nástupnictvím na trůně, bylo přirozeně obmezeným právem vlastnickým. A toto obmezování práva králů Českých k statkům korunním stále pokračovalo v zájmu, jak jsme viděli, krále, země a — věřitelův královských.

Kdežto králové z rodu Přemyslovského a také následující tři králové Rudolf, Jindřich a Jan libovolně se statky korunními nakládali, staral se Karel IV. o to, aby zejména zámky příslušející „k panství a stolu královskému“ (castra domanii regii atque mensae) účelu svému byly trvale zachovány na prospěch krále i vší obce království Českého, jež k jich výplatě ze zástav poskytla pomoc.[206]) Královská přísaha měla tu býti hlavním prostředkem. Následkem toho začínají se statky ty považovati za vlastnictví krále a království Českého (dominia regni Bohemiae)[207]) anebo za příslušenství koruny České.

Tak v letech 1438 a 1453 mluví se o zámcích a zboží „od koruny České odtržených“, jež zase k ní mají býti navráceny k užitku krále a země, anebo také je řeč o „statcích ke komoře královské příslušných“, při čemž oboje statky zovou se „královstvím“.[208])

Král Vladislav zavazuje se r. 1471 „zboží k České koruně příslušející“ od ní neodtrhovati[209]) a majestáty z r. 1499 a 1509, jakož i v zřízení zemském z r. 1500 uznává, že „statky ke království Českému (jinde ke koruně České) příslušející“, jež král má v rukou a držení, nemají býti odcizovány ani zastavovány, leč se svolením sněmu a „pro potřebu zemskú“, čímž uznává, že statky ty jsou určeny sloužiti

---

206) Srov. str. 17.

207) Str. 19 a 21.

208) Str. 24 a 25.

209) Str. 27.

prospěchu krále i země, jinými slovy prospěchu státu, jenž se nazývá korunou Českou.[210]) Přes to král, jak jsme viděli, považoval zámky některé za své vlastní, z nichž příjmy královští úředníci vybírali a hofmistru dvora královského odváděli, aby je na potřeby dvora vydával; ano král vymiňoval si, že vyplatí některé ze zastavených zámků k „vlastnímu jmění, držení a požívání".[211]) V tom nastala smlouvou Svatojakubskou z r. 1508 změna, neboť správa statků korunních dostala se do rukou správců zemských a na nich závislých úředníků stavovských a sněm i král dali k tomu svolení, aby správcové ti na zaplacení dluhů královských mohli statky korunní zcizovati neb zastavovati, při čemž králi r. 1509 přiznáno toliko právo s důchody těchto statků, pokud ovšem nebyly od koruny České zastaveny neb odcizeny, svobodně nakládati.[212]) Ale i tyto důchody tak jako statky samy dostaly se později, zvláště r. 1515 do správy ředitelů sněmem volených přes odpor, který tomu kladla část šlechty a stav městský, žádajíc, aby zámky a důchody po jich očištění z dluhů byly králi postoupeny.[213])

Teprve za přítomnosti krále Ludvíka v Čechách r. 1522 začalo se s vyplácením některých zámků z dluhů pomocí povolené berně a s postupováním jich k ruce krále tak, že důchodů z nich mohlo se užíti na chování dvora královského, když byl král se zavázal, že jich od koruny a království Českého nebude více zastavovati ani odcizovati.[214]) Ale po odjezdu krále Ludvíka do Uher r. 1523 akce tato přes úsilí sjezdu Kolínského r. 1525 uvázla. Celkem „králi všechna moc jest odjata" a „poddaní užívali statků krále".[215])

Nejsmeť sice dostatečně poučeni o tom, jak se věci po r. 1523 skutečně měly při jednom každém zámku neb statku korunním, ale není o tom pochybnosti a další studium zajisté to potvrdí, že přes všechny majestáty a přísahy královské o nezcizitelnosti statků korunních velká jich většina ku konci doby Jagellonské byla od koruny odcizena neb zastavena, ovšem na základě usnesení sněmu v smlouvě Svatojakubské z r. 1508 obsaženého, takže jenom něco málo z nich udrželo se v moci „koruny České."

Následkem toho rozdíl mezi nezcizitelnými statky korunními a zcizitelnými statky komorními, k němuž Karel IV. v Majestas Carolina důrazně poukazoval, nemohl míti vážnějšího významu. Majestáty z r. 1499, 1509 a 1522 jej neznaly. Až na statky připadlé na krále právem odúmrtným[216])

---

210) Str. 31, 33 a 37.

211) Str. 34.

212) Str. 38.

213) Str. 43 a 46.

214) Str. 48—50.

215) Str. 52 a 53.

216) Str. 32.

všechny statky královské, pokud nebyly právoplatně zcizeny, tedy i ty statky, jež byly se svolením sněmu zastaveny, zovouce se „královstvím", měly povahu statků korunních neboli statků království Českého a koruny České. Majíce sloužiti potřebám krále i země směly býti zcizeny neb zastaveny toliko se svolením sněmu a stávaly se tak majetkem státním. Mínil se sice i při nich činiti časem rozdíl, zdali byly ze zástav vyplaceny zemí z berní sněmem povolených anebo králem z důchodů jeho komorních, ale snahy v tomto směru projevené nedodělaly se v starší této době trvalého výsledku.[217])

Nicméně pozoruhodna jsou snesení sněmu z r. 1522, kterými důchody z některých statků měly se obraceti na vlastní potřeby dvora královského, zejména „na kuchyni, pivnici a obročnici" krále, pokud by v zemi meškal a až by ze země odjel, na splácení dluhů královských na statcích těch váznoucích, jež země byla převzala. Statky ty jsouce z dluhův očistěny, měly pak králi v moc a užívání býti postoupeny.[218]) Snaženo se tímto spůsobem utvořiti zvláštní druh korunních neboli stolních statků, z jichžto důchodů by dvůr královský sídlící v zemi byl vydržován, kdežto důchody ostatních statků korunních měly sloužiti ostatním účelům veřejným a státním, zejména zaplacení dluhů královských, jež převzetím ze strany země měly se státi dluhy státními.

Jiným zvláštním druhem statků královských neb korunních byly statky věnované v dávných už časech trvale některým úřadům zemským, zvláště úřadu nejvyššího purkrabí Pražského (zv. purkrabstvím), jež nabyly povahu stavovskou neboli, jak se pravilo, zemskou, když úřad stal se povýtečně stavovským.[219])

A podobně zvláštním druhem statků korunních byly hrady Pražský, Vyšehradský a Karlův Týn. O právních poměrech poslednějších dvou hradů bylo by zde od místa jednati,[220]) rovněž tak o poměrech statků manských a církevních (duchovenství), jež k statkům korunním neb komorním se také počítaly.

Pokud se hradu Pražského týče, nemáme za pochybno, že v době naší považován byl za nezcizitelné a nezastavitelné zboží korunní, jež ode dávna bylo určeno k zvláštnímu účelu a to k sídlení krále Českého a jeho dvora.

Kdežto v době Přemyslovské považován hrad ten za majetek panujícího vladaře, za jeho vlastní, sídelní, královský hrad, a také za dědinu rodu královského,[221]) už r. 1278 nazývá jej sněm „sedes

---

217) Str. 17, 18, 25, 27, 33, 45, 46 a 51.

218) Str. 48—50.

219) Str. 10.

220) O Vyšehradě srov. str. 19 a 22 a o Karlovu Týně str. 19 a 26.

221) Str. 7—12.

regis Bohemiae et totius regni".[222]) Karel IV. považuje jej za přední královský statek domaniální a stolní nepochyboval zajisté o jeho nezcizitelnosti.[223]) Sigmund r. 1421 nazývá jej „stolicí koruny České", vyhrožuje Pražanům, že vzbouří všecko křesťanstvo, kdyby jej obořili „k velké hanbě té koruny" a jsa r. 1436 přijat za krále považuje hrad za „své panství".[224]) Pražané r. 1483 zmocňují se násilně tohoto „zámku krále" a jsou nuceni rok na to postoupiti jej opět „v moc krále".[225])

Od té doby hrad Pražský se opravuje a novými nákladnými stavbami zvelebuje z důchodů královských čili komorních, zejména z mince kutnohorské.[226]) Vladislav r. 1504 mluvě o „našem zámku" praví, že jej svými velkými náklady „sobě, koruně i království ke cti postavil."[227])

Kdežto v starší době spravoval hrad nejv. purkrabí Pražský, přední úředník královský a pak zemský, s podřízeným sobě purkrabím hradu Pražského,[228]) od r. 1484 svěřoval kr. Vladislav správu hradu nově jmenovanému úředníku královskému, hejtmanu hradu Pražského, jenž měl býti na něm a nikoli na nejv. purkrabím závislý. Teprve pro případ mezikráloví ustanovovalo zřízení zemské z r. 1500, že po smrti krále má nejv. purkrabí míti hrad ve své moci a držeti jej pro budoucího krále, pročež po ten čas má hejtman zámecký jemu býti slibem zavázán a podřízen, a dle majestátu z r. 1497 povinen byl nejv. purkrabí hrad Pražský v moc nově zvoleného krále bez odporu postoupiti.[229])

Brzo ale na to vznikly spory mezi králem Vladislavem a většinou sněmovní čili stranou Rožmitálskou o povaze úřadu hejtmanství zámeckého, jež dle všeho měly svůj základ v různém nazírání na otázku, zdali hrad Pražský náleží koruně ve smyslu důstojenství královského aneb ve smyslu státu Českého a jaká tedy práva přísluší panujícímu králi k němu.

Nejv. purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu a strana jeho uzavřevše r. 1508 smlouvu Svatojakubskou, vložili do ní ustanovení, že hejtman hradu Pražského má se spravovati nejv. purkrabím i po čas nepřítomnosti krále v zemi a že tedy této podřízenosti má teprve tehdy býti prost, když král meškà v zemi.[230]) Dovozovalit patrně, že ustanovení

222) Str. 12.
223) Str. 19 a 21.
224) Str. 22 a 24.
225) Str. 28.
226) Str. 28, 29 a 35.
227) Str. 35.
228) Str. 9, 22, 26, 29 a 42.
229) Str. 30.
230) Str. 36.

majestátů z r. 1499 a 1509, jakož i smlouvy Svatojakubské z r. 1508 týká se i hradu Pražského jakožto zboží „krále i království“.[231]) Následkem toho mohlo dojíti k tomu, že asi r. 1512 pán z Rožmitála vymohl si na králi Vladislavovi zápisy, v nichž mu hrad Pražský v jisté summě peněz zastavoval a následkem kterých hejtman hradu stal se vlastně vrchnostenským úředníkem p. Lva jakožto zástavního držitele hradu.[232])

Vylíčili jsme, jaký odpor vzbudilo toto odcizení hradu Pražského od koruny na straně královské a městské. Pražané hájili v l. 1513—1515, že zámek Pražský „jest staven králi k poctivosti a k bytu pokojnému“, že jest to „stolice důstojenství královského“, kterou král má míti „v svých rukách a v svém panování“, dovozujíce, že „je to vlastnie a jako zvláštní královského důstojenství dědictví“. I žádali proto, aby král hradu z rukou svých nevypouštěl, nýbrž sám měl a svobodný držel prostřednictvím hejtmana zámeckého, jenž má býti králi slibem zavázán.[233])

A stav městský docílil v tomto snažení úspěchu. V majestátu Pražanům r. 1513 udëleném král Vladislav uznal stanovisko jeho za oprávněné, zavázav se, že hradu Pražského nebude „z rukú našich, držení a vladení našeho vlastního pouštěti,“ nýbrž že jej sám „jmíti a svobodný držeti chce“. Pročež hejtman hradu má jakožto úředník krále toliko k němu míti zření a jím se spravovati. Opáčné ustanovení smlouvy Svatojakubské jest za neplatné prohlášeno a městům nad to dána plná moc, aby „hradu a hejtmana“ neopouštěla.[234]) Majestát sice dlouho ve skutek neuváděn, ano roku 1517 hejtman hradu Pražského složil slib hejtmanům zemským na místě krále a země;[235]) ale konečně r. 1523 zápis p. Lva z Rožmitála na hrad jako nepořádný je zrušen a hejtman králi slibem jest zavázán. Po odjezdu pak krále do Uher hrad dostal se v moc Karla knížete z Minsterberka, jakožto „krále nejv. hejtmana království Českého“, jemuž i hejtman hradu slibem musil se zavázati.[236])

Byl tím docílen jakýsi kompromis mezi oběma protichůdnými směry, při němž po našem náhledu stanovisko stavu městského uznané v majestátu z r. 1513 a uvedené r. 1523 ve skutek, že totiž hrad Pražský má býti „svobodnou stolicí královského důstojenství“, obdrželo vrch nad stanoviskem strany Rožmitálské, jež hrad Pražský chtěla považovati za statek státní, jejž měl spravovati nejvyšší purkrabí a k jehožto zastavení sněm mohl dáti svolení. Vždyť hejtman zámecký přestal býti podřízen nejv. purkrabí Pražskému, jsa zavázán slibem.

[231]) Str. 45.

[232]) Str. 40, 43 a 51.

[233]) Str. 40—42 a 44.

[234]) Str. 41 a 45.

[235]) Str. 46.

[236]) Str. 51 a 52.

králi a jeho náměstku, nejv. hejtmanu královskému v zemi, který ovšem zval se též hejtmanem království, aby stanovisku stavovskému bylo poněkud vyhověno.

V době předhabsburské byla tedy vlastníkem hradu Pražského koruna Česká, jež znamenala po čas obsazení trůnu hlavně důstojenství královské. Práva koruny vykonával panující král jakožto nositel její a teprve po čas uprázdnění trůnu koruna mohla znamenati též stát, jehožto jménem přední úředník zemský, nejvyšší purkrabí Pražský, držel hrad ve své moci pro budoucího krále, spravuje jej zámeckým hejtmanem sobě slibem dočasně zavázaným.

Právní poměr panujícího krále k hradu Pražskému měl arci povahu mnohem více veřejnoprávnou, než-li soukromoprávnou. Z důvodů veřejných byla obmezena věcná práva krále k hradu, jež se blížila odvozenému právu vlastnickému. Hrad jako residence královská měl zůstati v rukou královských svobodný, nezcizitelný a nezastavitelný. Když stavovský majestát z r. 1499 neposkytnul ani v tomto ohledu dostatečné záruky, vymohli si Pražané nový majestát z r. 1513. Ani král ani stavové neměli míti práva odciziti jej koruně t. j. nástupcům krále na trůně Českém. Právní jednání, kterým by se to bylo stalo, mohl nástupce trůnu i sněm za neplatné prohlásiti, jak případ z roku 1523 dokazoval. Proto správce hradu, hejtman zámecký, měl býti slibem zavázán panujícímu králi neb jeho náměstku po čas jich vlády. Panující král měl držeti hrad v svých rukách a míti v své moci, měl jej požívati, vládnouti jeho příslušnostmi, ano svobodně nakládati s nimi, pokud tím nedotknul se podstaty hradu jakožto sídla královského.[237]) Nakládati s ním tak, aby jeho nástupci na trůně byl odňat, takového práva král neměl. Hrad měl zůstati „stolicí důstojenství královského“, zvláštnímu účelu tedy věnovaným korunním zbožím a stavové, majíce právo spolurozhodovati o otázce, kdo má býti nástupcem na trůně, byli ovšem dle majestátu z r. 1499 oprávněni bdíti nad tím, aby svému historickému účelu nebyl odcizen. Účelem tím bylo zůstati trvalým sídlem krále, jeho dvora a konečně i sněmů, úřadův a soudů, jež v něm po starodávném zvyku za souhlasu krále zasedali.

---

[237]) Str. 30 a 34.

O domě říšského místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy na Hradčanech a o zřízené při něm hvězdárně Tychona Braha.

Píše Václav Brož.

Hradčany za panování císaře Rudolfa II. byly nejen sídlem panovnickým velkolepě lesknoucím se skvělým dvorem a nádherou v pravdě královskou, ale též střediskem uměleckého ruchu Rudolfem II. k tak značné výši povzneseného.

Hrad Pražský hostil především císaře, velikého znalce umění, horlivého sběratele obrazů, soch, skvostů řemeslné dovednosti, vědeckého badatele, jenž se zajímal jak o vážné studium astronomické a matematické, tak i o „černé umění alchymistické", o astrologii a horoskopii. Sem na hrad Pražský sjížděli se nejen panovníci a mocnáři, vyslanci dalekých říší, diplomaté z celé Evropy, ale také voláni jsou umělci, historikové, básníci, hvězdáři, přírodozpytci ze všech končin Německa, Nizozemska, Anglie a Italie, jsouce zde vždy vřele vítáni a štědře podporováni. Ač nebylo mnohdy peněz na nutné státní vydaje, ač samo hospodářství dvora císařského vázlo, pro dvorní umělce a učence nelitoval Rudolf II. vydajův a nebylo jeho vinou, když těmto cizím příchozím nedostalo se někdy slíbených odměn nebo stanoveného služného.

Rudolf II. je zajímavým zjevem své doby, vladařem bez politických aspirací, za to nadšeným ctitelem umění a vědy, žijícím jen pro své libůstky, pro své sbírky a pro svá studia.

Rudolfu II. nešlo jen o pouhou kratochvíli, ať již sbíral umělecké předměty nebo sedával se svými umělci nad folianty a kelímky, nýbrž on zajisté byl stejně zaujat uměleckými věcmi jako bádáním vědeckým.

Všeobecně jest pak známo, že císař byl vášnivým ctitelem astrologie a alchymie, a že se jimi zabýval v přesvědčení o jich vědecké podstatě. Sám pokoušel se o „dělání zlata" a o vynález zázračného elixíru, jakéhosi všeléku, a roztálo-li v jeho chemických pecích více zlata, než z nich kdy

vyšlo, nespadá vina na něho, jenž byl tolikráte oklamán a smělými dobrodruhy šálen, nýbrž na dobu, v které žil. Alchymistické dílny v severním křídle hradu Pražského, astrologická síň nad Jelením příkopem, hostily prý hvězdáře, „zlatoděje", chiromanty, kteří vařili tinktury, připravovali „šedý kámen mudrců", robili rozmanité přístroje, astrolobia, psali a rýsovali horoskopy atd. Bylo tu pravé Eldorado všech alchymistův a astrologů, odtud také rozšířilo se zalíbení v takových věcech po sídlech šlechtických, jak v oné době bývalo zvykem, i mimo České království. Z českých pánův a rytířů alchymií horlivě se zanášejících byli nejpřednější Vilém z Rožmberka, velemocný vladař Krumlovský, a mladší jeho bratr Petr Vok z Rožmberka. Nešetříce nákladu zřídili na Krumlově, v Třeboni a v Prachaticích alchymistické dílny, v nichž působila celá řada alchymistů; ani pověstní Angličané doktor Dee a Eduard Kelley zde nescházeli. Za pěstitele alchymie v naší vlasti považovali se dále: Václav z Vřesovic, Jan Zbyněk Zajíc z Hasenburka na Budyni, Bavor ml. Rodovský z Hustiřan a Petr Hlavsa z Liboslavě, s nimiž zvláště Vilém z Rožmberka byl ve stálých stycích.

Největší důvěry u samého císaře požíval ale v záležitostech alchymie jeho osobní lékař a protomedik doktor Tadeáš Hájek z Hájku, slavný tehdy učenec český, kterému přičísti sluší zásluhu, že přispěl k povolání do Prahy Tychona Braha a Jana Keplera, slavných matematikův a hvězdářův.

Jestiť to zásluhou hlavně Tychona Braha, podporovaného císařem Rudolfem II., že naše královská Praha stala se kolébkou moderní astronomie, že vedle pověry a pošetilého zahrávání s přírodovědeckými studiemi také pravá práce vědecká zde nacházela místa. Dánský tento učenec spolu s Keplerem, který byl jeho veledůmyslným spolupracovníkem a pak důstojným dědicem jeho vědeckých pokladů od let na poli astronomickém nastřádaných, položil základy k moderní vědě o tělesech nebeských, a jemu děkuje Praha za světovou svoji pověst „města učenců doby Rudolfinské".

* * *

Tyge čili Tycho Brahe, syn Otty Braha z Kundstrupu byl od r. 1575 hvězdářem Bedřicha II., krále dánského. Jemu 23. května 1576 královským dekretem postoupen ostrov Hveen se všemi poddanými sedláky v doživotní léno, aby tam vystavěti mohl hvězdárnu, jakož i dům k obývání.

Všecko vnitřní zařízení, nástroje hvězdářské, jakož i opatření tiskárny uhrazeno bylo značným nákladem královským. Zde obklopen rodinou a záhy také žáky, kteří se cvičili a pracovali s ním o výzkumech těles nebeských, trávil Tycho šťastný život celkem 21 roků až do jara r. 1597.

První chmury objevily se na obzoru, když 4. dubna 1588 zemřel Tychonův mecenáš, dánský král Bedřich II., zanechav jedenáctiletého kraleviče Kristiana, do jehož zletilosti vládla královna vdova se čtyřmi členy říšské rady.

Nový král Kristian dosáhnuv zletilosti ujal se r. 1597 ve věku 20 let vlády, a začal omezovati státní vydání, poněvadž země ocitla se v poměrech mnohem nepříznivějších, než bývalo za otce. Z rozkazu králova bylo Tychonovi 18. března 1597 zastaveno služné královského hvězdáře, i odňat ostrov Hveen, jejž měl lénem.

Již roku 1575., když císař Rudolf II. se svým tělesným lékařem, doktorem Tadeášem Hájkem z Hájku, dlel za příčinou korunovace v Řezně, seznámil se Brahe s císařským protomędikem a uzavřel s ním přátelství. Dopisovali si po několik let, a působením Hájkovým, jejž v tom podporoval říšský místokancléř Jakub Kurz (Curtius) ze Senftenavy, byl pak s Tychonem Brahem vyjednán vstup do služeb císařských.

Jakub Kurz před svou smrtí r. 1594 vyjednal s Tychonem, aby se odebral do Prahy, a nabídnul mu za obydlí i dům svůj na Hradčanech. Zasílaje Tychonovi plány žádal, aby navrhnul změny v domě, jsou-li nutny, a projevoval ochotu je provésti. Též nový místokancléř císařův Rudolf Coraduc (po smrti Kurzově) byl tomuto záměru dosti nakloněn, jak vysvítá z Hájkova dopisu zaslaného Tychonovi.

Zanechav větší část nástrojů hvězdářských v Magdeburce, přišel v červnu 1599 Tycho Brahe do Prahy, kde naleznul druhou vlast. Provázel jej cís. sekretář Barvitius do bytu, vykázaného mu na Hradčanech v domě mezi tím zemřelého místokancléře Kurze, obývaného ještě vdovou jeho Annou. Od vdovy té koupil za 10.000 tolarů císař Rudolf II. rozsáhlý její majetek. Uvázav se 25. února 1601 Tycho Brahe v užívání domu Kurzova, kdež také jeho spolupracovník J. Kepler bydlel, konal zde od 3. března o. r. hvězdářská pozorování. Studia jeho ale netrvala dlouho.

Dne 13. října 1601 byla v domě pana Petra Voka z Rožmberka na Hradčanech (čp. 185-IV.) večer hostina, k níž Tycho Brahe jsa též pozván ve společnosti cís. rady Ehrenfrida z Minkvic se odebral. A na této hostině uprostřed veselí ochuravěl náhle slavný učenec, a byl do svého příbytku dopraven, kdež dne 24. října t. r. vysvobodila jej smrt od bolestného utrpení. Zemřel na „nejvyšším místě Prahy“ v letohrádku kdysi místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy.

* * *

Celý vzdělaný svět r. 1901 vzdal hold nesmrtelnému Dánu za příležitosti třístého výročí jeho smrti a ušlechtilého toho závodění tím méně mohlo král. hlav. město Praha zůstati vzdáleno, město, kdež Tycho uložen byl do hrobu v chrámu B. P. Marie před Týnem.

Jako člen komitétu radou městskou vyslaný, jehož úkolem bylo oslaviti památku úmrtí Tychona před 300 lety, sledoval spisovatel této stati s nevšedním zájmem mínění starších spisovatelů o místě, kde stával dům někdejšího říšského místokancléře Jakuba Kurze (Curtia) ze Senftenavy, v němž Tycho Brahe a Kepler sídlili, což dosud zůstávalo přes všechno

bádání záhadou. Zejména slavnému historiografu města Prahy V. V. rytíři Tomkovi nepodařilo se v městských knihách Hradčanských o domě tom nalézti zpráv.

I snažili sme se společně s p. J. Herainem o rozluštění této záhadné otázky. Prostudovali jsme mnohé listiny archivu zemského, četné knihy zemských desk, ano i různé archivy šlechtické a klášterní, ale dlouho nepodařilo se nám nalézti listinné doklady o tom, kde dům místokancléře Jakuba Kurze na Hradčanech se nalézal.

Vodítkem ovšem při tom byly nám zachované ve spisech starší zprávy, jež se týkají obydlí a observatoře Tychona Braha a na nich založené novější kombinace. Tak čteme:

1. 17. června 1602 ve zprávě, kterou z Prahy Bartoloměj Vyrich podával Maximilianu vévodovi Bavorskému, že Lichtenštejn s velikou nádherou uvítal v zahradě Kurzově jemu císařem darované vévodu Brunšvického a nově vystavený klášter kapucínů v Praze že byl slavnostně vysvěcen. Praví se ve zprávě: „Dominum a Lichtenstein ante octiduum in horto Curtiano, jam ex dono Caesaris ipsi dato et mirifice ac sumptuose accommodato principem Brunsvicensem excepisse.“ (Sněmy České X. str. 329.)

2) ve spise „Tychonis Brahei, equitis Dani, Astronomorum Coryphaei Vita. Autore Petro Gassendo, regio matheseos professore. Hagae Comitum MDCIV.“ praví se na str. 131 k r. 1594:

> „Anno insequente summus fuit dolor ob acceptam mortem viri optimi, summique amici Jacobi Curtii, qui non multo ante, praetextu negotii Caesaris nomine agendi, venerat in Daniam, ut votum expleret, hoc est, ut Tychonem coram affaretur, apparatumque observatorium suis hauriret oculis. Alias inter causas doloris id fuit, quod providens Tycho fore, ut mutare sedem cogeretur, rem cum Curtio communicasset, et Curtius recepisset se ea de re ita acturum cum Caesare, ut asylum ipsi tutum pararetur. Quin etiam, si forte migratio in Bohemiam contingeret, obtulerat illi quas Pragae habebat amplissimas aedeis, ac ipsi illarum ideam delineationemve eo fine reliquerat, ut si quid in iis immutandum addendumve, quod commodum usibus foret, judicaret, id et mature significari et opportune perfici posset. Quam ob rem hac excidens spe, fuit moerore non levi affectus, tametsi deinceps consolationi fuit, quod scribens ad illum Hagecius, spem fecit illustrem Coraducium Curtii, in eo munere successorem, pronum quoque affectum in eum testaturum.“

Na str. 160 k r. 1599: „Itaque, cum pestis Pragensis desaeviisset per hiemem, et imperator sese in urbem vere appetente recepisset, discessit eo Tycho vere procedente. Cum accederet, misit ad eum Caesar,

qui ipsum in Curtianas aedeis in Retschino sitas (quas et jusserat in illius usum apparari) deduceret; ac vetuit, ne ad se salutandum, priusquam illeic congrue interquievisset, induceretur. Inductum deinceps dicere non licet, quanta illum humanitate optimus Princeps exceperit, qui et non diu suspensam haerere illius mentem voluit, sed statim rata ipsi fecit in annuam pensionem tria aureorum (gold guldin) millia: ac recepit quoque se prima quaque occasione addicturum illi familiaeque, et posteris idoneum, insigneque feudum; ac domum etiam intra urbem, in quam dum luberet, se reciperet, pro suo genio vitam acturus. Posse illum interea Curtianas aedeis incolere, quibus non fuissent ejus studiis exercitationibusque, sive Astronomicis, sive Chymicis, sive quibuscumque foret libitum, accommodatiores repertae; aut, si forte ea extra urbem tractare magis commodum foret, varias sibi esse in vicinia areis, quarum esset ipsi visam omnium opportunissimam concessurus".

Konečně na str. 176 k r. 1600: „Aberat ad huc Caesar ab urbe; quippe Pilsenam vere digressus, non ante autumnum inclinatum rediturus fuerat. Significato autem Tychonis de repetenda Praga consilio, assensit Caesar adjecitque, se, cum in urbem primum rediisset, de aedibus, quam fieri posset commodissimis, provisurum. Posse illum interea transferre in hortos, aedeisque Regiae adjacenteis, et instrumenta et familiam totam. Subinde ergo Tycho sedem iterato transtulit Pragam, ac per idem tempus majora instrumenta, quae ante annum miserat quaesitum, ex Dania accipiens (familiam ab usque vere exceperat) ipsa ex navi, qua fuerant advecta, in Caesaris hortos transposuit. Cum Caesar deinceps rediisset, ubi addidicit ex Tychone nullas videri tota urbe aedeis Curtianis commodiores, illas idcirco in ejus usum ex Curtii vidua redemit, Tychoque in eas anno insequente MDCI. ac die Februarii XXV. migravit".

3) Lebensbeschreibung des berühmten und gelehrten Dänischen Sternsehers Tycho v. Brahe. Aus der Dänischen Sprache in die Deutsche übersetzt von Philander von der Weistritz (dva díly) Kopenhagen und Leipzig 1756.

Zde uveřejněn dopis, v němž Tycho Brahe mistru Ondřejovi Vellegiovi z Benátek dne 18. září 1599 píše: „Ich kam also gegen Johannis alten styls nach Prag. Ich ward von dem kaiser selber sehr gnädig empfangen: ich hatte, da niemand anders gegenwärtig war, gehör, und der kaiser antwortete mir ganz gütig und auf lateinisch. Er befohl mir alsobald meine frauenzimmer, die ich in Dresden zurückegelassen hatte, holen zu lassen. Nachdem ward mit mir um meine jährliche gage gehandelt, welches ich der kaiserlichen milde und güte überliess. Da mir denn der kaiser 3000 Ducaten an gewissen geldern und andere ungewisse zufällige einkünfte, die sich auf einige tausend beliefen, bestimmte. In-

gleichen versprach mir der kaiser aus freyen willen ein lehn, welches für mich und die meinigen nach gewohnheit des reichs erblich seyn sollte, sobald eines in seiner herrschaft ledig werden würde, damit er meine familie, nach mir, an fremden orten versorgen könne. Ehe ich bey dem kaiser gehör hatte, ward ich auch in das prächtig erbauete Curtiussische haus, welches über 20.000 Thlr. gekostet hatte, geführet. Es lag nahe bey dem Schlosse und bey dem erwähnten herrn Barvicio, obersecretairen des reichs, des kaisers vertrauten und der beynahe alles alleine bey demselben anrichtete. Da er aber merkete, dass es mir nicht gefallen wollte in diesem hause (denn ich wollte nicht, dass die witwe, welche noch darin wohnete, meinetwegen ausziehen und wegen der vielen besuche ungelegenheit haben sollte), sagte er, dass mir der kaiser gerne eines von seinen schlössern, welche eine halbe oder ganze tagereise von der stadt lägen, darauf zu wohnen, gönnete. Das erste war Brandeis, das andere Lyssa, das dritte Benach. [1]) Da ich sie solcher gestalten besehen hatte, so hielt ich Benach für das bequemste, und wenig tage darnach, ward ich da durch eben diesen hauptmann feyerlich in dasselbe eingeführt" (str. 175—177).

Weistritz uvádí dále: „Wie vergnügt Tycho von Brahe auch mit dem schlosse Benach zu seyn schien, so ward er doch dieses ortes verschiedener vorgekommenen beschwerlichkeiten wegen bald überdrüssig. Daher zog er in des kaisers garten, bis der kaiser bey seiner zurückkunft von Pilsen, das Curtiussische haus zu ihm kaufte; 1601. den 25. Februarii führte er seine familie und alle seine instrumente darin ein. — In dem Curtiussischen hause setzte Tycho von Brahe durch seine viele gehülfen sein werk mit grosser emsigkeit fort, liess keine bequeme nacht ohne observationes, und keinen tag ohne operationes und lectiones für diejenigen, so bey ihm lernen wollten, vorbeygehen bis zu seynem tode (24. October 1601.). — Da er nun gestorben war, befürchtete der kaiser Rudolph, dass die instrumente zerstreuet werden möchten, daher kaufte er dieselben von den erben für 20.000 thaler, wie die tochter, in dem (im II. theile) folgenden briefe meldet. (Gassendus schreibt 22.000 Rthr.) Nachdem wurden sie eingesperrt und solcher gestalt in dem Curtiussischen hause in einem tiefen und finstern gewölbe als ein grosser schatz verwahret, so dass niemand zu denselben gelangen konnte oder zugelassen würde, sie zu gebrauchen (welches auch Kepler in seinem Schreiben an einen Baron Namens Hoffmann beklaget). In diesem hause blieben diese instrumente bis zum Jahre 1619, da nach des kaisers Mathiä tode in Böhmen unruhen erreget

[1]) Benátky.

wurden, in verborgenen liegen. Denn da der churfürst von der Pfaltz Fridericus — Prag einnahm, wurden die instrumente bey der plünderung weggenommen, und theils auf vielerley ort verdorben und zu anderen gebrauche angewendet, theils auch zerstreuet" atd. (str. 190, 192 a 214).

K tomu Weistritz na str. 366 pod čárou ještě uvádí: „Dieses haus, welches von dem verstorbenen reichsvicekanzler Jacob Curtio von Senftenau, dem es vorhero zugehöret, also genennet ward, kaufte der kaiser vor 10.000 rthl. von seinen erben, und überliess es auf lebenszeit dem Tycho v. Brahe. Davon schreibt er selber in einem lateinischen briefe an Holger Rosencranz den 5. April 1601. also: Habito nunc in aedibus, a priore procancellario domino Jacobo Curtio laudatae memoriae exstructis, et a vidua relicta liberalitate Caesareae Majestatis pro 10.000 joachimicis in meos usus coemtis, quae tamen duplo pluris exaedificatori constiterunt, accepique hic exoptatam commoditatem pro studiis, observationibus et domesticis rebus debite administrandis, amoenissimus hortus aedes undique circumdat, muro circumseptus."

4) Bohuslav Balbin r. 1687. v sedmé knize svých Miscellaneí na str. 255. piše o císaři Rudolfovi II., že povolal do Prahy Tychona Braha a že mu vystavěl nádherný dům, podobný Labyrinthu, jejž spisovatel v mládí viděl a obdivoval. Praví: „Eidemque ingenti pretio domum mathematicam singulari arte perfectam, ad contemplandam omni ex parte diurni et nocturni coeli faciem aptissimam, prout scilicet ipse Ticho sibi descripserat, extruxit, quam pueri videbamus, et mirabamur tot angulis divisam et velut Labyrinthaeis anfractibus visendam, ut si semel errares, explicare exitum non posses."

5) Pelzel Fr. Martin, „Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler" 4 díl (Praha 1782) uvádí na str. 38:

„Es war also im Jahr 1599, gleich nach Ostern, dass Tycho Brahe in Prag anlangte. Der Kaiser empfieng ihn sehr liebreich, liess ihm alsogleich zwey tausend Dukaten zum Geschenke auszahlen, und warf ihm eine jährliche Besoldung von vier tausend Dukaten aus. Rudolph hatte das Curtiussische Haus für 20.000 Thaler von der Wittwe gekauft, und übergab es jetzt dem Tycho zur Wohnung. Es lag auf dem Hradschin, und war mit einem grossen Garten gegen den Schlossgraben versehen. Tycho bezog es also, und fieng wieder an die Gestirne zu beobachten. Allein die vielen Besuche, der Lärm des Hofes, am meisten aber die in der Nähe gelegenen Kapuciner, welche ihre Nachtandachten immer durch ungestimmes Klingeln und Läuten den Nachbarn kund machten, störten ihn in seinen Studien.

Rudolph trug also unserm Brahe einen andern Ort an, wo er ruhiger seine Beobachtungen abwarten könnte. Er sollte sich aus den drey königlichen Schlössern, Brandeiss, Lissa und Benatek, die nicht weit von der Stadt entfernet waren, eines wählen. Tycho nahm sie in Augenschein, und das letzte gefiel ihm so wohl, dass er es ohne Anstand erhielt. Er bezog es also im August mit seiner ganzen Familie, und richtete es so ein, dass es ihm ein anderes Uranienburg zu seyn schien. Allein er blieb hier auch nicht lange, vermuthlich wünschte ihn der Kaiser um sich zu haben, oder war der Ort für seine erwachsenen Töchter und Söhne zu einsam. Sie söhnten sich nach der Stadt, und Tycho bezog abermals das Curtiusische Haus auf dem Hradschin. Der Kaiser verbot den Kapucinern das Läuten bey der Nacht.“

6) Jaroslav Schaller, Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag I. (1794) str. 300. popisuje Kapucínský klášter na Loretanském náměstí r. 1600. založený, a dokládá: „Diese hier neu eingeführten Ordensmänner fanden gleich bei ihrer Ankunft einen abgesagten Feind an dem königl. Astronome Tycho Brahe, der sich bei dem Kaiser beschwert hatte, dass er auf der nicht ferne von diesem Kloster gelegenen und mit vieler Kunst von K. Rudolph II. aufgeführten Sternwarte durch das öftere Läuten in der Nacht in seinen astronomischen Beobachtungen und Studien gestöret werde, und brachte es endlich auch dahin, dass selbe laut eines Hofbefehles die Stadt Prag hätten ehestens wieder räumen müssen, wenn der Oberstkanzler Zdenko Adalbert Popel von Lobkowic die Vollziehung dieser königl. Anordnung nicht auf eine Zeitlang verschoben hätte.“

7) Prof. Alois David, přednosta Pražské hvězdárny, v pojednání r. 1805. v aktech učené společnosti uveřejněném pod názvem: „Trigonometrische Vermessungen zur Verbindung der k. Prager Sternwarte mit dem Lorenzberg, und zur Bestimmung der geographischen Breite und Länge des Ortes auf dem Hradschin, wo Tycho Brahe beobachtet“, dovolávaje se [na str. 38.] Pelzla a jiných spisovatelů píše takto:

„Dass Tycho Brahe in der Nähe von den Kapuzinern auf dem Hradschin beobachtet habe, ist eine bekannte und ausgemachte Thatsache, die sich auf die Nachrichten, so wir von seinem Leben und Beobachtungen haben, gründet. Tycho beschwerte sich bei Kaiser Rudolph II., dass ihn die Kapuziner durch ihr Klingen und Läuten zur Nachtzeit in seinen Beobachtungen und Arbeiten stören, und Kaiser Rudolph gebot den Kapuzinern, ihr Chorgebet in den Abendstunden, bevor noch die Sterne sichtbar wurden, zu verrichten. Dieser Umstand beweiset offenbar, dass Tycho an einem Orte, der in der Nähe von Kapuzinern war, beobachtet habe.“

„Diesen Angaben zu Folge musste es im Vergleich mit den Kapuzinern gegen Osten gestanden haben, und alle Umstände, so wie die Aussagen alter Leute vereinigen sich darin, dass das Haus des Curtius zwischen dem ehemaligen Trautmannsdorfischen Hause und Ursulinerkloster lag, und zwar auf einem etwas höhern Orte gegen das später errichtete Lauretagebäude der Kapuziner zu. Noch fanden sich uralte und sehr feste Mauern da, welche die gegenwärtigen Besitzer der Trautmannsdorfischen Häuser, Hr. Gubernialrath Perger und Hr. Eckert in den Jahren 1804 und 1805 grösstentheils einreissen, zum Theil da andere Gebäude aufführen, oder in Gärten umschaffen liessen. Hievon habe ich mich selbst durch den Augenschein überzeugt, und dabei vom Herrn Eckert erfahren, dass an dem erhöhten Orte ein grosser Saal mit einem alten Thurme gestanden, wo Tycho aller Wahrscheinlichkeit nach seine Instrumente aufgestellt, und allda beobachtet hatte."

8) Julius Schottky, Prag (1832) II. díl str. 135. a 287. násl popisuje Černínský palác na Hradčanech a dovolávaje se pojednání Davidova dokládá:

„Auf dem Platze dieses Hauses (des Černinischen Palais) stand zu Rudolph des II. Zeit die Sternwarte Tycho de Brahes".

9) V „Illustrirte Chronik von Böhmen. Ein geschichtliches Nationalwerk. Herausgegeben von einem Vereine vaterländischer Gelehrten und Künstler. II. Band — Prag 1854." čteme na str. 373: „Im Jahre 1599 übersiedelte also Tycho de Brahe über Einladung des Monarchen nach Prag und nahm in dem für ihn bestimmten Curtius'schen Hause auf dem Hradschin seine Wohnung. Aber die benachbarten Kapuziner störten den nächtlichen Beobachter durch ihr frühes und spätes Geläute und Brahe richtete sich eine Sternwarte auf dem landesfürstlichen Schlosse in Benatek ein. Hier ebenfalls unzufrieden, kehrte Brahe im Jahre 1600 wieder nach Prag in dasselbe Gebäude zurück".

10) Dr. Josef z Hasnerů ve spise na samostatném bádání založeném: „Tycho Brahe und Jos. Keppler in Prag" (1872.) podává životopisy dvou těchto mužův a to, jak praví, na základě studia „Der Werke und Correspondenz Keplers und Tycho's sowie einiger bisher unedirten Urkunden des k. k. Statthaltereiarchivs, deren Benutzung ich dem damaligen Direktor Herrn Caj. Nadherný danke" [2]) (str. 5.). Tu pak čte se na str. 10., že Tycho vrátiv se v létě 1600. z Benátek „wohnte jetzt anfangs im Gasthause beim goldenen Greif auf dem Hradschin, wurde jedoch durch die Unruhe daselbst bald veranlasst, eine Privatwohnung (nahe dem Hause des Baron Hofmann auf dem Lorettaplatze und an der Stelle des gegenwärtigen sogenannten Černin'schen Palais) zu beziehen.

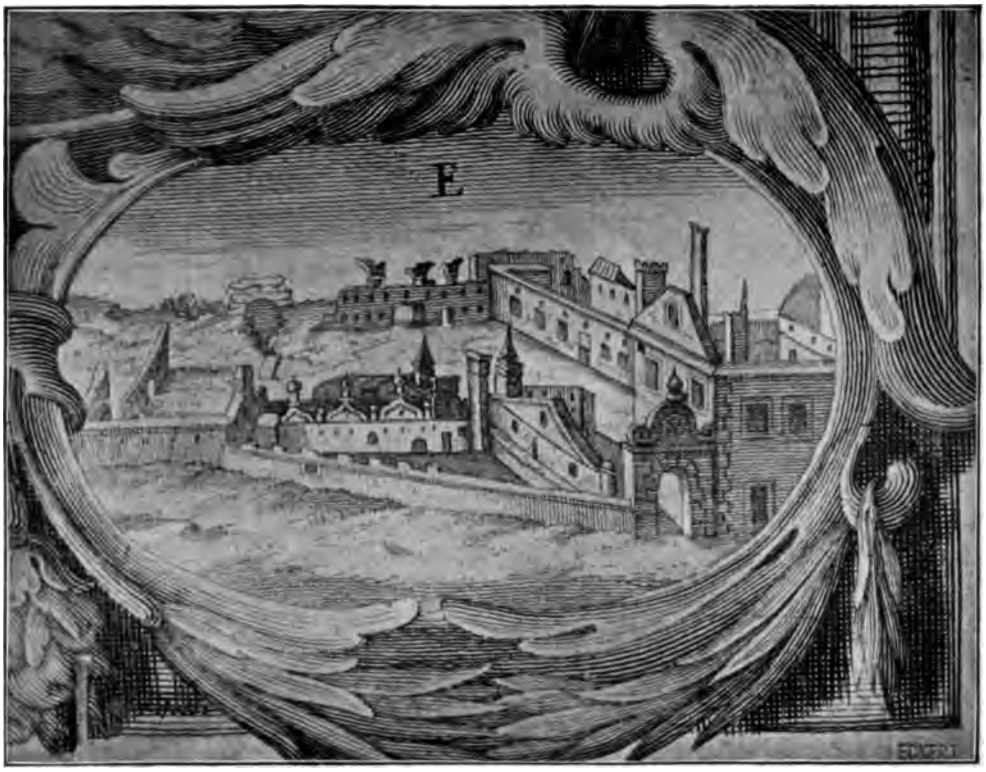
[2]) Listiny tyto se v archivu místodržitelském více prý nenalezají.

Die Verhandlungen über den Ort der anzulegenden Sternwarte zogen sich in die Länge mit aus dem Grunde, weil Kepler, welcher im Herbst 1600 nach Prag übersiedelte, und bei der Auswahl des geeigneten Ortes behilflich sein sollte, erkrankte. So kam der Sommer 1601 heran; auch Tycho erkrankte, und kaum hatte sich Kepler von seiner Krankheit erholt, als jene Tycho's (ein seit Jahren bestehendes Blasenleiden mit Urinverhaltung) am 13. October 1601. einen acuten Charakter annahm, und er am 24. October in seinem 54. Lebensjahre starb. Tycho wurde in der Teynkirche begraben".

11) Dr. J. L. E. Dreyer ve spise „Tycho Brahe. Ein Bild wissenschaftlichen Lebens und Arbeitens im XVI. Jahrhundert. Autorisirte deutsche Uebersetzung von M. Bruhns. Karlsruhe 1894" na str. 293 až 320 uvádí:

„Als Tycho mit nur wenig Instrumenten (die meisten von Hveen mitgebrachten hatte er in Magdeburg gelassen) im Juni des Jahres 1599 in Prag ankam, schickte der Kaiser ihm den Sekretair Barwitz entgegen, um ihn nach dem Hause des verstorbenen Vicekanzlers Curtz, welches bis jetzt von der Wittwe desselben bewohnt worden war, zu führen. Bald darauf empfing er ihn selbst in Audienz, hiess ihn in Prag willkommen und bat ihn, seine Familie aus Dresden nachkommen zu lassen, unterhielt sich überhaupt in längerer lateinischer Rede sehr eingehend mit ihm. Tycho überreichte dem Kaiser drei Bände seiner Werke und Barwitz erzählte ihm, dass der Kaiser oft bis spät in die Nacht darin lese. Da Tycho dem Kaiser die Fixirung seines Gehaltes überliess, wurde ihm jährlich 3000 Gulden und ausserdem noch verschiedene nicht bestimmte Einnahmen, die sich auf einige Tausend belaufen könnten, zugesichert. Dies Alles erzählt Tycho in einem langen Brief, den er am 18. September an seinen Freund Vedel schrieb. — Indessen scheint Tycho keine Lust gehabt zu haben, sich innerhalb der Stadt niederzulassen. Er schreibt in seinen Briefen. dass er nicht die Wittwe Curtius aus ihrer Wohnung vertreiben möchte und auch fürchte, zu oft durch Besucher gestört zu werden. Die Tradition sagt, dass ihm das fortwährende nächtliche Klingen in dem benachbarten Kapuzinerkloster sehr unangenehm gewesen sei. Doch mag sich dies mehr auf seinen Aufenthalt in der Stadt während seines letzten Lebensjahres beziehen oder ist vielleicht überhaupt nicht wahr; jedenfalls hat Tycho selbst es niemals erwähnt. — Tycho freute sich sehr als Kepler wieder nach Prag kam, und zwar umsomehr, da sein erfahrenster Assistent, Longomontanus, nach Dänemark zurückgekehrt war und am 4. August seine Entlassung mit einem sehr freundlichen Empfehlungsbrief von Tycho erhalten hatte. — Es dauerte ziemlich lange, ehe die Gehaltsfrage für Kepler mit der Regierung geregelt wurde; doch zog er mit seiner Fa-

Obrázková příloha č. A.

Obraz domu Kurzova ve spise Historia coelestis, vydaném r. 1672 v Řezně.

milie bald aus dem Hoffmann'schen Hause zu Tycho und begann seine Arbeit. Dies geschah wahrscheinlich erst, nachdem der Kaiser das Curtius'sche Haus von der Wittwe für 10.000 Thaler erstanden und Tycho am 25. Februar 1601 davon Besitz ergriffen hatte. — Im Dezember des Jahres 1600 und in der ersten Woche des Januars 1601 wurde in der Villa Kaiser Ferdinand's beobachtet, und sodann die Arbeiten am 3. März im Curtius'schen Hause, wo Tycho eben eingezogen war, fortgesetzt".

12) Konečně pp. inž. J. Herain a MDr. J. Matějka uveřejnil v „Časopise společnosti přátel starožitností českých v Praze IX." str. 106. článek „Tycho Brahe", v kterém podali stručný životopis učence i zprávu a vyšetření o nálezu tělesných ostatků jeho, a tu na základě spisu Dra. Dreyera a dle výsledku vlastního bádání dospěli k úsudku, že prý je „velice pravděpodobno, že dům čp. 69-IV. (kde je městská opatrovna) jest asi hledaný dům Kurzův". Za důvod uváděli, že prý půdorys domu čp. 69-IV. má podobnost s obrázkem [*]) domu Kurzova zachovaném ve spisu „Historia coelestis" r. 1672. v Řezně vydaném, jenž představuje řadu sbořených stavení, a opatřen je nápisem: „Domus Jacobi Curtii a Senftenaw, S. R. J. procancellarii, ultima sedes astronomiae Braheanae Anno 1601."

Tak stála doposud v literatuře otázka, kde stál dům místokancléře Kurze, posledního to pobytu Tychona Braha, a zejména jeho poslední hvězdárny na Hradčanech.

Pro mínění Dreyerovo a celé řady předchůdců jeho nebylo posud jiných dokladů, nežli tradice, dále zpráva o zvonění Kapucínův, jež hvězdárnu Brahovu do blízkosti kláštera uváděla, a mínění astronoma Davida. Listinných dokladů nebylo, a snadno v této věci mohl se státi omyl. Ale omyl takový nemohl býti jinak vyvrácen, nežli nálezem dokladů, kde stával zmíněný dům Kurzův, v němž Tycho Brahe zemřel.

Nyní otázka tato je zajímavým spůsobem rozřešena.

* * *

Kdežto ani v deskách zemských, ani v Hradčanských knihách městských nenašel se žádný zápis o domě místokancléře Jakuba Kurze, podařilo se spisovateli této stati nalézti v archivu král. Praemonstrátské kanonie na Strahově, originál zákupního listu na pergameně psaný vydaného dne 1. srpna 1593 opatem Strahovským Janem Lohelem, kterým Jakubovi Kurzovi (Kurczovi) ze Šenftenova, tajnému radovi, prodává tři

[*]) Uveřejňuje zde vyobrazení onoho domu jako obrázkovou přílohu č. A. vyslovuju Společnosti přátel starožitností českých v Praze uctivé díky za ochotné propůjčení obrázku.

kusy různých zahrad na Pohořelci ležících ke stavbě letohradu a zřízení zahrady.

V německém listu tomto čteme, že urozený a statečný pan Jakub Kurz (Kurcz) ze Senftenova, J. Milosti Římského císaře atd. tajný rada, ku stavbě letohradu a zahrady zde na Pohořelci tři různé kusy zahrad, jednu od JMti Řím. císaře komornika Porphiria Bossa, druhou po zemřelém hraběti Abundu Šlikovi od pozůstalé manželky a dcery jeho, a třetí od Jaroslava Kyšperského z Vřesovic, starosty zemských desk koruny české, s vědomím a povolením ctihodného pana Jana Lohela opata a konventu kláštera B. P. Marie na hoře Sionu, jinak na Strahově, v jisté sumě peněz koupil a potomně tak, jak nyní se nalezá, obezdil a vystavěl bez překážky. K jeho žádosti jemu opat a konvent na tyto tři zahrady, jež na ten čas v jednu spojeny byly, dává tuto listinu. V starých knihách klášterních našlo se, že tyto tři koupené a nyní v jednu spojené zahrady, jakož i všechny kolem ležící, asi před osmdesáti lety od kláštera jen na řadu let byly dány, po vyjití ale let opětně měli klášteru připadnouti. Pročež se Kurz s konventem v záležitosti té tímto způsobem porovnal: Opat a konvent odevzdává tři zahrady v jednu spojené, obezděné, a což zde dosud vystavěno a budoucně se přistaví J. Kurzem neb jeho dědici neb kýmkoliv jiným, jemu ve vlastnictví s podmínkou, že o každé změně klášteru známost učiní a jeho svolení k tomu si vyžádá, jakož i císaře Rudolfa II. Za to J. Kurcz, jeho dědicové a nástupci budou povinni opatu a klášteru Strahovskému ročně pět tolarů, každý tolar po 70 kr. počítajíc, o sv. Martině odváděti. Kromě toho povoluje opat a konvent Kurczovi a jeho dědicům držeti tři krávy, jež na pastvinách klášterních pásti může, při čemž o plat s pasákem se má porovnati.

Naproti tomu Kurcz ku cti chrámu Páně uvolil se 320 tolarů darovati a také toho dne jich skutečně složil.

Ve zdi kolem zahrady nalezaly se dva východy do polí klášteru Strahovskému náležejících a Kurcz a jeho nástupcové byli zavázáni užívajíce východů těch polnosti klášterní žádným způsobem nepoškozovati. Kdyby toho nešetřili, měl klášter právo otvory dáti zazdíti.

Na potvrzení toho vyhotoveny byly dva stejnopisy a vlastnoručními podpisy a pečetí potvrzeny a sice: opata kláštera Strahovského Jana Lohela a místopřevora na místě kláštera, jakož i Jakuba Kurcze ze Senftenova.

Na svědectví pak toho podepsali se ve smlouvě dále veledůstojný Jiří Barthold Pontan z Braitenbachu, děkan Pražský, kanovník Olomoucký a Budišínský, protonotář apoštolský, a palatýn pan Benedikt Chišenský ze Spicbergu, senior Pražský, děkan u Všech Svatých a probošt Vyšehradský, Hanuš Kryštof z Hornsteina na Griningu, cís. tajný rada a Jan Barvitius JUDr., JMCské říšský dvorní rada a sekretář. Stalo se tak, jak výše uvedeno, 1. srpna 1593.[4])

---

[4]) Pro důležitost uveřejňujeme znění této listiny v příloze č. I.

Dále nalezli jsme zápis o domě Kurzově v knize postranního práva Pohořeleckého v letech 1603.—1674. vedené, jež se chová taktéž v archivu král. Praemonstrátské kanonie na Strahově pod názvem: „Rothlederner-Grundbuch Nro. 21" (sign. XXI. A. 6.). Zde na listech 159.—163. se čte, že „dne 4. července 1617. rytíř Šebestian Šmid z Freihoffenu prodal se svolením opata kláštera Strahovského Kašpara Questenberka jakožto dědičné vrchnosti učenému doktoru lékařství Hektoru Muskallimu, životnímu někdy lékaři císaře Rudolfa II. za 16.000 kop. míš. — tedy za velkou na tehdejší dobu sumu — dům neb navejš vystavený lusthaus, jenž slove Kurzovský, a při tom počnouce od téhož lusthausu s maštalemi, kuchyní velikou, sklepy, domem druhým s předu při cestě obecné, jdouce ku klášteru svaté panny Markéty, a což tu jest více něco předešle a něco v nově přistaveno a jak vokolek též zdi tu ukazuje, ležící na Pohořelci s počátku naproti dědinám kláštera Strahovského a v nově přes cestu vystavenému domu a k tomu také vinice, louky, zahrady a štěpnice pozadu za týmž lusthausem, vše pořádně nahoru až k cestě naproti dědinám kláštera Strahovského a odtud zase po straně k hlubokému ouvozu, a týmž ouvozem, jenž slove v Brusce, jdouce dolu naproti klášteru nábožných kapucínův, kdež jsou veliká vrata při zahradě toho času JMti. pána, pana Viléma Slavaty, tak jakž i okolek zdi při týchž vinicích ukazuje, a cožkoliv toho více jak předešle, tak i v nově vedle zápisův a důchodných knih kláštera Strahovského přikoupeno jest."

Při tom se v zápisu praví, že prodávající rytíř Šmid postoupil novému nabyvateli dům Kurzovský s budovami a pozemky „v těch mezech a hranicích, jakž jsou předešli držitelové, totiž JMti p. p. Pavel z Krausenecka, JMCské slavné paměti císaře Rudolfa radda a dvorské komory praesident; JMt. p. p. Rudolf Trčka z Lípy a Světlé, JMti pí. pí. Magdalena Trčková rozená z Lobkovic, paní manželka páně nejm. a JMt. p. p. Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna téhož lusthausu neb domu a všeho k témuž příslušenství v držení a užívání bejti ráčili" a jakož on p. Štěpán Šmid z Freynhofenu „takový lusthaus neb dům, při tom vinice a zahrady i se vším příslušenstvím od JMti p. p. Adama z Valdštejna, nejvyššího království Českého hofmistra, vše sobě postoupeno přijal."

Poněvadž Adam z Valdštejna byl nejv. hofmistrem od 8. června 1611. a o Pavlu z Krausenecka víme, že byl praesidentem dvorní komory od 5. října 1608.[5]) a zůstal jím zajisté do smrti Rudolfa II. (20. ledna 1612.), neboť v zápisu se praví, že byl praesidentem dvorské komory za slavné paměti císaře Rudolfa, soudíme, že rytíř Šmid ujal se Kurzova domu teprve po r. 1611. od svrchu jmenovaných držitelů, o nichž možno se domnívati, že jej nabyli teprve po r. 1608. od císaře neb jeho dvorské komory.

---

[5]) Rieger's Archiv II. str. 296.

V Snėmích Českých VIII.—X. uvádějí se v době císaře Rudolfa II. jakožto předchůdcové Pavla z Krausenecka v praesidentství komory dvorské Ferdinand Hofmann svob. pán z Grünpüchlu od léta 1592 —1600., známý příznivec Keplerův a zároveň protestantů, a Wolf Unterzagt svob. pán z Ebenfurthu v l. 1603.—1604., a dle toho možno položiti získání domu Kurzova Pavlem z Krausenecka a třemi spoludržiteli do let 1608.—1611., tedy po smrti Tychona Braha, jenž byl ovšem pouhým uživatelem části rozsáhlého toho majetku do léta 1601.[6])

Ve schůzi soupisné komise dne 13. února 1902. zmínil jsem se o zajímavém nálezu těchto listin v bohatém archivu kláštera Praemonstratského na Strahově, v nichž se nám zachovaly bezpečné zprávy o rozsáhlém majetku na Pohořelci ležícím, nynějších to budovách čp. 116—119/IV. a fortifikačních pozemcích, na nichž částečně bašty IX. a X. stály.

Zápis z r. 1607 přivedl mi znovu na paměť, že již r. 1900. při úpravě nově projektované ulice z Pohořelce kolem čp. 118/IV. směrem k silnici vedoucí k vinici „Panenské", někdy to majetku panenského kláštera sv. Jiří na Hradčanech, pod náspem na hradební zdi navezeným přišlo se na zbytky zdí, které dříve, než se odstranily, dal jsem ofotografovati, a pak z nich jen nejnutnější kusy odbourati. Soupisná komise uznávajíc, že by mohlo tímto nálezem ku rozluštění shora uvedeného zápisu se přispěti, schválila návrh, aby zbytky domnělé budovy opětně byly odhaleny, zaměřeny a jich fotografické snímky opatřeny.

Záměr ten bylo lze tím spíše provésti, čím jistěji se dalo očekávati, že podobně jako na jiných místech bývalých náspů městských, také zde zůstaly stavby nezbořeny a tak byly též zasypány. Zajímavý úkaz, že předešlá staletí chovala se z pravidla milosrdněji k starým památkám stavebním, než nynější doba, opravňoval k naději, že také v tomto případě nedošlo na zboření stavby až do základů, jak dnešního dne je zvykem, nýbrž že dům, jehož zbytky r. 1900. byly odkryty, aspoň v podstatných částech zůstal pod násypem zachován.

Při kopání v těch místech přišlo se na starou Strahovskou bránu, jež uprostřed rozvalin u bývalé Říšské brány, značně hluboko pod jejím niveau, stála vedle rozložité, mocně klenuté říšské brány; byla to malá, skoro titěrná branka, na níž letopočet 1619. a zbytky fresek a sgrafit byly znatelny, jež nasvědčovaly tomu, že stará národní píseň pějíc o Strahovské bráně „pěkně malované" nebyla bez podkladu.

Marná byla moje snaha o zachování staré této brány Sionské, o jejíž památnosti a historické ceně nemůže býti pochybnosti, a toliko zakreslením a pořízením snímků mohla se paměť o ní zachovati budoucnosti.

Když pak r. 1899. upravováno okolí kolem bývalé Říšské brány, objevily se opětně části starší stavby. Byly to zbytky bývalého špitálu sv. Alžběty, jejž opat Kašpar Questenberg r. 1622. před branou zbudoval, špitál

[6]) I znění této smlouvy pro zajímavý obsah v příloze č. II. uveřejňujeme.

Obrázková příloha č. B.

Pohled na vykopávky domu říšského místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy.

ten potkal stejný osud, neboť byl též zasypán, načež opat Čeněk Frank (1658—69) nový špitál zřídil, k němuž 16. dubna 1664. základ položil a jenž jest do dnešního dne pod čp. 155/IV. znám.

Pověřen dozorem nad pátráním spolu s p. J. Herainem, c. k. konservátorem, a arch. Rud. Kříženeckým, naznačil jsem místo, kde by asi dům Kurzův byl mohl stávati, a dne 1. září 1902. započato s odkopávkou a vyvážkou násypu, který svrchu sestával z návozu fortifikačního (různé zeminy, částečně zvětralá břidla), ve spodu pak ze štěrku vápeného, pocházejícího z budov zde kdysi stávajících.

Nejdříve byla provedena odkopávka v celé délce průčelí do hloubi 2·50 m., kde přišlo se na rostlý terain, čemuž vlákna rostlinná v černé půdě nalezená nasvědčovala.

Výsledek této odkopávky byl velmi uspokojivý, zjištěno celé průčelí západní strany zde objevené budovy, jehož bylo užito k ulici za příčinou stavby nové školní budovy na Hradčanech projektované.

Průčelí objevené zde staré budovy na západní straně mělo pět oken 1·20 m. širokých, po straně 1·70 m., uprostřed 1·80 m. vysokých, obložených pískovcovými ostěními, čemuž zbylé zlomky nasvědčují. Do výše paty oken zeď byla ozdob prosta, pak následovaly nad sebou čtyry řady kvádrování, pátou řadu tvořila obyčejná omítka, nad níž provedeny v barvách čtyři pruhy, a výše průčelí ozdobeno v rohu napodobenými, stínovanými kvádry.

Na severní straně bylo průčelí stejným spůsobem ozdobeno, a uprostřed nalezala se velká vrata, do nichž po širokém pískovcovém stupni se vcházelo, a která asi sloužila za východ do zahrady. Při bedlivém kopání přišlo se na širokou chodbu na jihu ukončenou oknem, které vedlo dle fragmentu do dvorka zde se nalézajícího. Chodba tato měla zachovalou klenbu válenou. Dle objevených zbytků bylo k budově přistavěno jiné zdivo, které sloužilo neznámému účeli, nejspíše též za chodbu.

Východní strana nedala se zjistiti, jen tolik bylo lze konstatovati, že od rohu ve vzdálenosti 6·25 m. nalezaly se dvéře, které vedly do chodby, v níž umístěno zajímavé vřetenové schodiště opukové na tři strany se rozcházející, které spojovalo tři místnosti. Byly to asi tajné schody pouze 0·65 m. široké.

Polední strana od rohu opatřena byla dvěma okny zazděnými rýhovanou pažbou z jemného pískovce 1·03 m. dlouhou, 0·60 m. širokou, na zazdívce bylo pět stojatých a tři příčné pruty železné malbou napodobeny.

Od nároží toho poněkud dále bylo znáti později přistavenou zeď ohradní 0·45 m. silnou, ozdobenou (pokud se zachovaly) 8 výklenky, které zajisté bez výzdoby nebyly. Byly od sebe 0·72 m. vzdáleny, každý z nich byl 1·10 m. vysoký, 0·61 m. široký a 0·30 m. hluboký.

Dvéře v ohradní této zdi se nalézající provedeny byly pod sedmým výklenkem a měřily ve světlosti 1·17 m., při čemž pozornost zasluhovala okolnost, že špaleta ve světlosti 1·39 m. široká ven k západu čelila.

Že zeď tato ku původní stavbě byla přistavena, patrno z toho, že na budově po odbourání části zdi ohradní znatelny byly zřejmé stopy malby domovní, a že jen na třech místech zeď ohradní s budovou byla spojena.

Od nároží jižní zdi v déli 5·56 m. nalezeny byly zbytky schodiště sestávajícího ze 6 stupňů, po nichž přicházelo se z I. patra do dvorka. Ze schodů těch zachovalo se ale pouze podezdění a úlomky ve zdi zbylého pískovcového obložení, které bylo vytrháno. Na této straně pozoruhodna byla dvě místa, dle nichž souditi se dalo, že budova byla zničena požárem. Vidělo se totiž, že spodní řada pískovcová, jakož i omítka a zdivo budovy byly do červena hluboko vypáleny, oprýskány, patrně účinkem ohně, a kromě toho nalezeny byly zbytky ohořelých silných dřev.

Dle zbytků, jež se nám takto podařilo objeviti, měli jsme před sebou přízemí budovy asi jednopatrové, jejíž půdorys tvořil 16·9 m. pravidelný čtverec, s tím rozdílem, že na jižní straně, jak výše zmínka učiněna, po schodech z prvého patra vcházelo se do nádvoří, kdež zachoval se zbytek povalené zdi 1·80 m. vysoké a 1·75 m. široké, s nástěnnou, dobře zachovalou malbou. Zde nacházelo se pozdější nádvoří, jak lze souditi dle zachovalé 0·20 m. silné vrstvy zelenavého písku, v němž tu a tam i kámen dlažební se vyskytoval. Ostatní kámen byl asi vytrhán a jinde upotřeben.

Zdivo celé budovy pozůstávalo větším dílem z opuky petřínské, též i sklepní klenby, naproti tomu klenby přízemních místností ze zdiva cihlového, z dobrého druhu hlíny páleného.

Zvláště zajímavá byla při stavbě omítka, která svou jemností a pevností, jak zřídka při stavbách se vyskytuje, byla nápadna, a dle dobrozdání p. c. k. konservátora J. Heraina a jiných odborníků pravdě podobně přimísením mramorové moučky hebkosti a tuhosti nabyla.

Dle nalezených zbytků, jak jsem se již dříve zmínil, bylo průčelí v přízemí kvádrované, nahoře vyzdobené malbou cihly napodobující a zdi mezi okny byly žlutavou barvou natřeny.

Dvéře přízemku měly obložení opukové, okna pak veškerá pracována z jemného pískovce rýhovaného, v I. patře nad to bohatě vyzdobena palmami a vázami. Dvéře v I. patře zdobily veřeje z hlazeného červeného mramoru, který ovšem při bourání až na nepatrné zlomky byl odstraněn a upotřeben.

Zmínku zasluhuje nalezený pilastr vysoký 0·57 m. v průměru 0·36 m. ukončený jonskou hlavicí (ozdobenou volutami, které spojuje vaječník). Nad hlavicí 0·32 m. z jádra zdi vystupující a listím akantovým ozdobenou, byla voluta kalichová asi 0·35 m. vysoká.

Že zde nalézající se místnosti přímo s přepychem vyzdobeny byly, nasvědčují četné zlomky různobarevných maleb, z nichž nejlépe zachovány jsou částky bronzu zlatého na černé půdě, jakož i v jedné přízemní místnosti nástěnná malba po způsobu výzdob pompejských příbytků provedená. Z cihlově rudé pudy vynikaly žluté postavy ruzně seskupené. Na

křížové klenbě této místnosti zobrazeno nebe poseté hvězdami se sluncem a měsícem.

Budovu zdobily též vysoké štíty, jak lze souditi dle nalezených dvou částí.

V zachovaných zříceninách nalezeny byly konečně různé úlomky skla z ozdobných sklenic pocházející, dvě bronzové jehlice, z nichž jedna letopočtem 1595 jest označena.

Dle zevnější i vnitřní výzdoby nedá se pochybovati, že budova patřila vynikající rodině, která nešetříc nákladu mohla provésti stavbu, jež na tehdejší dobu nákladně a s přepychem byla vyzdobena.

Že povstala v létech 1590—1600, tomu nasvědčuje též nápis v jedné napodobené cihle vrytý, jež byla v nároží nalezena: „1600 Philippus Herpff · Esbagensis Pal." Z něho lze též souditi, že stavba před r. 1600 povstala, a v témž roce důkladně asi opravena byla.

Z nalezených pak listinných dokladů a plánů je patrno, že máme tu před sebou budovu z komplexu, který patřil říšskému místokancléři Jakubovi Kurczovi ze Senftenavy.

Brahe vlastnoručním dopisem zve Holgera Rosenkranze, švakra svého, ku svatbě dcery Alžběty s Frant. Tengnaglem z Kampů, jež odbývati se měla v čase mezi velikonocemi a letnicemi v Praze „v domě Kurzovském." Dopis končí větou „V Praze v Kurzově domě, na nejvyšším konci města, kde nyní bydlím. Tycho Brahe."

Máme-li tedy takové přímé svědectví o pobytu Tychona Braha v domě místokancléřově, a poukazují-li mnohé zprávy na polohu Kurzova domu v těchto končinách města, nelze pochybovati o tom, že místo, kde Tycho Brahe v Praze meškal, podařilo se nám nalézti. Při tom nebude od místa seznámiti se blíže i s mužem, který slavnému astronomu přístřeší poskytnul.

* * *

Kurz von Senftenau[7]) (Kurtz = Curtius) jest příjmení šlechtické rodiny německé, o níž víme, že členové její Zikmund, Šimon a Jindřich jakož i Šebestian, syn Zikmundův, za služby císaři Karlu V. prokázané r. 1536 obdrželi šlechtictví z říšské kanceláře, jež r. 1544 i pro rakouské země bylo uznáno.

Šebestian koupil hrad Senftenau a zůstavil syny Jakuba, Engelharda a Filipa.

Jakub Kurz ze Senftenavy byl muž osvícený, jenž v cizině nabyl značného vzdělání. Za platné služby císaři Maxmilianovi II. prokázané stal se tajným radou a říšským místokancléřem.

Císař Rudolf II. povolávaje do Prahy ku dvoru císařskému alchymisty a astrology z mnohých zemí evropských, užíval jej při tom za prostředníka.

---

[7]) Ottův Slovník naučný díl XV. str. 405.

O něm ví se, že měl za manželku Annu Marii Webrovou z Bisenberka, a že zůstavil syna Jana Jakuba, jenž rodu Habsburskému věrně sloužil, napřed při dolnorakouské komoře a potom v říšské kanceláři.

Místokancléř sám byl mužem vlivným, bohatým a záhy na to pomýšlel, aby sobě zbudoval příbytek poblíže hradu Pražského, kam docházel za úředními povinnostmi. Podařilo se nám pak prokázati, že vyvolil k tomu pozemky pod právomocí kláštera Strahovského stojící a že zakoupiv za tím účelem tři vinice s pozemky, zahradami a městišti od tehdejších majitelů započal na nich stavbu nádherného sídla, které dle svého vkusu a s ohledem na blízkost královské residence důstojně a nádherně dal vyzdobiti.

Stavba budov blížila se r. 1590 k zakončení, čemuž nasvědčuje dopis ze dne 23. března o. r., dle něhož arcikníže Ferdinand zaslal Kurzovi pro jeho nově vystavený dům darem 18 beden krásného kulatého skla ze skelných hutí v Hallu.[8])

Roku 1594 Jakub Kurz sprostředkoval z nařízení císařova přesídlení Tychona Braha do Prahy, a pro případ, že by učenec rodiště své opustil, učinil mu nabídku jménem císaře. Ano, byl mu tak nakloněn, že i svůj vlastní dům k obývání mu nabídl a plán jeho mu předložil, aby Brahe mohl naznačiti změny, jakých by si v něm přál.[9])

Dlouho ale Jakub Kurz nově vystaveného domu neužíval. Již dne 8. března 1594 Josef Ganz, úředník při účtárně komory dvorské, oznamoval arciknížeti Ferdinandovi mimo jiné,[10]) že v Praze zuří zvláštní nemoc, která mnoho lidí zachvátila, takže naříkají na silné hlavy bolení, a zmírají na neštovice a že i místokancléř Jakub Kurz byl stižen touto nemocí, takže všichni lékaři o jeho uzdravení pochybují.

A když vyslanci z Chebu v měsíci březnu v Praze meškali v příčině berně od Chebska požadované, podávali domů zprávu, že nemohli v záležitosti té s místokancléřem jednati a že pan sekretář Quinto se za ně slíbil přimluviti. Kurz zemřel brzo na to a 15. března (5. dle star. kalendáře) 1594 konán jeho pohřeb s velkou okázalostí za přítomnosti panstva, rytířstva, úřednictva a vznešených hostí z domu na Pohořelci o 10. hodině dopolední.

Co se pak majetku Kurzovského týče, podařilo se nám v zápisech kláštera Strahovského[11]) dále zjistiti, že léta 1624 v sobotu po neděli květné Markéta Musskaly, manželka učeného MDra. Hektora Musskalyho a dcera její Marie Lyberan Musskaly let nemající prodaly lusthaus panu ryt. Gabrielu Bechmannovi z Isenau na Volyssi, nejvyššímu krále Polského, za obnos 7500 tolarů.

---

[8]) Jahrbücher des Allerhöchsten Kaiserhauses sv. XVII. čís. 14151.

[9]) Gassendi str. 31.

[10]) Sněmy české VIII. str. 487.

[11]) Gruntovní registra z r. 1603 sign. Nr. 20—XXI. na l. 8.

Dne 2. října 1625 učinil Gabriel Pechmann (Bechmann), JMsti Řím. císaře oberst, ve Friedlandě v ležení testament,[12]) v němž odkazuje statky v Čechách, dům v Praze atd. panu Albrechtu z Weugirských a Davidovi Groschoffovi, strýcům, aby zaplatili dluhy a služebnictvo odbytným spokojili. Chudým v něm odkazuje 1000 tolarů, bratru pak 1000 tolarů a své sestře Kateřině 5000 tolarů.

Proti tomu testamentu opat Strahovský Kašpar z Questenberga odpor položil, dovolávaje se smlouvy uzavřené v sobotu po květné neděli 1624, dle níž toliko se svolením opata a kláštera mohl se majetek v knihách gruntovních zanešený prodati, postoupiti a darovati.

Ale i bratr Ondřej Pechmann jsa zastoupen JUDr. Maximinem Pouzonem z Pouzonu dne 23. prosince 1627 hlásil se k dědictví domu po Gabrielovi u opata Strahovského Kašpara z Questenberka.[13])

Z toho vznikla rozepře mezi opatem Strahovským a Ondřejem Pechmannem, kteráž se do 17. dubna 1628 protáhla, kdy císař potvrdil testament bratra jeho Gabriela.

Prve ale než rozepře byla ukončena, prodal[14]) opat kláštera Strahovského Kašpar z Questenberga lusthaus za 8000 kop míš. hotově zaplacených paní Polixeně z Lobkovic roz. z Pernštejna, kteráž v držení jeho byla do 17. září 1630, kdy „navejš vystavený lusthaus slove Kurzovský“, jak v zápise výslovně se praví, opětně prodala[15]) za 7500 tol. říšských hotově zaplacených Alexandru Joštovi Haugvicovi z Biskupic, J. Msti komorníku a nařízenému nejvyššímu nad regimentem kyrysarů, a Sabíně Františce z Bubna, manželce jeho.

Vpádem Sasů do Prahy stihla rozsáhlý majetek ten velká pohroma, což doloženo dopisem opata Strahovského Kašpara z Questenberga, zaslaného dne 29. května 1632 bratru Heřmanu z Questenberga dvorskému radovi ve Vídni,[16]) v kterém se sděluje, že „v chrámu a klášteru Strahovském vše neporušeno zůstalo a ihned salva quardia tam dána, ale dům druhdy Curtiův téměř se zemí srovnaný že vojsko příkopem obehnalo. (Domum olim Curtzianam nunc credo Hawwitzii pene solo aequatam militares excubiae circumcingunt, hostilium copiarum pedites 4500 equitum tria vexilla, absque signis et armis versus Leitmeritz sunt dimissi.)

Z popisu o přepadení Prahy Švédy r. 1648 dovídáme se, že se tehdá pracovalo na stavbě hradeb za kláštery Strahovským a Kapucínským,[17]) ale přes veškeré nákladné opravy a novostavby přece jen stav hradeb byl

---

[12]) Archiv Strahovský „Testamentum militare Gabrielis Pechmann A 1628.“ (+ J : I.—10.)

[13]) Kniha Nr. 20.—XXI. Fol. 209.

[14]) Kniha pro domy hořejší před klášterem ležící Nr. 22. s červenou pergamenovou vazbou, str. 36.

[15]) Kniha Nr. 22, s červenou pergamenovou vazbou, str. 39.

[16]) Archiv kláštera Strahovského.

[17]) Č. Č. M. 1829 I. 101.

tak chatrný, že by Praha nebyla mohla na dlouho nepříteli odpor klásti.[18])

Proto přikročeno kolem roku 1650 dle plánu hraběte Contiho ke stavbě řady bašt čtyřstěnných, spojených zdí mezibaštní (courtine) dle soustavy Michela San Micheli, aby jimi Praha byla opevněna.

Stavbou, která z počátku s velkým úsilím byla prováděna, utrpěl klášter Strahovský velké ztráty na pozemcích, jež od kostela sv. Vavřince na Petříně až k císařské bažantnici za král. hradem Pražským se rozprostíraly.

Tehdejší opat kláštera Strahovského Krišpín z Hradiště na základě ověřeného opisu[19]) inženýra Cyrilla Geera ze dne 21. května 1650 podává císaři Ferdinandovi III. žádost za náhradu škody, která klášteru byla způsobena zabráním domů, zahrad, vinic a polí k fortifikaci. Pozemky ty měřily 137.777□° a 7 loket a opat počítal si jich cenu na 42.897 zl. 54 kr. 3 d.

V seznamu všech zabraných budov a pozemků, jenž k opětné žádosti opata kláštera Strahovského místodržícím král Českého dne 4. března 1653 podané byl přiložen,[20]) uvádí se též Haugvicovská velká zahrada, kde před lety krásný dům a palác stával, a jehož zbořením klášteru jakožto gruntovní vrchnosti velká újma se stala.

Když opatové Strahovští po sedmdesáte let náhrady se stále domáhali, tu 2. ledna 1720 císařem Karlem VI. bylo rozhodnuto, že klášteru Strahovskému za zabrané pozemky a kámen z lomů Strahovských odvezený má se z peněz fortifikačních vyplatiti obnos 18.000 zl.

Ale opat Strahovský nejsa s tak nepatrným obnosem spokojen odvolal se a přiložil opětně dva plánky pozemku, jež do fortifikace byly zabrány. Na prvním zakresleny jsou zabrané pozemky od sv. Vavřince až k Prašnému mostu do král. hradu vedoucímu. Na druhém pak zakreslen zajímavě rozsáhlý majetek býv. Kurzova domu, později Bächmannovského, nyní Haugvicovského.[21])

Do plánku jest zakresleno čtvero bašt fortifikačních, a sice s označením A. bašta Špitálská, dále k severu bašta Strahovská, na jejímž místě nyní kasárny zemské obrany a vojenské baráky stojí. bašta sv. Františka Borg. a konečně „bašta kamená“ (Stein) s valy a příkopy.

Plánek sám vyhotovený v měřítku na kroky, vzhledem k tomu, že uvádí se co majetek Haugvicovský t. j. Alex. Jošta Haugvice z Biskupic, v jehož držení byl od 17. září 1630 do 9. listopadu 1652, zhotoven byl pravdě podobně tak, jak asi v letech 1630 vypadal, aby ho v pozdější žá-

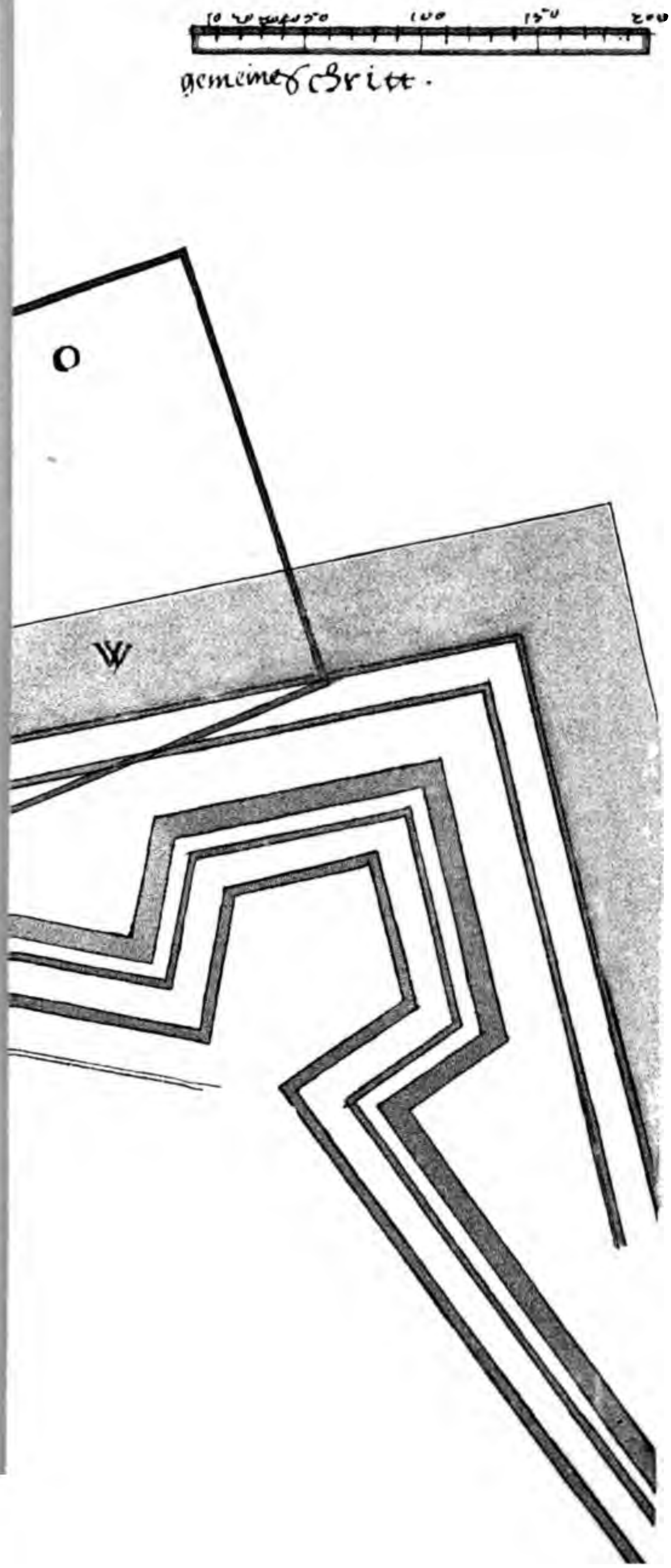
---

18) Gindely: Dějiny českého povstání, sv. III., str. 222.

19) Archiv kláštera Strahovského.

20) Archiv Strahovský »O B VI.—6. Spisy hradebních pozemků se týkající. Pro zajímavost vyjímáme část ze žádosti a v příloze III. podáváme.

21) Obraz reprodukujeme jakožto obrázkovou přílohu B. dle plánku v archivu Strahovském se nalézajícího.

10 20 30 40 50
100
150
200
gemeiner Schritt.
O
W

dosti jako přílohy mohlo býti užito. Jak dle polohy, tak i dle míry a obrazce (z knihy: „Historia coelestis“ str. 105) srovnává se uvedený námi popis vykopaného domu s budovou v tomto plánku označenou písmenou „D“ a rovněž i chodba „G“ souhlasí s chodbou vykopanou.

Do té doby tedy byl majetek Kurzovský zachován ještě v těch mezích, jak jej místokancléř Jakub Kurz ze Senftenavy a po něm Tycho Brahe s Keplerem užívali.

Alexandr Jošt Haugwic z Biskupic chtěl za rozličné přátelství jemu prokázané postoupiti svůj majetek na Pohořelci panu Jindřichu Vilémovi říš. hraběti ze Starhenberga a na Wildbergu se svolením gruntovní vrchnosti Strahovské; ale smrť jeho úmysl překazila. Nicméně v poslední vůli žádal opata Strahovského, aby k tomuto postupu dal svolení.

Krišpín z Hradiště, opat Strahovský, zápisem[22]) ze dne 9. listopadu 1652 konečně k tomu svolil, aby majetek Haugvicovský hraběti ze Starhenberga byl připsán.

Poněvadž ale přední část pozemku byla spustošena a částečně hradbami zastavena, prohlásil, že nemůže tuto část na ten čas hr. ze Starhenberka přenechati, kdyby ji ale zpět získal, že je ochoten opětně k majetku jeho ji přivtěliti.

Na to Jindřich Vilém hrabě ze Starhenberga na Wildbergu daroval z přátelství od toho majetku Haugvicovského kus pustého místa 42° délky a 10° šířky Frant. Arnoštu Šlikovi hraběti z Posaunu za jeho zahradou ležícího, a žádal za jeho vložení do knih jurisdikce Strahovské 13. prosince 1657 [23]), čemuž opat dal místa.

Později opětně týž hrabě ze Starhenberga dopisem z Vídně ze dne 27. ledna 1655 obrátil se k opatovi se žádostí, aby dal svolení ku darování a odepsání od jeho majetku kusu zahrady, jež leží pod zahradou hr. Šlika až ku hr. Slavatovské zahradě mimo cestu 24° a mezi zahradou Lobkovicovou, kde vrata se nalézají, a hrab. Slavatovskou zahradou a cestou do šířky 27°. Žádosti jeho opat Norbert Mikuláš Amanus z Amelunxenu dopisem ze dne 23. dubna 1655 vyhověl, a Krištofu Ferd. Popelu z Lobkovic část zahrady této připsati dal s podmínkou, že hrabě Lobkovic ze zahrady bude o sv. Jiří a sv. Havle o 50 gr. m. klášteru více odváděti.[24])

Dne 28. ledna 1679 klášter Strahovský zapsal za 150 zl. rýn. hotově složených část zničeného domu Pechmanovského vedle „bílého koníčka“ (čp. 115/IV.) Janu Václavu Langovi z Löwenstreitu, místodržitelskému kancelistovi a Marii Magdaleně jeho manželce.[25])

Dne 7. února 1680 prodal klášter opětně část býv. domu Pechma-

---

22) Červená pomerančová kniha Nr. 22., str. 41.
23) Červená pergam. kniha Nr. 22., str. 105.
24) Červená pergam. kniha Nr. 22., str. 42.
25) Grundbuch Pomeranzenfarben „A—F“ fol. 190.

novského, a to 12° délky a 9° šířky za 18 zl. rýn. Matěji a Markétě Lynseovým.[26])

Dne 27. listopadu 1687 prodává a zapisuje[27]) klášter Strahovský za Václavem Langem ležící část Pechmanovského domu, i za tímto ležící místo z obou stran průchodu až ku příční zdi za 700 zl. rýn. Frant. Albrechtovi a Markétě manželce.

A konečně místodržitelským dekretem ze dne 2. ledna 1722 bylo magistrátu král. vrchního města Hradčan sděleno, že opat Strahovský prokázal vrchní vlastnictví k domu Pechmanovskému a že mu bylo povoleno, aby si v zadní části zřídil porážku dobytka.[28])

Z uvedených zápisů plyne, že dům říšského kancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy, hledaný to dům Kurzovský, stával za nynějším palácem Černínským na pravo od cesty, kudy se šlo k bráně Strahovské, tedy právě v těch místech, kde povstala nová ulice Keplerova. A dále z nich vysvítá, že k domu Kurzovu patřily rozsáhlé pozemky, vinice a zahrady, jež se táhly k potoku Brusce a k pozemkům kláštera kapucínského a že v těchto místech byla různá stavení, mezi nimi „lusthaus", kterého asi Tycho Brahe užíval za hvězdárnu, a jenž ve vzdálenosti asi 200 m. za bývalým Černínským palácem (nyní kasárnami) stával, nikoli ale, jak se soudilo, na dvoře těchto kasáren.

Je tedy nyní na jisto postaveno, kde bydlel Tycho Brahe s Keplerem r. 1601, v kterém místě měl poslední svou hvězdárnu a kde i zemřel.

O rozsáhlém a vyvýšeném tomto prostranství na Pohořelci vedly se před r. 1603 spory, kam náleží, zdali pod jurisdikci Hradčanskou neb Strahovskou a prostranství to se všemi staveními mohl ovšem císař Rudolf II. koupiti od vdovy říšského kancléře Kurze, jak se praví, za 10.000 tolarů, kdežto na Hradčanech sotva by se byl nalezl krom několika paláců majetek, který by bývalo možno v tak velké summě nabýti. Kromě toho každému, kdo místa ta navštíví, stane se úplně jasno, že zde na vyvýšeném volném místě bylo možno Tychonu Brahovi a Keplerovi svobodně na všechny strany bez překážek konati hvězdářská pozorování poblíže zámku královského, kdežto v domech Hradčanských, na něž se pomýšlelo, v domě Trautmansdorfském (nyní čp. 180—IV.), jakož i v domě tak zvaném Edelknabovském (čp 69/IV.), kde je dnes mateřská škola, v domech, jež byly ukryty sousedními budovami, byla by taková pozorování zajisté bývala velmi obtížna, ne-li nemožna.

Příloha I.

Kund und zu wissen sey menigelich, deme diser brief furkommen wurdet, als der edl und gestreng herr Jacob Kurcz von Senftenaw, Röm. Kay. Mayestät etc. gehaimer rath zu erpauung aines lusthaus und gartens alhier auf dem Poher-

[26]) Grundbuch Pomeranzenfarben „A—F" fol. 193.

[27]) Grundbuch Pomeranzenfarben „A—F" fol. 256.

[28]) Kop. v archivu Strahovském.

selicz drey underschiedliche stuck gartens, nemblich das erste von der Röm. Kay. Mayestät etc. cammerdiener Porphirio Bosso, das ander von weilend graf Abundy Schlicken seligen nachgelassener wittib und tochter, und das dritte vom Jaroslawen Kisperski von Wrzesowicz, starosta bey der landtafl der cron Behaimb, mit vorwissen und bewilligung des ehrwierdiegen herrn Johansen Lohelii des abts und convents des closters B. Mariae montis Syon anderst Strahof genant umb ain benante summa geldts erkaufet und hernacher dergestalt, wie es an jeczo anzusehen, eigefasset und erpaut hat one ainiche einred und verhinderung menigelichen. Und er aber hernacher zu seiner kunftigen notturft von wolgemeltem herrn abbt und convent begeret, ime über solche drey und nunmehr ain stuck gartens ain sonderbaren schriftlichen schein und handvesten unter seinem und des convents sigl und fertigung aufzurichten, dessen sich wolgemelter abt nachvolgender ursach halben gewaigert, dass er erst neulicher zeit in ersehung alter stiftsbuecher gefunden, das sowol dise drey erkaufte und nunmehr zusammengefasste garten, als alle andere herumbliegende etwo vor achczig jahren vom kloster, in dessen grundt und boden sie gelegen, doch nit erblich oder auf ewig, sonder allain auf die achczig jahr ausgethan und gegeben sein worden und nach verfliessung solcher zeit dem kloster widerumb ledig haimbgefallen seyen und aus disem pretendieren wollen, er herr Kurcz sey schuldig sich mit dem konvent derenthalben von newem zu vergleichen. Ob nun wolgedachter herr Kurcz diser pretension kaineswegs gestendig, sonder dagegen bonam fidem damit erkauft und gepauet und solches alles sciente, consentiente et vidente domino abbate et conventu sambt mererm angezogen, so haben doch baide thail dise sach nit auf die weitleufigkait des rechtens und daraus volgender unfreundtschaft stellen wollen, sonder sich in der guete freundtlich vereinbart und verglichen auf mass und gestalt, wie volgen thuet:

Nemblichen hat wolgedachter herr abt und konvent von newem verwilliget, das obangeczogne drey stuck, wie sie an jeczo eingefasset und erpauen sein oder nochmals erpauet werden mochten, gedachtes herrn Kurczen, seiner erben oder weme er's und sie geben werden, freyes aigenthumb und erblich guet sein und bleiben soll, wie er's dann sambt seinem konvent dazue nochmals erblich, ewig, unwiderrueflich und unablösig ausseczen und verlassen thuet mit wissentlicher bewilligung und consens des allerdurchleuchtigisten, grossmechtigisten und unüberwindtlichisten fürsten und herrn, herrn Rudolfen des andern, erwelten Romischen kaisers, zu allen zeiten merern des reichs, in Germanien, zu Hungern, Behaim, Dalmacien, Croacien und Sclavonien etc. kunig, erczherczogen zu Österreich, herzogen zu Burgundi, Steyr, Karndten, Krain und Virtemberg etc., graven zu Tyrol etc. unsers allergnedigisten herrn als regierenden konigs zu Behaimb unter ainem erblichen und ewigen silberzins, benantlichen fünf taler, ainen jeden taler zu sybenczig kreuczern gerechnet, welchen er herr Kurcz und seine erben und nachkommen ime herrn abt und seinen nachkomenden abten und konvent in obgemelts kloster jahrlichen und dar zur zeit und termin sancti Martini ainmal im jahr oder je in vierzehen tagen hernach gewisslich entrichten solle, one alle widerwertigkait rechtens und beschwerung.

Wann sie aber damit saumig und solchen sylberzins nit erlegen wurden, sollen er herr Kurcz, seine erben und nachkommen zur straf schuldig und verobligiert sein, wie gepreuchig, alle wochen groschen behaimisch zu erlegen, da er sich aber, sein erben und nachkommen solche straf zu entrichten waigerten, solle herr abt und seine nachkommende abt und konvent macht und gewalt haben in bemelten garten, lusthauss und zugehorungen sich zu introducieren, den einzunemmen, besiczen und gemessen so lang und vil, bis ime oder inen obgemelter zins volligelich beczalt und erstattet wurdet. Wann aber dasselbe beschehen, so solle er herr abt und seine nachkommende ime herrn Kurczen,

seinen erben und nachkommen, den garten und lusthauss sambt allen zugehorungen widerumb abzutretten und in iren gewalt ohne alle verwiderung einzuraumen schuldig und pflichtig sein. Sonderlichen solle auch obgemelter herr Kurcz, seine erben und nachkommen dise freyhait haben, das er und sie disen garten verkaufen, vertauschen, verschafen oder in was weg es immer sein konte, inter vivos vel ultima voluntate vergeben mogen und in summa damit allerdings thuen und lassen sollen, wie mit allen andern iren aigenthumblichen guetern ohne des herrn abts und konvents auch andern nachkommenden eintrag und verhinderung.

Ferner hat wolgemelter herr abt und konvent auch verwilliget, dass er herr Kurcz, seine erben und nachkommen, inhaber dises gartens, macht haben sollen, aus demselbigen drey kue und nit mehr neben des gotshaus vieh auf die waid treiben zu lassen, doch das er und sie dem hirten darumben ohne des gotshaus entgelt seinen willen machen. Hergegen hat sich vilgedachter herr Kurcz verwilliget gott dem allmechtigen zu ehren und mergemeltem gotshaus und kloster stift Strahof zu guetem, auch etwas erleuchterung der beschwerden, darinnen es stecket an jeczo, auf ainmal drey hundert und zwainczig thaler darzugeben, solches auch auf heut dato also par gethan, inmassen dann er herr abt die empfangen zu haben bekennet, solche soll und will er herr abt zu obgemeltem ende, nemblich dem kloster zu guetem, und in andere weg nit verwenden.

Nachdeme auch in disem eingefassten garten zwo ofnungen gegen des gotshaus feldern hinaussgehen, so ist austruckentlich beredet worden, dass durch geprauch derselben mit einfurung des mists in den garten und ausfurung des heues des klosters gründen und feldern kain schaden nit solle zugefugt werden. Im fall aber obgemelten nit nach gelebet und dem gottshaus an gemelten ackern schaden geschehen wurd, solle herr Kurcz, seine erben und nachkomen solchen schaden alsgleich nach pillichen dingen erstatten, und da solcher nit beschehe, der herr abt und konvent macht haben, solche ofnungen für sich selbsten vermauern zu lassen.

Lecztlich ist gleichsfalls abgeredet worden, das vil wolgedachter herr abt für sich und sein konvent neben merbesagtem herrn Kurczen die Rom. Kay. Majestät etc. als regierenden könig in Behaimb underthenigist ersuchen solle, das Ir Kay. und Konig. Majestät etc. disen contractum allergnedigist belieben und durch derselben kaiserlichen und koniglichen consensbrief zu confirmiern und zu bestettigen geruehen wolle, alles getrewlich und ohne geverde.

Dessen zu warer urkundt sein diser abred zwo gleichlautende gefertiget und mit des herrn abts und konvents auch herrn Kurczen insiglen bekreftiget, auch durch den herrn abt und seinen vicepriorem anstatt des gotshaus und durch herrn Kurczen mit aignen handen underschriben. Auch zu merer geczeugnus die ehrwurdigen edlen gestrengen und hochgelerten herrn, herr Georgius Bartholdus Pontanus von Braitenbach, thomdechant zu Prag, canonicus zu Olmucz und Budissin, prothonotarius apostolicus und comes palatinus, herr Benedict Chissensis von Spiczberg senior zu Prag, dechant zu Allen Heiligen und probst zu Wissegrad, herr Hanus Christof von Hornstain zu Grieningen, der Rom. Kay. Majestät gehaimer rath und herr Johannes Barvitius, der rechten doctor, Irer Kay. Majestät reichshofrath und secretarius, zu gleicher fertigung, doch inen und iren erben one schaden, erpetten worden. Geschehen zu Prag, den ersten tag des monats Augusti nach Christi unsers lieben herrn und seligmachers geburt funfczehen hundert und im dreyundneunczigisten jahre.

Fr. Johann Lohell, abt m. p.	F. Melchior Schmidel, vicepríor m. p.
Jacob Kurz von Senftenau m. p.	G. Pontanus a Braitenberg m. p.
Benedictus a Spiczberg m. p.	Hanus Christoph von Hornstain m. p.

Joannes Barvitius m. p.

(Na rubrum této perg. listiny chované v archivu Strahovském se čte:)
Contractus de palatio et hortis in monasterii fundo sitis inter admodum reverendum dominum abbatem Strahoviensem Joannem Lohelium et dominum Jacobum Curtium a Senftenau imperatore Rudolpho a sanctioribus consiliis initus anno 1593.

Příloha II.

Léta páně 1617 v outerý památní s. Prokopa, jinak 4. července, stala se smlouva trhová, přátelská, dobrovolná, celá a dokonalá, mezi urozeným a statečným rytířem Šebestianem Šmídem z Freihoffen, na Kunštatě, Gilgenberku, Karlsteinu, Innernšteinu a Feynhausu, J. Mti. C. Římského Matyáše, též J. Kr. Velebnosti Ferdinanda, krále Českého korunovaného, arciknížete Rakouského rady a svaté říše vrchního pfenigmastrem prodávajícím z jedné a vysoce učeným panem doktorem medicinae Hektorem Muskalli, J. C. Mti slavné paměti Rudolfa někdy životním lékařem, paní Margaretou, manželkou téhož, kupujícími z strany druhé, a to taková, že dotčený pan Štefan Šmíd z Freinhoffen s dobrým vědomím a povolením velebného a důstojného kněze Kašpara Questenbergera, pana opata kláštera Strahovského, jináč Hory Syon, i na místě všeho konventu téhož kláštera jakožto dědičné gruntovní vrchnosti, předně ten dům neb na vejš vystavený lusthaus, jenž slove Kurczovský, a při tom počnouce od téhož lusthausu s maštalemi, kuchyní velikou, sklepy a domem druhým s předu při cestě obecné, jdouc ku klášteru sv. P. Markéty, a což tu jest více něco předešle a něco v nově přistaveno, jak vokolek též zdi tu ukazuje, ležící na Pohořelci z počátku naproti dědinám kláštera Strahovského, a v nově přes cestu vystavenému domu, a k tomu také vinice, louky, zahrady a štěpnice pozadu za týmž lusthauzem vše pořádně na horu k cestě naproti dědinám kláštera Strahovského a odtud zase po straně k hlubokému ouvozu a týmž ouvozem, slove v Bruzce, jdouce dolu naproti klášteru nábožných Kapucínův, kdež jsou veliká vrata při zahradě toho času J. Mti. pána, pana Vilíma Slavaty, tak jakž i okolek zdi při týchž vinicích ukazuje, a cožkoliv toho více jak předešle, tak i v nově vedle zápisův a důchodných knih kláštera Strahovského přikoupeno, vše pospolu v svém obmezení a položení ležící na gruntech kláštera Strahovského a od starodávna ku právu a jurisdikci kláštera téhož Strahovského, jinak Hory Syon, příslušející, jest dotčenému vysoce učenému panu M. doktoru Hektoru Muskalli, paní Margarethě, manželce jeho a dědicům totižto pana doktora Hektora a paní Margarethy z pravého manželského lože pošlým, a budoucím jich tím vším právem a touž spravedlností, v těch mezech a hranicích, jakž jsou předešlí držitelové, totiž: Jeho Milost pán, pan Pavel z Krausnegka, J. Mti. C. slavné paměti Rudolfa rada a dvorské komory presydent, Jeho Milost pán, pan Rudolf Trčka z Lípy a Světlé etc., J. Mti paní, paní Magdalena Trčková, rozená z Lobkovic, paní manželka páně nejmilejší, Jeho Milost pan pan Albrecht Václav Euzebius z Waldštejna na Rymnicích, hradě Lukovu etc., téhož lusthauzu neb domu a všeho k témuž příslušenství v držení a užívání bejti ráčili, a jakž on též sám dotčený urozený a statečný rytíř pan Štefan Šmíd z Frajenhoffen vedle pořádné, trhové, dokonalé přátelské smlouvy takový lusthaus neb dům, při tom vinice a zahrady i se vším příslušenstvím od J. M. pana pana Adama z Waldštejna, nejvyššího království Českého hoffmistra, vše sobě postoupeno přijal, zase tím právem jest prodal, a to k jmění, držení a dědičnému vládnutí tak, aby dotčený pan doktor Hektor Muskalli se paní Margarethou, manželkou svou, takovým domem se vším k témuž příslušenstvím, jakž svrchu dotčeno, mohli vládnouti, směniti, prodati, dáti, kšaftovati aneb odkázati a s tím jako s svým vlastním zbožím učiniti, však jakž za řád a právo, s vědomím pana opata kláštera Strahovského, jakožto dě-

dičné gruntovní vrchnosti, toho gruntovním tímto zápisem pojišťují při knihách kláštera Strahovského, plnomocně postoupil a postupuje právem již dále nezávadným, jinší dále mocnosti ani jaké spravedlnosti při tom sobě ani dědicům a budoucím svým nepozůstavujíce, za summu šestnácte tisíc kop. míš.

Kteroužto takovou sumu jest dotčený pán Š. Šmíd z Freyhoffen k sobě zouplna a na dobré stříbrné minci odvedenou přijal a z nich dotčeného pana Hektora Muskalli, paní Margaretu, téhož dědicův a budoucí jich touto trhovou smlouvou a pořádným gruntovným tímto zápisem při knihách těchto kláštera Strahovského kvituje a prázdna činí od sebe na místě dědicův a budoucích svých na nic více se potahovati nechtíce a nemajíce a to nyní i na časy budoucí a věčné.

A což se potřebně všelijakých na témž gruntu, to jest lusthausu neb domu a všech vinicích, lukách, štěpnicích a zahradách, gruntovních ouroků a platův od několika pořád let zadržalých a při tom také cožkoliv trhové summy jest, žeby se mělo z každé kopy míš. gruntovní vrchnosti jeden groš míš. dáti, v tom pan opat i s konventem svým, však bez pohoršení práva a spravedlnosti své, všetřujíc a uvažujíc veliká a mnohá dobrodiní, kteráž jsou Jich Mti, totiž pán pan Adam z Waldšteina, nejvyšší království Českého hoffmistr, a pan Jan Rudolf Trčka z Lípy záduší tomu kláštera Strahovského prokázati ráčili a ještě bohdá prokazovati račí, jest dotčený pan opat na tom dobrovolně přestal, a to tak, že jest Jeho Milost dotčený pan Adam z Waldšteina, předně a obzvláštně od osoby své, sedmdesáte pět kop míš. a přitom také J. Mti dotčený pan Jan Rudolf Trčka také obzvláštně a též od osoby své sedmdesáte pět kop míš, což tak spolu učiní sto padesáte kop míš., velebnému knězi Kašparovi Questenbergerovi, panu opatu, i všemu konventu kláštera Strahovského za to všechno, dobrovolně a laskavě při těchto knihách gruntovních zápisních, na hotové sumě složiti a odvésti ráčil, kteroužto tak jmenovanou summu totiž 150 k. dotčený pan opat i na místě konventu svého s vděčností a s poděkováním zouplna přijavše, dotčené Jich M. pány pány dokonale z takových 150 k. mís. kvitujíc prázdna činí. Budoucně pak a potomně jmenovaný pan doktor Hektor Musskalli i s paní Margarethou, manželkou svou, a dědici budoucíma svými jakožto pořádní již právem nezávadným téhož lusthauzu neb domu, a při tom všech vinic, zahrad, štěpnic a luk, a jakž svrchu dotčeno i všeho k témuž domu příslušenství držitelové povinnovati jsou a bejti mají náležitého, stálého, dědičného neb gruntovního platu na klášter Strahovský odvozovati každoročně, a předně z domu pět kop míš., avšak rozdílně, totiž při času s. Jiří počnouc leta následujícího 1618 $2^1/_2$ k. míš. a při času sv. Havla tolikéž $2^1/_2$ k. míš. vedle gruntovních důchodních register. A z těch ze všech vinic, štěpnic neb zahrad a luk, cožkoliv míry držících a pořad ležících toho času jest, aby se jak předešle tak i potomně počnouc téhož léta 1618 náležitý ourok a plat jednou v roce, totiž při času sv. Martina 8 k. 50 gr. vše míš. vedle viničních ouročních register odvozoval, a to každého času neodporně pod uvarováním, když by koliv takový plat odvozován nebyl, aby pan opat kláštera Strahovského, jináč Hory Syon, jakožto dědičná gruntovní vrchnost, moc a právo měl, takových gruntův se ujíti a těch v držení zůstávati, dokavadž by zadržalý plat s pokutou dle obyčeje starodávného každého týhodne dva groše míš., zouplna odveden nebyl, a takové všechny vinice neb štěpnice mají každého času při svém díle jakž náleží zachovány bejti, tak aby takové grunty k nějakému spuštění nepřicházely. A pakliby budoucně chtělo někdy k tomu přijíti, žeby tu v těch místech do vinic, štěpnic, zahrad a luk měly nějaké domy v nově vystaveny bejti, tehdy aby jinak nebyly staveny, než toliko s dobrým vědomím a povolením pana opata Strahovského jakožto gruntovní vrchnosti a takoví domové, kdyžby vystaveni byli, aby ku právu a jurisdikci téhož kláštera přináležely, plat vedle uznání jakžkoliv aby dávali a právem kláštera Strahovského dle jiných domů a sousedů aby se ve všem

řídili a spravovali. A což se obzvláště dotejče toho mostu, kterýž jest na gruntech kláštera Strahovského, v dole na zpět a týmž domem neb lusthausem z druhé strany vlastně přináležející k užívání a potřebě kláštera Strahovského, k tomu také pan opat i s konventem svým dobrovolně a přátelsky tímto zápisem povoluje, aby dotčený pan doktor Hektor Musskalli jakožto nynější držitel toho domu, on i každý potomní držitel téhož domu toho svobodnou vůli a moc měli přes takový most buďto sami jezdívati anebo za vlastní potřebou svou dáti jezdívati, když a kteréhožkoli času by chtěli a potřebí bylo, a také k tomuž mostu aby sobě mohli klíč dáti udělati jak k dolejším tak i k hořejším vratům, a takových klíčův užívati bez překážky, dokavadž by buďto oni sami dotčení manželé i s dědici svými, jakožto nynější držitelé toho domu a potomně i každý jinší držitel téhož domu a gruntu, a to tak i na budoucí časy v držení a užívání byli a zůstávali. Však s tím dostatečným při tom doložením, kdyžby časem aneb kteréhožkoliv času při témž mostu aneb při vratech těch nějaká potřeba byla opravovati, tehdy každý držitel pořádný téhož domu aby povinován byl aneb povinováni byli, přátelskou, dobrovolnou, slušnou a náležitou pomoc panu opatu a konventu kláštera Strahovského za užívání učiniti. A tolikéž co se dotejče toho toku vody, kterýž jest v ulici nad klášterem Strahovským jdouce do skály Petřinské, a tu nad ulicí jest študa neb pramen a začátek té vody, kterážto voda ne sousedům ale panu opatu přináležející jest, po trúbách dolů až do domu, toho času pana doktora Hektora Musskalli, svobodně mohla svůj tok a spád a zbytek totiž z té cisterny míti, pan opat také dobrovolně povoluje. Však s tím doložením, že takýžby časem bylo potřeba, na trouby rúraře neb jinak nakládati, aby jakž toho času dotčený pan doktor Musskalli, aby jak nyní, tak potomně každý držitel téhož domu byl povinován pomoc sousedskou činívati a také vody zbejvající spád při tom domu, aby jak nyní tak potomně každého času zůstával. Posledně poněvadž týž doktor Hektor Musskalli by chtěl v témž aneb při témž domě svém sousedskou, městskou neb šosovní podle jiných téhož práva a k jurisdikcí kláštera Strahovského příslušejících sousedův všelijaké pro své užitečné dobré živnosti provozovati, k tomu tolikéž pan opat rád povoluje, avšak jakž toho všudy a při všech pořádných právích za obyčej jest, aby pan doktor Hektor Musskalli předně při právě kláštera Strahovského jakožto nynější držitel toho domu on i každý potomní držitel téhož domu vo tom vohlášení aneb přednešení učinil, a vo šosovní sousedskou živnost se v slušnosti urovnal, povinnosti všelijaké šosovní si vyhražuji a kdyžbykoliv budoucně takový lusthauz neb dům s vinicemi i se vším k témuž domu příslušenstvím měl k témuž domu ku prodeji přijíti a prodáván bejti, tehdy aby s dobrým vědomím pana opata kláštera Strahovského, jinak Hory Syon, a všeho konventu jakožto gruntovní vrchnosti byl prodáván a při knihách kláštera Strahovského, totiž dle práva tu, kdež takový grunt přináleží, zapisován.

Tolikéž o peníze dle trhové smlouvy, kteréž by se odvésti měly, aby jakž toho za obyčej při knihách gruntovních vysazeny, kladeny a pořádně odvozovány byly a pokudžby se jináč stalo, tehdy aby jakžkoliv mezi stranami tak učiněná trhová smlouva neplatná a ničímž nebyla, a nad to vejš dotčený pan opat kláštera Strahovského i s konventem svým jakožto dědičná gruntovní vrchnost budou věděti, jakby měli dále spravedlnost i jurisdikci svou v slušnosti zastávati a chrániti.

Actum, ut supra. (Archiv Strahovský.)

Příloha III.

Synopsis actorum in causa praestandae bonificationis ob fundos Strahovienses ad fortificationem tractos.

„Supplex libellus A. 1650 D. Crispini abbatis ad commissarios in praefata causa deputatos pro maturanda relatione, cum allegatis Nr. 1, 2, 3, 4 et lit. A, B, in quibus omnia damna et omnes fundi individualiter repraesentant."

Vidimirte Abschrift des H. Cyrill Geer Ingeniers wegen der Schanzen von 21. May 1650.

Vedle té assignací, kterou někdy pan Cyril pro potřebu J. Mil. (titul) pana opata kláštera Strahovského učinil, a žeby šance v gruntech jmenovaného kláštera ležící 137.779 sáhův a 1 loket držely, attestiroval, pokudž tuto doložená míra in quadro rozuměti se má, a každý sáh 3 lokte míry pražské na dílku drží.

Taková míra geometrickým způsobem užívaná, a v míru zemskou, v tomto království Českém nařízenou a ustavenou potažená, vynáší v tom gruntu čtyricceti jeden lán a jednu čtvrt lánu, dvaceti osum a tři čtvrti provazcův zemských, a tři lokte míry pražské vejši, takže na jeden každý takovej zemskej lán, kdežby se týž grunt osívati měl, vždy 74 a 75 i výše strychův míry obyčejný pražské těžkého obilí padne. Což přitisknutím mého sekrytu a podpisem ruky své vlastní potvrzuji.

Vilím Vylimovský
z Lichtenburgku, měřič zemský
v král. Českém.

Hoch und wohlgebohrner gnädiger Herr, auch edl gestrenger und edl vester, grossgünstige Herren.

In der ihnen nach den 16. Mai 1651 von Ihrer May. unsers allergnädigsten Kaisers und Königes wegen von dero löbl. Herrn Statthaltern aufgetragenen Commission wegen, diejenigen von dem khayserl. Phasian-Garten an bis herumb media luna auf das frontispicium St. Lorentzen-Berges ausser der Mauer noch etwas abwerts longissimo tractu laufenden, auf des Klosters Grunden zue dessen merklichen grossen Schaden erbauten Fortificationen und Schantzen, in 10 poligones begriffen und was sonsten deme anhengig betrefendt ist zwar der Augenschein von Euer Gnd. jüngst abgewichenen Früling eingenomben, aber auf dato wegen damahln vorkombenen obhanden schwebenden Reformation disorths aller Schanzen, und dass dem Kloster noch mehr Ungemach und Schäden dardurch zugefügt werden sollten, also die Relation austehen bliben; weilen dann bis anhero von solchem neuen Werken nichts vorkomt, auch hoffentlich sein verbleiben haben würdt, als habe ich hiemit underdienstlich bitten wollen, euer Gnaden und die Herrn, dero Relation über obbemelten eingenombenen Augenschein vornemben und der Röm. kais. auch königlichen May. mit Guetachten und des Klosters Recommendation umb billiche Recompens zue maturiren geruhen wollten.

Pro pleniori autem Information meiner Herrn habe ich mit mehrerem des Klosters durch dise Fortificationen beschehene Abbruch, Schmelerung und Schaden in 1. 2. 3. 4. eintheilter, also und nit anders verhaltener Puncte, alle Beschaffenheit representiren und bei ihnen communicirten Commissionsschriften abgengige Sachen als den Abstich oder Mappa der auf des Klosters Gründen gelegenen Fortification, wie auch des Cyrilli Geer, damaligen Ingeniers, wie auch des Landtmessers im Königreich Böheimb gegebenen Attestation, in originali hiemit beifügen und übergeben wollen, nochmals dienstfreindlich bittend Sie geruhen das Werk und dem Kloster zuegefügte grosse Schäden zue beherzigen und mitleidendtlich zu dero Relation des Klosters im besten zuegedenken, worbei auch under anderne Recompensen der bei dem unsern Kloster Strahoff Thor einer begerten Mauth nit zu vergessen. Mich und mein Convent sambt dem ruinirten Kloster zue Gnad und Gunsten hiemit befehlendt.

Ubergeben den 4. Martij 1653.

Nr. 1mo.

In die Pragerische Fortification sein Strahowische Gründt von dem kayserl. Schloss- oder Phasian-Garten angefangend bis in und mit der Sternschanz inclusive (sonsten Ssaffranicze oder Saffran-Berg von alters genanndt) gezogen und dardurch dem Kloster als Grundt-Obrigkeit Schaden geschehen:

	Sch.	Fl.	kr.	D.
Erstlich am Phasian-Garten, ein Weingarten N. Kunigunde sambt einer grossen Press von A. 1597 auf 80 Jahr sub Handvest gewesen. Im Werthe A. 1622	1650			
Davon jährlichen Zins geben worden		1	49	
Valentin Göller Weingarten de anno 1580 sub Handvest, im Werth gewesen	630			
Davon jährlichen Zins geben worden		1	8	$1\frac{1}{2}$
Prokop Tendler Weingarten de anno 1567 sub Handvest in Werth	500			
Davon jährlichen Zins		1	3	
Hanus Petmann Weingarten de anno 1567 auch sub Handvest per	600			
Davon jährlichen Zins		1	49	4
Hanus Peierle hat gehalten einen Garten, wo ieczt die Sternschantz am Eck der Fortification stehet, de anno 1622 sub Handvest auf 50 Jahr, im langen Geldt 1500 Sch. sonsten per	500			
Davon jährlicher Zins gereicht worden 10 Sch. id est .		11	40	

Summa der jährl. standhaften Zins 27 Fl. 29 kr. $1\frac{1}{2}$ D.

Summa des Werths diser Ssaffranczer Weingarten in 3880 Sch. = 4523 Fl. 40 kr.

An diesen Ssaffranzer Berg oder Weingärtn verbleibet noch etwan über das, was in die Schanczen gezogen, der dritte Theil übrig, so zue einem Feldbau gemacht worden und im Werth sein möchte . . . . 523 Fl. 40 kr.

Verbleiben noch an Handvesten heimbfällige devolutiones 4000 Fl.

Welche Handvest-devolutiones theils schon verfallen, die andern in wenigen Jahren dem Kloster auch aigenthumblich haimbfllen, und widerumb aufgesagt und verkauft werden könnten; und obzwar solche Gefell rar sein, jedoch reducirt und in 20 Jahren subdividirt, käme jährlichen Einkombens 200 Fl.

Nr. 2.

Unterhalb der Sternschanz über den Graben herüber oder diesseits der steinernen Brücken, wo der neue Schantztheil ist, **Haugwizischer grosser Garten**, und vor Jahren ansehnliches Haus und Palast, durch welches Ruin und Schanzens dem Kloster als Grund Obrigkeit Abbruch geschehen.

Ist davon jährlich Haus- und Garten-Zins dem Kloster zahlt worden 15 Sch. 50 gr id est . . . . 18 Fl. 28 kr. 2 D.

Solches Haus sambt Zugehör ist in 33 Jahren hero viermahl verändert, darunter einmahl per 16.000 Sch. gr. verkauft und aber zwaimahl dem Kloster caduc worden, per 7500 Reichsthaler nach H. Pechmann Herrn Grafen Haugwitz, id est . . . . 11.250 Fl.

Ausser der Devolution in anderen Veränderungen und Kauf-Contracten hat Käufer und neu angehender Besitzer dem Herrn Abten Kolaczen-Geld geben in 100 Ducaten; id est . . . . 300 Fl.

Die Schreibgelder und zuefellige Einkhomen mehr und weniger von der Kauf-Summa geraith . . . . 50 Fl. 10 kr.

Summa des jährlichen standthaften Zins . . . . . 18 Fl. 20 kr. 2 D.

Nr. 3tio.

Negst dem Kloster-Thor und dem Spital, alwo man in den Stainbruch fehrt, sein Häuser gestanden:

	Sch.	Fl.	kr.
Thomass Kornerzky Haus in Schatzung per	300		
Grund-Zins		1	15
Roboth 5 Tag, jeden 15 kr.		1	15
Georg Pflasteres in Schatzung per	200		
hat Grund-Zins geben		—	35
Roboth 3 Tag		—	45
Andress Stelczners Haus per	600		
Grund-i ns 1 Sch. 6 gr., id est		1	17
Item von einem Traidstadl 20 gr.		—	23
Item für 6 Tag Roboth		1	30
Andress Trumbler Haus per	120		
Grund-Zins 1 Sch.		1	10
Roboth 3 Tag		—	45
Martin Wenczels Steibrechers Haus per	100		
Grund-Zins 20 gr.		—	23
Roboth 3 Tag			45
Hans Kanczel Haus per	300		
Grund-Zins 30 gr. id est		—	35
Roboth 3 Tag		—	45
Hieromias Stromer Haus per	650		
Grund-Zins 54 gr.		1	03
Roboth 3 Tag		—	45
Jacob Czetlicz Haus per	220		
Grund-Zins 1 Sch. 11 gr. 5 D.		1	22 4 D.
Roboth 3 Tag		—	45
Hans Michel Schramhans Haus per	120		
Grund-Zins 42 gr.		—	49
Roboth 3 Tag		—	45

Des Spitahls Mauer von Stain und Kalch im Unfang in 400 Klafter etc. fundamento aus dem andern zuhülff, in die Hoch in zwaij Klafter, sambt zweien grossen Thorn kostet in . . . . 1000 Sch.
Summa des jährlichen-Zins und Roboth . . . . 17 Fl. 27 kr. 4 D.
Summa der Schatzung der Häuser . . . . 3601 Fl.

Nr. 4to.

Was nun die auf des Klosters Gründen vom Weissen Berg oberhalb, ausser St. Lorenz Kirchen, in declivo herumb und umb das Kloster, Spital, Strahover Thor, ferners über das stainen Brükl, und die Höch von aussen herumb, gegen dem Prager Schloss bis an den khais. Phasian-Garten Mauer, erbaute zehen Poligones sambt ihren Cortinen, Facien, Flancken und was deme anhengig oder nahmben hat, betreffen thut, und solche Fortifications-Werk in sich halten, weiset klar aus die von H. Cyrillo Geer Ingenirn (als welcher dise Schanczen erbaut hat) hiebeigefügte under Pedschaft und Handschritt ertheilte Attestation „L i t A" so in sich halten thuet 137779 Klafter in quadrata und 7 Ellen feldes, welches alles in ein flaches Veld reducirt, auftragen thuet $41^1/_4$ Lan $28^1/_2$ provazec und 16 Ellen, massen die nach geometrischer austheilung von dem in königreich Böheimb bestellten Landmessers sein Erklärung hiebey „L i t B" ausweisen thut.

Nun ist wissend, dass in denen Kraisen in Königreich nach der Güete des Erdbodens die Lan gescheczt werden, in besten Grundt ein Lan per 600 oder im mitleren 500, in schlechteren 400 oder 300. Diese des Klosters als vor dem

Thor gelegene güete aufträgliche felder sollten billich under die besten Gründ gesetzt werden: es würdt aber der Anschlag nur nach mitleren Grundt, und jeder Lan per 500 Fl. hiergeraith. Thuet disem nach der Werth vorstehender 41 1/4 Lan in Geld . . . . 20.525 Fl.

Über diese obspecificirte des Ingeniers Ausmessung werden jenige denen Schanczen von aussen Kloster angelegene übrige Felder je lenger je mehr geschmehlert, in deme man etzlicher Orthen ganze neue Fahrtwege und Gangsteige durch die übrigen Baufelder machen muss, wie auch an denen äusseren Schanczgräben, umb und umb, dass gestalt mancher Orten 1, 2, 3, 4. Ellen brait, ab und eingefallen, wordurch die des Klosters übrige Grund immer mehr und mehr doppelt geschmehlert werden, nemblich einseits ein Feld, anderseits aber mit dem Fartweg und Gangsteig man in die Baufelder weichen und ruken muess.

So sein auch die noch im anno 1618, 1619, 1620 in der Rebellions Zeit, auf dem Weissen Berg ausser St. Lorencz Kirche, dann auf dem Bruzka-Berg vor der Sternschanz gemachte Defensionwerk zue beobachten; wie auch nit weniger in Acht zue nehmben, diejenige Schanzen, welche von Kloster-Spital an durch alle Felder des Weissen-Berges über Berg bis an Motol anderer Seiten in declivum in a. 1635 erbauet worden, aus welchen Schanczen sachsischer Feldzeigmaister Viczthumb durch ein Kanonenschuss beim Stern erlegt worden, darauf der Churfürst von Sachsen in Person mit seiner Armee und Panier mit seiner wider abzogen und also Prag durch die Kaiserliche erhalten worden.

Diese jeczt vorstehende an dreien Orten gelegene alte Schantz, und was sonsten nägst den Schanczgräben hinzue nit geakhert werden kann, zuesamben gezogen und geraith, sollte wohl deren neuen Fortifications-Schanczen halben Theil, dass ist in 20 Lan austragen, darbey es dann gelassen und für solche 20 Lan, uti supra in aestimatione, bisher gesetzt würdt . . . . . 10.000 Fl.

Item so ist durch das Schanczwesen umb und umb die Viehwaid geschmehlert worden, dass man aniezo umb in 30 Stückh Rind-Vieh weniger halten kan, dessen Nuczung gleichwohl jährlich sein könnte in . . . . 100 Fl.

Summarium:

Deren Häuser: Wein- und anderer Gärten jährlicher Zins hat dem Kloster eingetragen: 63 Fl. 25 kr. 1 1/2 D., dessen als census stabilis jeder 1 Fl. Anschlag per 50 Fl. thut . . . . 3071 Fl. 52 kr. 3 D.

Item Nr. 1 die Schatzung der Gründe und Häuser 4000 Sch.
Nr. 2 . . . . 1600 „
Nr. 3 . . . . 3601 „
id est 9201 „

Item Nr. 4. Ist ad oculum remonstrirt und mit zwei beiligenden Attestationen belegt und erwiesen, wie hoch das Kloster in dessen Grunden und Feldpau, nemblich mit den neuen Fortifications-Wercken per 20.525 Fl. und in denen alten Schanczen wohl diese Felde laedirt worden per 10.000
umb zusamben 30.525 Fl.

Und wegen geschmehlerter Viehwaide jährliche Nuczung gereith 100 Fl.

Thun also alle dem Kloster Strahov durch die neue und alte Fortificationen und Schanczen zuegefüegte Schaden mittelmässig geraith zuesamben
42.897 Fl. 54 kr. 3 D.

(Z Archivu Strahovského. XVIII. A 38.)